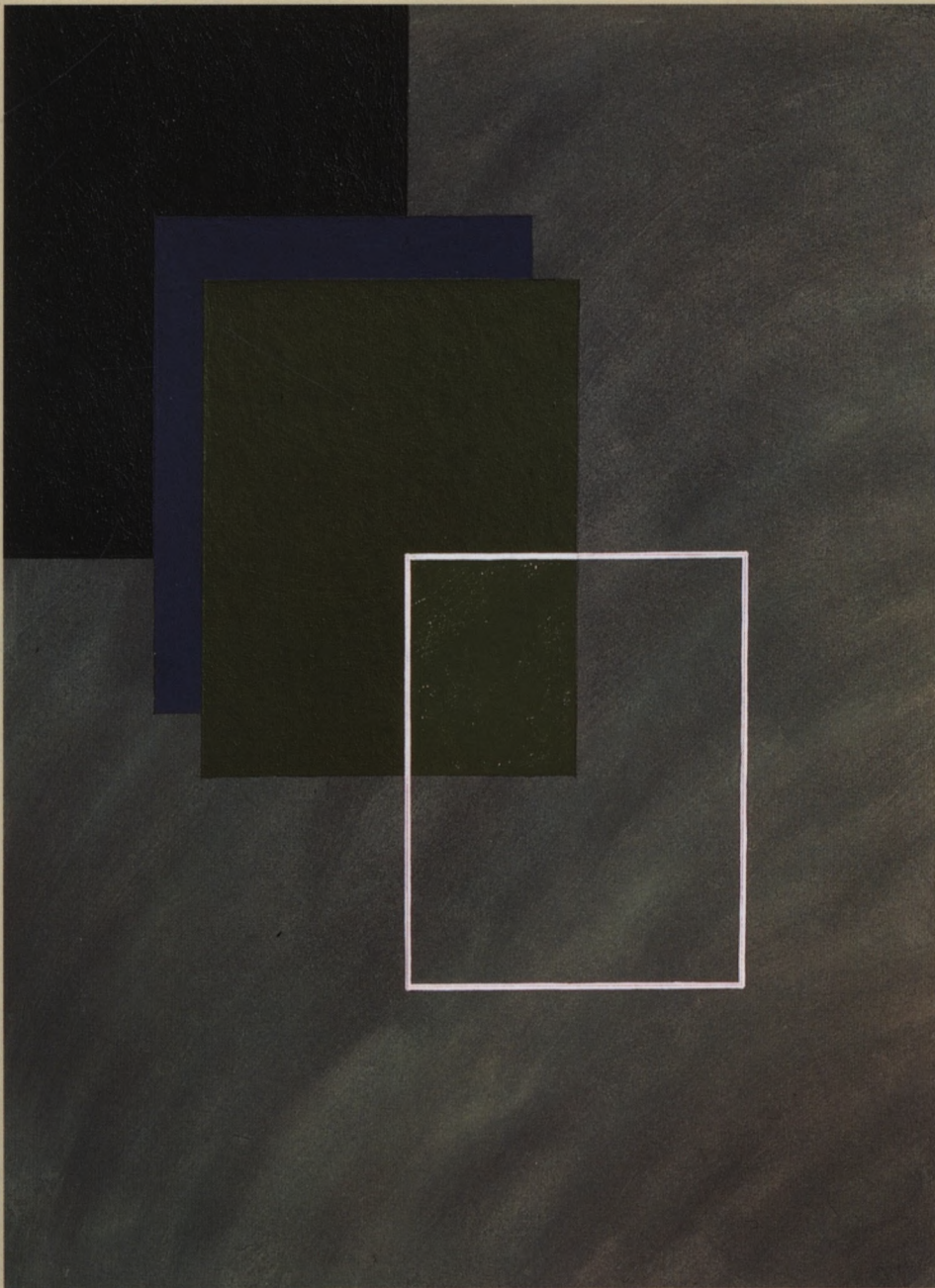


2 0 0 8

HB 19565

MEDI *art*



ORVOSI SZAKMAI
ÉS KULTURÁLIS
FOLYÓIRAT

Főszerkesztő
Dr. Gömör Béla

4



AKADÉMIAI KIADÓ

MediArt

Orvosi szakmai és kulturális folyóirat

Főszerkesztő: DR. GÖMÖR BÉLA

2008/4. szám

TARTALOM

Karácsony – emberség – szeretet – DR. SZEKANECZ ZOLTÁN ■ 3

EXKLUZÍV

Nemzet, nevelés, egyetem – Dr. Szollár Lajos ■ 4

ORVOSTÖRTÉNELEM

Gyógyfürdőink, ahol Csáth Géza – azaz dr. Brenner József –
mint fürdőorvos dolgozott – DR. JAKÓ JÁNOS ■ 9

Hogy jön egy patikus ahhoz...? – DR. MINKER EMIL ■ 14

Példaképek árnyékában és indíttatásában - DR. HANKISS JÁNOS ■ 18

A Gyulai Várfürdő története - DR. URBANCSOK JUDIT ■ 22

ORVOSTUDOMÁNY

Csapongások a húgysav körül II. – DR. GÖRGÉNYI FRIGYES ■ 24

Egy tablettá története, eddigi karrierje és a mai gondok – DR. SZÓCS KÁROLY ■ 30

INTERJÚ

22 évvel ezelőtti beszélgetés Páger Antallal – DR. POLNER ZOLTÁN ■ 32

MŰVÉSZET ÉS MEDICINA

Művészetterápia. A művészet felhasználása gyógyításra
és fejlesztésre II. – DR. BUDA BÉLA ■ 34

IRODALOM

Juhász Gyula - mai szememmel - DR. PÉTER LÁSZLÓ ■ 37

KÖNYVISMERTETÉS

Dr. Papp Zoltán: Semmelweis Ignác
és Kézmárszky Tivadar nyomdokain... – DR. GÖMÖR BÉLA ■ 41

KÉPZŐMŰVÉSZET

Egy festő bolyongásai. Münster - visszapillantó tükörben – MATZON ÁKOS ■ 42

ANEKDOTÁK

Ők mesélték... – Kovács Ágota, Magyar Anna, Szász Andrea ■ 46

TUDTA-E ÖN, HOGY...? ■ 47

KORTÁRS FOTOGRAFIA

Dr. Boga Bálint ■ 48

Szerkesztőbizottság

DR. BUDA BÉLA – PSZICHIÁTER
 FEJÉR ZOLTÁN – FOTÓTÖRTÉNÉSZ
 DR. GRABARITS ISTVÁN – GYÓGYSZERÉSZ
 DR. MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS – ORVOSTÖRTÉNÉSZ
 MULADI BRIGITTA – MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ
 DR. NAGY GYÖRGY – REUMATOLÓGUS

Kéziratok beküldése, szerkesztőségi levelezés

Dr. Gömör Béla főszerkesztő
 info@gmrbt.hu

Kiadja az Akadémiai Kiadó
 (1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19/d)
 évi négy füzetben

Előfizethető a kiadónál:
 Akadémiai Kiadó, Tudományos,
 Műszaki és Orvosi Szerkesztőség
 1519 Budapest, Pf. 245
 Telefon: (06 1) 464 8222; fax: (06 1) 464 8221
 E-mail: journals@akkr.hu

Éves előfizetési díj (2008) 6000 Ft áfával

Terjeszti a Magyar Posta Zrt.
 Hírlapüzletági Igazgatósága
 és az Akadémiai Kiadó Zrt.

ISSN 1789-6894
 © Akadémiai Kiadó, 2008

A kiadásért felelős
 az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
 Lapmenedzser: Pók Andrea
 Szerkesztő: Bazsánt Nóra
 Termékmenedzser: Egri Róbert
 Tipográfia, nyomdai előkészítés: Erky-Nagy Tibor
 Nyomás és kötés: NestPress Kft.,
 1116 Budapest, Vegyész u. 17-25.
 Felelős vezető: Fekete Iván

Megjelent 6,18 (A/5) ív terjedelemben
 MediArt 2008/3

A borítón Matzon Ákos festőművész *J. A. emlékére* (1992) című alkotása látható.

A borítót Erky-Nagy Tibor tervezte



Lapunkat rendszeresen szemlézi
 Magyarország legnagyobb
 médiafigyelője az

» OBSERVER «
 BUDAPEST MÉDIAFIGYELŐ KFT.

1084 Budapest, Auróra utca 11.
 Telefon: 303-4738 • Fax: 303-4744
 E-mail: marketing@observer.hu
<http://www.observer.hu>

Karácsony – emberség – szeretet

Közhelyek: a társadalomban az elidegenedés egyre erősebb, másrészt a karácsony a szeretet ünnepe. Vagy mégsem csak közhelyek?

Kinek van ideje a mai rohanó világban kapcsolatot tartani a rokonokkal, barátokkal? Megy a meló, futunk a pénzünk után (több értelemben), elfáradunk. Előbb a volt osztálytárs, majd a szomszéd, a kocsmai barát, a sponroni nagynéni, a nagyfi marad el. Csokrok nélkül maradnak a családi sírok, egyetemista lesz a legutóbb csecsemőkorban látott unokaöcs. Ja, közben e-mailben kaptál, küldtél képeket?

Nincs idő semmire, a hajtás felőröl pajtás... És elmegy mellettünk az idő, elmennek az ősök, régi barátok is. Reggel felébredsz, és alig maradt valakid már, akit felhívhatnál.

A karácsony nem csak az égig érő fa, a témérdek ajándék és a nagy zabálás ünnepe. Ilyenkor kiürülnek a multik, a düledező házak falait a nagy plazmatévék tartják össze, a gyerekek már nem örül a tizenkettedik kisautónak és a patikákban tonnaszám fogy a Bilagit. De a karácsony nem (csak) erről szól.

A karácsony sokunknak ad néhány nap pihenőt, pár röpke percet a nyugalomra és egy csipetnyi lehetőséget az emberi kapcsolatok ápolására. Az autópálya Keletről Nyugatra át-szeli a hont, Vas vagy Zala alig néhány óra,

amit máskor a reggeli csúcsforgalomban is eltöltesz a volán mögött káromkodva. Más országban külön van hálaadás ünnepe, nálunk a karácsony legyen az! Ilyenkor valóban összeülhet a család, lamentálhatunk a múlt szépségein, amikor még meg-megálltunk egy pillanatra, beszélgettünk és néha még törődünk is a másikkal... A karácsony az érzelmek ünnepe kellene, hogy legyen. Másnap, harmadnap beülhetsz az autóba, nem kifogás, hogy lemerült az aksi, mert évek óta nem volt olyan hideg. Képzeld, hogy meglepődik majd nagynénéd amikor tíz év után ott állsz a kapuban!

Jobb híján szenteste vagy másnap egy telefon is megteszi. Az emberség az éterben is terjed. Mondd el, mennyire sajnálod, hogy rá se nyitottad az ajtót, hogy nem voltál ott az unoka esküvőjén, hogy Guszti diplomaosztóján épp halaszthatatlan dolgod volt (legalábbis ezt mondtad, mert már be volt fizetve a mauritiusi nyaralás). Ilyenkor mindenki megbocsát, és mindenki feloldozást nyerhet a rideg világ okozta érzelempusztulás súlyos érzése alól.

Legyen ez a kezdet, és utána évente többször tartsunk ilyen karácsonyt.

Áldott ünnepet!

DR. SZEKANECZ ZOLTÁN



ADY ENDRE

Karácsony

*Harang csendül,
Ének zendül,
Messze zsong a hálaének,
Az én kedves kis falumban
Karácsonykor
Magába száll minden lélek.*

*Minden ember
Szeretettel
Borul földre imádkozni,
Az én kedves kis falumba
A Messiás
Boldogságot szokott hozni.*

*A templomba
Hosszu sorba
Indulnak el ifjak, vének,
Az én kedves kis falumban
Hálát adnak
A magasság Istenének.*

*Mintha itt lenn
A nagy Isten
Szent kegyelme sűgna, szállna,
Az én kedves kis falumban
Minden szívből
Csak szeretet lakik máma.*

MINDEN KEDVES OLVASÓNAK BÉKÉS, BOLDOG KARÁCSONYI ÜNNEPEKET KÍVÁN A SZERKESZTŐSÉG ÉS A KIADÓ!

Nemzet, nevelés, egyetem

A középkori keresztény Európa egyik legmaradandóbb alkotása az egyetem (Universitas), a tanítás és a tanulás legfelső intézményének létrehozása.

A középkor három nagyhatalma, a „Sacerdotium (egyház), Imperium (világi hatalom) és Studium (tudományok-egyetem)”; azaz az egyház és a világi hatalom mellett (abban a boldog, régi szép időkben) az egyetem még a három nagyhatalom egyikéhez tartozott.

A humanizmus, a reneszánsz az oktatás megszervezését 1500 táján uralkodói akarattá emelte, az intézményes értelmiségi utánpótlás megjelent a „jobb” uralkodók szándékaiban, és ők erre hajlandók is voltak pénzügyi forrásaikból áldozni.

Az angol „egyetemi” modell szerint diplomához azok jutottak, akik a gentlemanre jellemző műveltséggel kitűntek, és a vitatkozásban szert tettek olyan képességekre, amely alkalmassá tette őket arra, hogy a művelt Anglia képviselőinek sorába lépjenek.

A reformáció – a nemzeti nyelv előtérbe kerülésével – jóval nagyobb tömegek számára tett lehetővé az egyetemi vagy felsőfokú képzést, mint a korábbi, szigorúan egyeduralkodó latin nyelv. A reformáció az angol bentlakásos képzés számos elemét átvette.

A francia forradalom, majd a napóleoni rend szigorúan etatista modellt alkotott, a hangsúlyt a gyakorlati képzésre fektette, és kitűnő szakembereket képzett a Grand Ecole keretei között. Bevezette az állami versenyvizsgát, a tudományos minősítést, és kimondta azt az alapigazságot, hogy „semmiféle hatalomnak se legyen meg a joga megakadályozni a tudományos igazságok kifejtését”.

A Humboldt névéhez kötött „porosz” modell a tudomány és az oktatás egységét hangsúlyozta, kevés állami beavatkozással és nagyfokú egyetemi autonómiával.

A múlt század 60-as, 70-es éveinek diáklázadásai a technokrata, üzemgazdaság rendszerű képzést hozta előtérbe, a diák, mint gazdaságosan megművelendő anyag került előtérbe.

A globalizmus korában az egyetemek permanens válságba kerültek. A kialakuló ma-mutintézmények a szakképzés tömegesedése mellett eljutottak az elitképzés tagadásához; ez mindig a színvonal általános csökkenésével jár; ahogy elértéktelenedik az elemi iskolai bizonyítvány, úgy csökken az érettségi presztízse, és hasonlóan alacsonyabb szintre kerül a főiskolai képzés, maga után vonva az egyetemi diplomák rangjának csökkenését is.

Az egyetemek oktatóinak egy része mesterből a termelést közvetlenül szolgáló kutatók seregévé válik, ahol az innováció fontossága és annak gyors piaci megtérülése a meghatározó. A tudomány „kommercializálódik”, a „tudásalapú” társadalomban a diák „fogyasztó”, aki „szolgáltatást” vásárol a tudásipar résztvevőitől, szétrobban a mester-tanítvány viszony.

Az egyetemnek azonban nemcsak tanítani, hanem nevelni is kell úgy, ahogy Eötvös Loránd mondja 1891-es rektori székfoglalójában: „Igenis az egyetemnek nemcsak tanítani, hanem nevelni is kell. A nemzet fiainak javát bízza reánk, mint ifjakat küldi őket ide, s méltán várja, hogy a körünkben töltött évek után mint férfiak térjenek vissza otthonukba.”

Ez jól rímel John Henry Newman (1801, London – 1890, Birmingham): angol teológus, vallásfilozófus, publicista és egyházi szónok, 1847-ig anglikán lelkész, majd katolikus pap, oratoriánus szerzetes, 1879-től bíboros, a modern katolikus vallásbölcselet egyik megteremtőjének mondataira a dublini egyetem alapításakor, 1852-ben mondott beszédére: (The Idea of a University, Dublin, 1852). „Azt mondom, hogy a tudás célja önmaga, amidőn ezt szabad tudásnak vagy az úriember tudásának nevezem, jómagam erre nevelek, és az ilyen nevelést tekintem az egyetem sajátos feladatának. (...) Éppen ez okból helyesebb és olykor szokásos is egyetemi nevelésről, nem pedig oktatásról beszélni, habár első látásra, tudásról lévén szó, alkalmasabb szónak tetszenék az oktatás. (...) A nevelés azonban magasztosabb

szó; szellemi természetünkre való hatásra és a jellemformálásra utal, egyéni jellegű és állandó, gyakorta beszélnek róla a vallással és az erénnyel összefüggésben. (...)

Szabad műveltségéből senki nem lesz keresztény, senki katolikus, csak úriember. Jó dolog úriembernek lenni, jó dolog művelt főnek lenni, árnyalt ízlésűnek, nyíltak, méltányosnak, szenvedélytől ment elmének, nemesnek és udvariasnak – ezek a nagy tudás természetes jellemzői és az egyetem céljai.”

Az újkori európai egyetemek mértékadó dokumentuma az egyetemek rektorai által 1988-ban elfogadott Bolognai Charta, melyet éppen az egyetemek válsága váltott ki, s mely egyfajta, az állami hatalomhoz címzett kiáltvány.

Az egyetemeknek „a társadalom egészét” kell szolgálniuk. A biztonsággal működő magas színvonalú felsőoktatás alapkövetelménye – legalábbis állami egyetemeknél – a tervezhető társadalmi, állami szerepvállalás. A közjó érdekében viselt állami felelősséget nemcsak a törvényi keretek meghatározása, nemcsak a minőség ellenőrzése, hanem a kellő anyagi források rendelkezésre bocsátása is jelenti.

A charta kitüntetően szól az autonómiáról. Úgy fogalmaz, hogy „az egyetem autonóm intézmény, ahol a kutatási és oktatási tevékenységnek minden politikai, gazdasági és ideológiai hatalommal szemben függetlennek kell lennie”.

Az elmúlt évben napvilágra kerültek a magyar felsőoktatás „válságából” kivezető javaslatok:

„A felsőoktatási intézmények gazdasági társasággá alakítandók. Megszüntetendő a normatív alapú finanszírozás, az oktatók közalkalmazotti jogállása; a költségtérítés érje el a valós tandíj mértékét, az oktatók bérét a tandíjból kell fedezni, a rektorok kapjanak szabad kezet a tanárok kiválasztásában és javadalmasításában; a felsőoktatás egyáltalán nem állampolgári jogon járó és mindenkinek hozzáférhető közszolgáltatás, hanem csupán a társadalom kisebbik hányada számára célszerűen elérhető, életre szóló nagybefektetés, melynek haszna elsősorban egyénileg élvezhető; szét kell választani a gazdasági és oktatási irányítást, tarthatatlan az autonómia korlátlan értelmezése, amelybe a gazdálkodás önállósága is belefér. Át kell térni az angolszász magánegyetemek által követett gyakorlatra, ahol az

egyetemi önkormányzat (szenátus) a tanszabadság letéteményese, de az (elsősorban pénzügyi) erőforrásokkal való hatékony gazdálkodást megalapozó stratégiai döntések a tulajdonos(ok) képviselőiből összeállított úgynevezett »fenntartók tanácsa« (board of trustees) kezében vannak.”

Mindez alkotmányellenes, egyben Magyarország gyakorlatilag felmondja a Bolognai Chartát.

A magyar felsőoktatás történetében voltak olyan időszakok (akár a XIX. század első felére, akár a XX. század második felére gondolunk), amikor a politikai hatalom az ideológiai ellenőrzés fegyverével próbálta sakkban tartani a szellem világát. Hazai egyetemünk 1848-ig kettős igazgatás alatt állt. Egyrészt a tanártestület önkormányzati irányítása alatt, mely az egyetemi tanácsban (Magistratus Academicus) testesült meg. A királyi igazgatás a király alapítói, főkegyúri és államfői jogainak egybekapcsolását jelenti. Az abszolutizmus a Habsburg Birodalomban is megszünteti az autonómiát, kari igazgatókra és „bekebelezett” (külső) doktorokra bízva a karok irányítását, ennek a központi akaratnak gyönyörű példája I. Ferenc 1821. évi rendelete: „nec Decanis Facultatum nec Magistratui Academico aliquis influxus in res litterarias concendendus est”, azaz „sem a karok dékánjainak, sem az akadémiai magisztrátusnak egyetemi ügyekben érdeemi befolyás nem adatik”.

Felelős politikusaink kérdezzenek meg bennünket, elmondhatjuk nekik, hogy kétféleképpen hagyhatnak maradandó nyomot maguk után: vagy példát merítenek az Eötvös Józseftől Klebelsberg Kunóig tartó valóban felelős, építő elődök törekvéseiből, vagy mini-Hérosztratoszként vonulnak be a történelembe, aki pusztán azért gyűjtötte fel Artemis szép templomát Epheszoszban, hogy neve fennmaradjon az utókoroknál.

E tervbe vett reformok gazdaságfilozófiai alapjai szélsőségesen neoliberálisak: szűk állami kiadások, minden állami feladatkör magánosítása, amely a családokat és egyéneket teszi felelőssé az iskolázásért, egészségbiztosításért, nyugdíjakért. A társadalombiztosítás tervezett felszámolásáról naponta hallunk. De hallunk a felsőoktatásról, a közoktatásról valamennyi gondjával együtt, és rövidesen sajnos hallani fogunk – ha csak valami nem történik – a

nyugdijokról is.

Sokszor halljuk hivatalban levő politikusainktól, hogy egy országot is úgy kell vezetni, mint egy részvénytársaságot. Milton Friedman (a neoliberais gazdaságpolitika atyja, akinek szélsőséges nézetei szemmel láthatóan meghatározzák a hazai reformelképzeléseket) írja 1962-ben: „Kevés fejlődési irány tudná úgy aláásni szabad társadalmunk alapjait, mint annak az alapötletnek az elfogadása, hogy a vállalati vezetőknek azon kívül, hogy részvényeseik számára a lehető legtöbb pénzt biztosítsák, más szociális felelősségük is van.” Hát a bölcsnek ennyi elég is...

Ha korábban sínylódtünk a Studium, Imperium és Sacerdotium között, akkor nem tudom, mit kezdünk most a Monetariummal. A Monetarium alól nincs menekvés?

Merítsünk erőt Apáczai Csere János *Az iskolák felettébb szükséges voltáról* című traktátusában: „De a bölcsesség tűzhelyei, hallgatóim, mindig az akadémiák és a főiskolák voltak. Jól látta ezt Julianus Apostata, Názáreti Jézus ama híres ellenfele, a keresztény név ádáz ellensége. Ennek az volt a véleménye, hogy tűznél, vasnál is nagyobb szerencsétlenséget zúdít a keresztényekre, ha császári paranccsal mindenfelé bezáratja iskoláikat. Viszont Károly, aki az iskolákról való különös gondoskodása miatt kapta a »nagy« melléknevet, ha bármely várost, akár nagyot, akár kicsit meglátogatott, és azt akarta, hogy a helység viszonyairól minél megbízhatóbban és gyorsabban alkothasson véleményt, legelőször a három P iránt szokott érdeklődni. A három P ottani helyzete szabta meg a helységről való véleményét. A három P pedig: praetor (előljáró), pastor (lelkipásztor) és professor (tanító).”

Ki is az értelmiségi? Az intelligencia szó latin eredetű, az ókori bölcselők azonban csak az értelmi fok meghatározására használták. A Brockhaus Lexikon szerint: a művelt, a szellemi felső rétegbe tartozók, az ész emberei.

A politikai „elit” és a szellemi elit fogalmát sokszor összekeverik. Szeretném hinni, hogy van az értelmiségnek olyan része, amelyik valóban a szellemi elithez tartozik, és méltatlan lenne, ha a politikai elit egészével mosnának bennünket össze. A szellemi elit működése nem mindenben fér össze a politikával, amely-

nek elsősorban a hatalom a mozgatórugója és számos jellemzője ellenkezik az értelmiség klasszikus szerepkészletében levő tulajdonságokkal. De valamit tudhattak a régi (és tudnak) az új diktátorok és uralkodók. Bacon, a politikai vezérek szemléletmódjáról szóló gondolatmenetben több okot is említ, amiért az uralkodók nem szeretik az értelmiséget:

- a tudomány csökkenti a fegyveres szolgálatra való képességet,
- aláassa a határozott cselekvőképességet,
- erősíti az emberben levő kíváncsiságot,
- hajlamossá tesz az uralkodó döntéseinek felülvizsgálatára,
- elvonja az emberek figyelmét a közügyektől,
- rontja az állampolgári fegyelmet, és arra vezet, hogy az alattvalók engedelmesség helyett vitatkozni kezdjenek.

Hát adná Isten, hogy a magyar értelmiség tetemes hányada meg tudna felelni mindennek a szó jó értelmében!

Ahhoz, hogy az értelmiség valóban szellemi elit legyen, kellene egyetemek, kellene példaadó tanárok, és mindehhez legelőször is kell egy miniszter. Kell egy miniszter, aki, mondjuk, Klebelsberg Kuno szellemében és szavaival azt mondja, hogy: „Korántsem arisztokratikus kultúrpolitika tehát az, amely párhuzamosan a magyar nemzet széles rétegei művelődésének emelésével, követeli egy szellemi elitnek tervszerű és szisztematikus kiképzését, olyan emberek nevelését, kiknek magyar a lelkük de európai a tudásuk. (...) Kultúrpolitikának két vezető motívuma tehát az: emelni a magyar tömegek művelődési szintjét, erkölcsi és szellemi belértékét, fajsúlyát, és ennek a műveltebb nemzetnek olyan vezetőket adni, akiknek a méretei megütik az európai dimenziókat, akiket a nemzet minden téren bizalommal és a siker reményével követhet.”

Ma úton-útfélen államról és lakosságról halunk. Nép, nemzet és ország szavaink a médiumokban szinte csak pejoratív értelemben említetnek. Az állam és a lakosság XIX. századi csinálmány, a magyar nemzet országai kifejezés 1395-ben jelenik meg Nagy Lajos törvényeinek szövegében. A nemzet megtartó erejének meghatározó szerepe van egy népcsoport fennmaradásában, ezt pedig a nemzettudat tartja fenn.

Széchenyi István 1835-ben (*Hunnia*) „A világ tarka kozmopolitái, az emberiségnek csömör-

letes örömhősei” elnevezéssel illeti azokat, akik nevetségessé igyekeznek tenni a nemzeti öntudatot és az azt hordozó nyelvet, mely pedig egy nemzetet megújítani segít.

A nemzettudatot a történelem és a vallás élte, ennek gondolatait pedig a közös nyelv hordozza és a közös kultúra kelti életre. A kultúra a régészek szerint mindaz a leletgyűttes, amelyet nem a természet, hanem az ember hozott létre, a szó teljes értelmében, nemcsak a materiális, hanem a spirituális értelmében is. Ez a közös kultúra nemcsak művelődéstörténeti fogalom, hanem morális szabályok és kényszerek együttese, olyan nomosz, ahol a szabadságot a döntés szabadsága adja, és ahol nemcsak személyes, hanem közérdekű döntéseinkért is felelősséget vállalunk. Érdemes szem előtt tartani, hogy a középkori egyetemek curriculumuma nem csupán a tétéles szakmai ismeretanyagot, készségeket és attitűdök összességét jelenti, hanem egy teljes erkölcsi normarendszert, viselkedési mintát, morális elkötelezettséget, valamint e zsinórmérték szerinti életvitelt, továbbá előírja e meggyőződés és tanítás betartásának és hirdetésének kötelezettségét is. Ez tehát az egyik legfontosabb értelmiségi szerep, amely az egyetemek tanári testületét és rajtuk keresztül az általa kiképzett következő generációkat is erre próbálja szorítani.

„Építs házat, ültess fát, nemezz gyermeket!” E gondolat a haza és az egész nemzet fennmaradása érdekében szól, mint egy „ősi életparancs”. Meggyőződésem szerint az értelmiség egyik fontos feladata ennek a parancsnak szó szerinti és, ami fontosabb, átvitt értelmű, átfogó közvetítése.

Az értelmiség nem csak írástudó. Sokkal több, mint írástudó, mert az írást olvasni, írni és közvetíteni is tudja. Több mint szakértelmiségi technokrata, mert tudja – szakmáján túlmenően –, hogy nemzetének túlélése a közös nyelv, közös kultúra és a közös hagyomány megőrzésén múlik. Értelmiségi, de mentes az írástudók árulása fogalomkörrel, és azon van, hogy az örök emberi értékek közvetítésével segítsen mindazok véleményének kialakításában, akik erre önmaguktól kevésbé képesek.

E vonulatban nem lehet nem idézni Babits Mihály tanulmányából, amelyet *Az írástudók árulása* című Julien Benda kötetéhez írt 1928-ban. Eszerint: „az írástudók történeti szerepe nyilvánvaló. Ez az osztály, mely a papi kaszt-

ból fejlődött ki, nem materiális érdekeket szolgált. Egyáltalán nem érdekeket szolgált. (...) Az Írástudó a Szellem embere, a Szellem pedig tudvalevőleg az, ami az egyes helyett az általánosra néz; s ennél fogva mintegy felülke-rekedik a tények és esetlegességek hálóján; a Szellem összekötő és törvényadó princípium; a Szellem embere túllát ösztönein; talán nem képes legyőzni őket, de képes kritikálni: azaz képes normákat alkotni, melyek függetlenek maguktól az ösztönöktől.

Az értelmiségi hosszú távú felelősséggel rendelkezik, inkább érték-, mint érdekorientált. Megpróbál egy eszményhez közelíteni, amely hirdeti az örök emberi ethoszt, a szép, a jó és az igaz antik egységét úgy, ahogy azt a klasszikus görögök a kalokagathia eszméjében megfogalmazták. Hiszi a Sophia (bölcesség) és lányai: Fides (hit, bizalom), Spes (remény), és Caritas (szeretet, gondoskodás) által megtestesített klasszikus eszmék elementáris fontosságát, ezek érvényesülésének kategorikus imperatívuszát hirdeti, és gyakorolja még akkor is, ha ezért megmosolyogják. Mert – jelentem Önöknek – megmosolyogják.

„Az elit legfőbb szerepe az, hogy az élet élésére, az emberi helyzetekben való erkölcsi viselkedésre s az emberi szükségletek mélyítésére, finomítására és gazdagítására mintákat, példákat adjon, azaz kultúrát csináljon” – írja Bibó István.

Márai Sándor szerint: „Ha megnyitják a világpiacon – s a tömegek megmaradásának, békés együttműködésének, az emberek fejlődésének ez az első és legfontosabb feltétele –, a világ egyetlen, beláthatatlan méretű gazdasági versenypályává változik át, s e pályán a győzelmi esélyeket azok a népek biztosíthatják csak maguknak, melyek tömegeiket öntudatos pedagógiával a termelt javak ésszerű és méltányos elosztására kényszerítik, s a nép tehetségesebbjeinek megadják a pedagógiai lehetőséget arra, hogy kifejtsék a nemzeti közösség legjobb tulajdonságait, minőséget tudjanak nyújtani azon a piacon, melynek végső gazdasági határa az occidentális műveltség által ellenőrzött egész emberi világ.”

Az igazi értelmiségi élethosszig tanul és tanít, már csak a példáján keresztül is. Az értelmiség egy hivatást, egy professziót űz. Professzionális szinten teszi, és ha angolszász értelemben nevezzük, akkor tanár, azaz profesz-

szor is. A professzor a latin profiteorból származik, amely annyit tesz, hogy hitet vallok, meggyőződést hirdetek. Tehát a közérdek egyéni érdek elé helyezése, a közjog prioritása és az egészségesen korlátozott kölcsönös bizalom elvének tisztelete fontos. Ennek hittel való hirdetése is fontos, mert társadalmi szerepe csak így teljesedhet ki.

Olyan embereket kell képeznünk, akik ténykedésüket áldozatos szolgálatot teljesítő, irgalmas cselekedetnek fogják fel; akik vállalják saját egyéniségük és pillanatnyi érdekeik esetenkénti háttérbe szorítását. Arra kell törekednünk, hogy a kényszerű átalakítások kapcsán oktatásunk színvonalát megőrizzük; próbáljuk meg visszaállítani a mívés, tudományos alapokon álló, magas színvonalú oktatói munka megbecsülését; a piaci alapokra helyezkedő, az emberi szolidaritást, segítőkészséget el

nem ismerő, az érdekelvűséget az értékelvűség elé helyező közhangulattal szemben a mesterség és a gondjainkra bízottak iránti alázat fontosságának hangsúlyozásával építsük tovább a dolgok természetes rendjéből fakadó, az egyetem létének alapját és jövőjének zálogát képező mester-tanítvány viszonyt.

A jó tanár szinte apja is tanítványainak, a fiak hite, tartása, tudása és boldogulása legfőbb jutalma. Legyen mindennapjaink legfontosabb parancsolatja, ismét Pázmány Péter „Az fiaknak istenes nevelésökről” című prédikációjának záró szavaival: „Tanítsad azért fiadat és megvigasztal téged, mind e világon, s mind az örök boldogságban gyönyörködtetvén lelket. Kit engedjen mindnyájunknak az Atya, Fiú, Szentlélek Úristen. Amen.”

DR. SZOLLÁR LAJOS

Beszámoló a MOKK-rendezvényről

Szeptember 5-én és 6-án került sor az 1975-ben alakult MOKK (Magyar Orvosíró Képzőművész Kör) 33. összejövetelére Balatonlellén, a Hotel Lellében. Az idei találkozó tragikus előzménye, hogy augusztus 28-án elhunyt a kör elnöke, dr. Csapláros Zsuzsa, aki még betegen is mindent megszervezett, hogy a találkozó jól sikerüljön. Megválasztott új elnökünk dr. Fodor Etelka, aki az utóbbi években megszerveztette és kiadta az évről évre szeptember elején megrendezett találkozóinkról szóló antológiát. A mostani seregszemlén 41 kolléga adta elő 10 percben versét, novelláját, 17 festménykiállító mellett volt, aki szobrokkal, fotókkal szerepelt.

DR. GUJÁS MÁRTA

2008-ban hirdetéseivel a *MediArt*-ot támogatta

**ACTAVIS Hungary Kft.
NOVARTIS Hungária Kft.
Berlin-Chemie/A. Menarini Kft.**

2008-ban előfizetésekkel a *MediArt*-ot támogatta

ACTAVIS • Novartis • Pfizer • TEVA • Wyeth • Danubius • OALI

Gyógyfürdőink, ahol Csáth Géza – azaz dr. Brenner József – mint fürdőorvos dolgozott

– ahogy a képes levelezőlapok és fürdőpoharak emléküket megőrizték

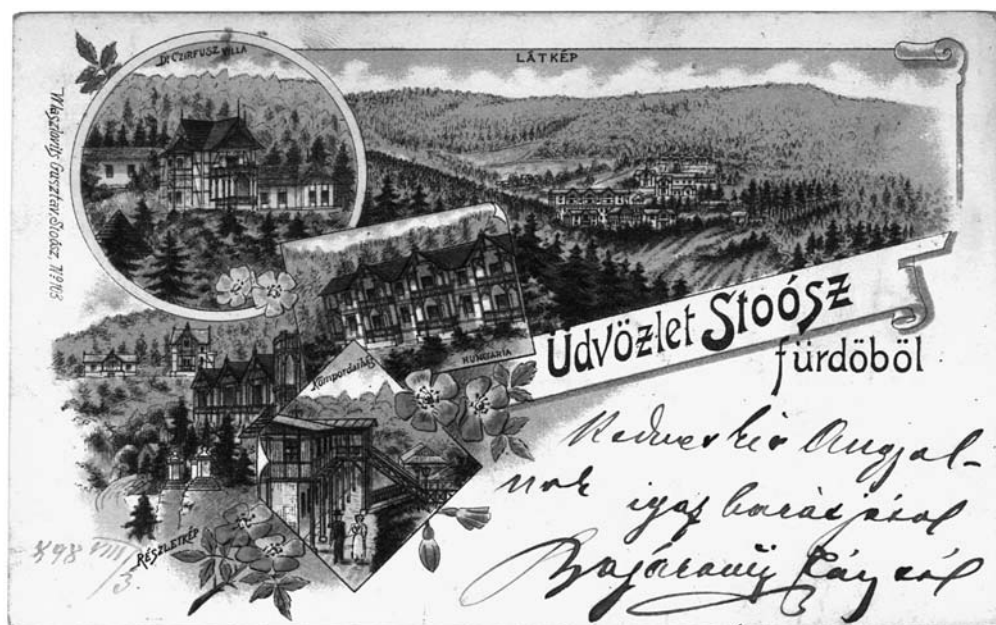
E kis cikk és „képriport” ötletét Görgényi Frigyes „Mert ez itt egy divatos nyári fürdő” című írása (*Reuma-Ino* 2007/2) adta, amiben Csáth Géza, azaz dr. Brenner József fürdőorvosi pályafutását ismerteti. A képi dokumentáció összeállítását pedig képeslevelezőlap-gyűjteményem korabeli képeslapjai és az évtizedek során összegyűjtött gyógyfürdőemlékek között található fürdőpoharak tették lehetővé.

Egy sajnálatosan rövid, 1911-től 1914-ig terjedő időszak nyári fürdőorvosi helyszíneit mutatom be. Az egyes gyógyfürdők ismertetése során csak a legfontosabbnak vélt adatok közreadására igyekszem szorítkozni, a képanyagot pedig úgy állítottam össze, hogy a bemutatott képeslapok között ne szerepeljenek olyanok, amelyek Csiffáry Gabriella *Régi magyar fürdővilág* című (Helikon Kiadó, Budapest, 2004), gazdagon illusztrált, szép könyvében megtalálhatók.

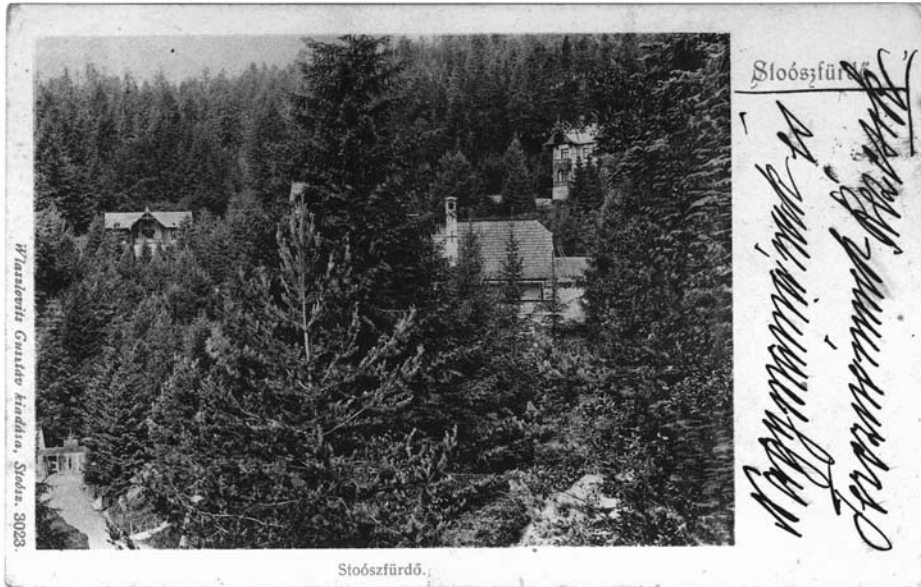
Brenner József 1911-ben Stószfürdőn (a korabeli írásmód szerint Stoósz) váltalt állást. A ma Szlovákiához tartozó nagyközség, Stósz, a hajdani Abaúj-Torna vármegye Cserhádi járásában, Kassától 36 km-re nyugatra található. Stószfür-

dő a községtől 5 kilométerre, 632 m magasan fekvő, a havasok lábánál, dús fenyvesek ölében meghúzódó klimatikus gyógyhely. Gyanús illóolajokkal telített balzsamos levegőjét elsősorban idegbántalmak, légzőszervi megbetegedések és szilikózis ellen javallják. A valaha részvénytársaság tulajdonában lévő fürdőtelep hét lakóházból (110 szoba) és néhány magán-villából állt. Jól berendezett hidegvízgyógyintézete és környezetének különleges szépsége miatt Brenner korában kedvelt fürdő- és üdülőhelynek számított.

Az 1. képen Stószfürdő panorámáját és néhány nevezetes épületét („Hungaria”, „Kompordai ház”, „Dr. Czirfusz villa”) öt képben megörökítő „mozaik”-lap látható „Üdvözlét Stoósz fürdőből” felirattal. A XIX. század végén készült kőnyomatos lapot, 1898. augusz-



1. kép



2. kép



3. kép

tus 3-án adták fel. A 2. kép a fenyvesekben fekvő üdülőtelep egy vadregényes részletét tárja elénk (hasonlóan a bemutatásra kerülő további képeslapokhoz, fénynyomásos eljárással készült, a rajta lévő bélyeget 1910. VII. 1-jén pecsételték le, a pecséten „Stószfürdő”, a lapon „Stoószfürdő” olvasható).

Egy korabeli stószfürdői emléktárgyat, ivópoharat mutatok be a 3. képen (9,7 cm magas

lapos préselt üvegpohár, úgynevezett útipohár „STOÓSZI EMLÉK” felirattal).

A fürdőorvosi ténykedés második állomása 1912 nyarán Stubnyafürdő, az egykori Turóc vármegye Stubnyafürdői járásának a székhelye volt. A ma Szlovákiában található kisközség Turócszentmártontól 28 km-re délre fekszik. Eredeti neve Lehota volt, később fürdőhelyé vált, és a közeli Alsóstubnyáról Stub-



4. kép



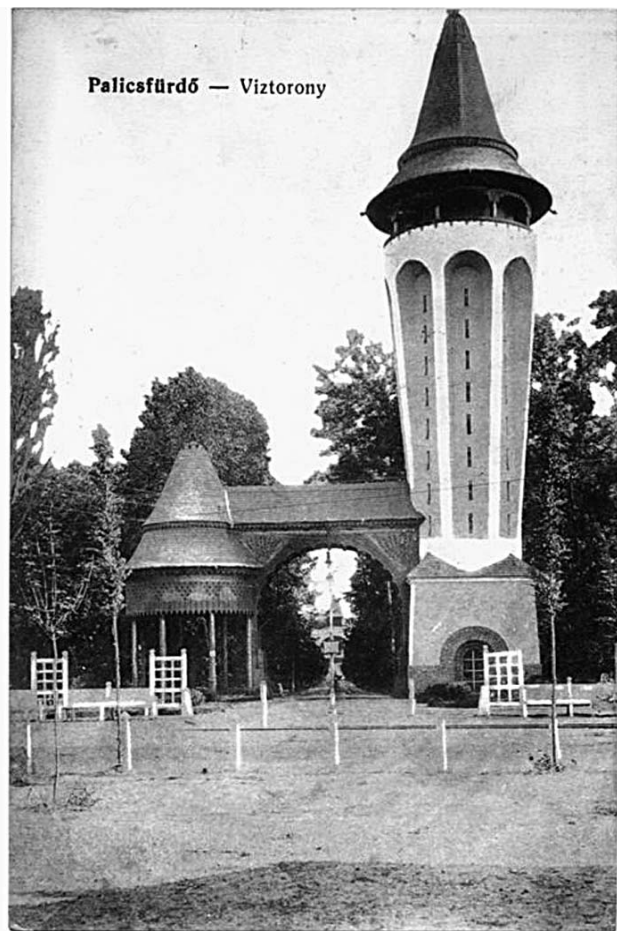
5. kép

nyafürdő lett a neve. A mai szlovákiai útkönyvekben Turócteplic néven találhatjuk meg. A tengerszint felett 518 m magasságban, „kies vidéken” fekvő fürdőtelep hévizeit már a XIII. században is használták. A fürdő 1553-tól 1949-ig Kőrmöcbánya tulajdona volt. Hat hőforrása biztosította a 42–48 °C között ingadozó hőmérsékletű „tiszta hévvizet”, amit közös fürdés céljaira nagy medencékben gyűjtöttek össze, de volt kádfürdője és uszodája is. A vendégek elhelyezésére több épületben mintegy 200 szoba állt rendelkezésre. Egy múlt század eleji reklám az alábbiak szerint népszerűsíti: „Természetes meleg kénforrások kőszvény, csúsz és hűdés ellen javalva. Hidegvíz-gyógyintézet. Légkúra a fenyvesekben.”

A 4. kép Stubnyafürdő egyik fürdőcsarnokát mutatja (a lapon „Stubnya-fürdő”, az 1905-ös postai bélyegzőn „Stubnyafürdő” olvasható). Az 5. képen látható, 1917. június 20-án feladott képeslap a fürdő híres parkjának egy „élettel teli” részletét örökíti meg.

Az 1913-as fürdőidény négy hónapjára szülővárosa, a régi Bács-Bodrog vármegyében lévő, Szabadkához közeli Palics bízta meg „dr. Brenner József gyakorló orvost” a fürdőorvosi teendők ellátásával. A ma Szerbiához tartozó Palicsfürdő Szegedtől délre, Szabadkától 10–12 km-re keletre található, s mintegy 170 éves múltra tekint vissza. Már a XIX. és XX. század fordulóján kiváló nyaraló és gyógyfürdő volt. A 7 km hosszú, alkalikus gyógyvizű Palicsi-tó partján az első szállodát 1853-ban építették, 1897-ben pedig már „villamos száguld” Szabadka és Palicsfürdő között. A Szabadka város tulajdonában lévő fürdő a millennium idejére igazi monarchiabeli fürdőváros lett. A korabeli ismertető szerint vizét „leginkább görvélykór, csúsz, kőszvény ellen” hasz-

nálták sikerrel. A tó vizében két tükörfürdőt és egy sárfürdőt alakítottak ki, de volt kádfürdője is. A Női strand a fürdő szimbólumává vált, a cölöpökre épült gyönyörű faépület máig elkülönített fürdőhelynek számít (természetesen van külön strand a férfiak számára is). Az ugyancsak a fürdő jelképének tekinthető Víztorony a nyaralóhely kapuja és egyben villamosmegálló is. A jellegzetes építményt egy 1912-ben feladott képes levelezőlapon (6. kép) mutatom be.



6. kép

A térzene és a korzó hangulata Kosztolányit is rabul ejtette. A következő oldalon látható 7. kép a Palicsi-tó mozgalmas életét egy 1904 májusában postára tett képes levelezőlappal szemlélteti, a háttérben jól láthatók a tóparti korzó szép épületei.

A rövid fürdőorvosi pálya negyedik, egyszersmind utolsó helyszíne a hajdani Háromszék vármegye Miklósvári járásában lévő (ma Romániához tartozó) erdélyi Előpatak volt. Sepsiszentgyörgytől 15 km-re nyugatra található. A fürdőtelepet 1772-ben Nemes János



7. kép

háromszéki főkapitány kezdte építeni. A szinte folyamatos és tervszerű bővítés, fejlesztés eredményeként a 624 m magasságban fekvő fürdőhely a XIX. század végére Erdély egyik legszebb és legjobban felszerelt fürdője lett. Nagy elismerést és megtiszteltetést jelentett Előpatak számára, hogy 1875 nyárutóján ott-hont adhatott a hazai természettudományos élet egyik legjelentősebb eseményének, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XVIII. Nagygyűlésének. A regisztrált résztvevők száma 508 volt, a tudományos ülésen 24 előadás hangzott el. A megjelentek megfelelő elhelyezése és ellátása, az előadások megtartására alkalmas helyszín biztosítása kellő adottságok nélkül nem lett volna megoldható. A fürdő XIX. századi hírnevét és rangját József főherceg 1883-as látogatása is jelzi. Számos szép épületében hatszáz vendégszoba állt az évente átlagosan 1500 fürdővendég rendelkezésére. A megyei birtokosokból ala-

kult szövetkezet tulajdonában lévő fürdő legjelentékenyebb forrásai közül említést érdemel a Főkút (vizét Európa vasban leggazdagabb vizeként tartották számon), Anna-kút, Újkút, a József-forrás és a Svájci forrás, fürdői közül a Nemes-féle melegfürdő, a Károly-fürdő és a Lobogó hidegfürdő. A vizeket ivásra és fürdésre egyaránt használták. Nagy gonddal kialakított parkjában teke- és tenispályák, ivópavilonok épültek, csónakázató is létesült. Forrásvizeiből évente 500 000 palackot adtak el, fogyasztásukat elsősorban ideg- és gyomorbetegségek esetén ajánlották.



8. kép



9. kép



10. kép



11. kép

A 8. képen egy „Előpatak-fürdő” feliratú, 1911 májusában feladott képeslapon az Újkút látható a főszécsény egy részletével, a 9. képen hasonló korú, de csupán „Előpatak” feliratú lapon pedig a fürdőtelep egyik legszebb épülete, a Gidófalvy villa.

Végezetül egy színes zománcképpel díszített, 12 cm magas, füles üvegpoharat mutatok be. A kép alján „Előpatak”, felső részén „Gidófalvy-villa” olvasható (10. kép). Ugyanazt a szép, jellegzetes épületet ábrázolja tehát, mint a képes levelezőlap a 9. képen. Nem érdektelen a pohár füle mellett felfedezhető „mérce” sem. Az 50 grammos léptékkel 300 grammig haladó halvány skála egyértelműen jelzi, hogy a szép emlékpohár „fürdőkúra-pohár” volt (11. kép).

Mint tudjuk, 1914 augusztusában az I. világháború eseményei döntő változást hoztak Brenner József életében. A kényszerű hadiszolgálat véglegesen véget vetett fürdőorvosi pályafutásának. Így érthető tehát, hogy a fürdőorvosi ténykedésével kapcsolatos gyógyfürdők ismertetését is be kell fejeznem.

DR. JAKÓ JÁNOS

Hogy jön egy patikus ahhoz...?

Miután 2000. január 1-jével Szeged felsőoktatási intézményeinek egyesítésével létrejött a régi/új (ismét névtelen) Szegedi Tudományegyetem, első Egyetem Napját 2002. november 11-én ünnepelte. Ennek az ünnepnek megválasztása tudvalevőleg azért esett erre a napra, mert 1872. november 11-én volt az akkor ismét megnyílt kolozsvári egyetemen az első oktatósi nap.

A fő gond azonban nem ebből, mármint a nap megválasztásából, hanem abból keletkezett, ami ezen a napon elhangzott. A jelzett ünnepségen, melyen Mádl Ferenc államelnök is megjelent, Mészáros Rezső rektor bevezető beszédét azzal kezdte, hogy ez alkalommal fontos bejelentést tesz.

Lássuk, miként született, és miről is szólt is ez a fontos bejelentés.

A történettel kicsit távolabbról kell elindulnunk.

I.

1971-ben 50 év telt el azóta, hogy Szeged városa 1921-ben régóta áhított és Ferenc József nevét viselő egyetemhez jutott. 50 év valóban jubileum, és valamit mondani kellett, hogy mit is ünnepelhetnénk – a Ferenc József nevét gondosan elhallgató – jubileum alkalmából.

Az akkor fennálló két szegedi egyetem, a József Attila Tudományegyetem (JATE) és a Szegedi Orvostudományi Egyetem (SZOTE) közös almanach kiadását határozta el. Ennek előszava azzal kezdődött, mely szerint: „Egyetemeink, amelyek egykor ugyanazon Universitas különböző karaiként működtek, a következő év októberében alapításuk 50. évfordulójához érkeznek” – adtuk hírül a hazai és külföldi egyetemeknek 1970 decemberében. Akkor már előkészületeket folytattunk a szegedi egyetemi oktatás fél évszázados korszakát megidéző megemlékezések szervezésére.

Eddig az előszó szó szerint.

Mindenki tudta – még az is, aki leírta –,

hogy ez az állítás nem igaz. Csak a bécsi egyetem rektora tette szóvá később, a jubileumi ünnepségen német nyelven elmondott beszédében. Akinek reflektálnia kellett volna, nem tudott németül. Így nem lett botrány.

Akkor mégis miért írták le?

Azért, mert megkérdezték Aczél Györgyöt (1917–1992), a magyar kulturális élet akkori legfőbb irányítóját.

Miről?

Arról a mindenki előtt ismert, de többnyire csak szűk baráti körben beszélt tényről, hogy a Kolozsvárról elűzött egyetem miként került Szegedre.

Drága, jó Monarchia: Nur nicht fragen!

Ha kérdezték, hát Aczél György válaszolt.

Természetesen csak szóban: a románok érzékenysége miatt ne bolygassuk történetünk kolozsvári szakaszát. Nem is bolygatták, holott mindenki tudta, hogy a Kolozsvárról száműzött, és az 1921. évi XXV. tc. szerint ideiglenesen Szegedre helyezett Ferenc József Tudományegyetem 1922-ben – és ezt is hírül adta a világnak – egyszer már megünnepelte alapításának 50. évfordulóját. Ez az egyetem most már kétszer is, 1922-ben és 1971-ben, ötvenéves lett volna?

Utólag bárhogy szépítjük is a dolgot, átlátzó történelem-hamisításba keveredtünk.

Erre rátettünk még egy lapáttal, amikor az előszóban az akkori rektorok még azt is elmondták: „Jól tudjuk, hogy a szegedi egyetemek múltjukat, hagyományukat tekintve nem vetekedhetnek hazánk és a külföld, régi alapítású egyetemeivel...”

Valóban jól tudtuk, csak egészen másként!

Ez az 1921-es – soha nem létezett – alapítás természetesen mélyen gyökeret vert a szegedi egyetemi tudat egy részében. Erről tanúskodott az egykori JATE rektori tanácstermének még 2006-ban is látható díszes latin fölirata: Universitas CONDITA EST (kiemelés tőlem – M. E.) in civitate nostra Szeged 1921. Tehát az egyetemet városunkban alapították 1921-ben.

Bármi lehetett a JATE és a SZOTE, de legfő-

ként a régi/új Szegedi Tudományegyetem alapításának éve, 1921 azonban biztosan nem!

A kényessé vált alapítási kérdést az érdekeltek 1971-ben elegáns mozdulattal átcsúsztatták az egyetemi oktatás fél évszázados korszakát idéző megemlékezésekre azzal a háttérkövetkeztetéssel, hogy a szegedi felsőoktatás kezdetével új egyetemet alapítottak 1921-ben.

Ezt a logikát nevezték akkoriban történelmi materializmusnak.

A helyzet fonákságát azonban mindenki látta, tudta. Még azok a történészek is, akik az akkori rektorok tanácsadói voltak.

Miből tudjuk?

II.

1964-ben előkészületben volt a *Minerva* 1966-os 35. évfolyamának kiadása (Schuder, Werner Hrsg: MINERVA Jahrbuch der Gelehrten Welt. Fünfunddreißigster Jahrgang, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1966), azaz a tanult világ évkönyve.

Lássuk, mi volt az előkészület, és mi a gyakorlati megvalósítás!

A kiadó kérdéssel fordult a világ valamennyi államának kormányához, hogy a felelős kormányzervek adjanak hivatalos tájékoztatást az illető ország felsőoktatási intézményeiről. A kérdéskör felölelte egy-egy egyetem egész életét, de itt csak a bennünket szorosán érintő kérdésekre hivatkozunk, nevezetesen az egyetem székhelye, neve, alapítási éve és címe, valamint az intézmény rövid története. Magyarország hivatalos adatszolgáltatói az alábbiak voltak (szó szerint): Művelődésügyi Minisztérium (Kulturministerium) [Szalay utca 10, Budapest / Magyarország]; Népművelési Minisztérium (Ministerium für Volkserziehung) Budapest / Magyarország]; Commission Nationale Hongroise pour l'Unesco Dorottya utca 8, [Budapest V. / Magyarország]; Külföldi Kulturális Kapcsolatok Intézete (Institut für auswärtige kulturelle Beziehungen) Dorottya utca 11 [Budapest / Magyarország]; National Committee of Hungarian Student Organisation (IUS) [Balassi B. u. 16/17, Budapest V. / Magyarország].

Magyarország nevében a főhatóságok nyilvánvalóan a megkérdézett intézmények válasza alapján tájékoztatták a *Minerva* szerkesztőségét. Az ország nevében valótlanságot közöl-

ni némi rizikóval, esetleg botrányjal járt volna. Botrány esetén pedig a port az egyetemen verik el! Tehát kénytelenek voltak igazat mondani.

A szerkesztőség tudomásul vette, hogy a kérdésrendszerükre adott válasz fakultatív annyiban, amennyiben arra azt és annyit válaszolnak, amit és amennyit jónak látnak.

A szerkesztőség pedig elfogadta mindazokat az adatokat, amit az adatszolgáltató állított, mivel a hitelesséért nem a szerkesztő, hanem az adatszolgáltató felel. Ezért kezdődik a könyv az adatszolgáltatók felsorolásával.

Az adatszolgáltató hiteles válasza: (csak az alapítási évet és a rövid történetet idézzük szó szerint):

1201. lap: „Szeged (Com. Csongrád, Magyar Népköztársaság) József Attila Tudományegyetem – Szeged (1872) (József Attila Universität Szeged) [Dugonics tér 13, Szeged] Gründung in Clausenburg 1872; später nach Szeged verlegt.

Tehát: Kolozsvárott alapították 1872-ben, később áthelyezték Szegedre. Ennél rövidebben és körmönfontabban nem is válaszolhattak volna. Áthelyezték???

1202. lap: „Szegedi Orvostudományi Egyetem (1872) (Medizinische Universität Szeged) [Dugonics tér 13, Szeged – Tel. 4166] Gegründet durch Franz Joseph I. in Kolozsvár 1872; Übersiedlung nach Szeged als Medizinische Fakultät 1921; reorganisiert als Medizinische Universität 1951.

Tehát: a Szegedi Orvostudományi Egyetemet Ferenc József alapította 1872-ben Kolozsvárott; mint orvostudományi kart Szegedre helyezték át 1921-ben; Orvostudományi Egyetemenként újjászervezték 1951-ben. Szóval: ezt is áthelyezték!

Igen ám! De akkor mi igaz, és mi a legenda? 1872 vagy 1921? Kolozsvár vagy Szeged?

A szegedi egyetem akkori vezetői pontosan ugyanúgy tudták 1971-ben, mint 1965-ben, hogy 1971-ben egyik szegedi egyetem sem volt 50 éves.

Ennyit a vitathatatlan tényekről.

Lássuk, mit mondott magáról 1965-ben a cluji egyetem? Pontosán idézzük, mert részben románul, részben németül adták meg: „Cluj (Republica Populara Romina) Universitatea ‚Babes-Bolyai‘ (1918). Strada Mihai Kogalniceanu, Nr. 1, Cluj. Tel. 2319. Gegründet

als Rumänische Universität 1918; umfasst 7 Fakultäten gegenüber 4 im Jahre 1938; die Medizinische Fakultät wurde selbständiges Institut mit 3 Fakultäten." Tehát: az egyetemet ROMÁN egyetemenként alapították 1918-ban.

A történeti tény: a clujji román egyetemet I. Ferdinánd román király nem 1918-ban, hanem 1920. február 1-jén – külföldi egyetemek és államok képviselőinek jelenlétében – nyitotta meg román személyzettel.

Csak megnyitottak vagy alapítottak is?

III.

1971-ben elindult egy legenda fölépítése elhallgatások sorozatával. Miről kellett mélyen hallgatni? Például arról, hogy 1. 1921. XXV. Tc. ideiglenesen Szegedre helyezte a „menekült” kolozsvári FJTE-t; 2. Klebelsberg Kuno (1875–1932) kultuszminiszter és államtitkára, Tóth Lajos (1856–1926) jóvoltából az ideiglenesen Szegedre helyezett Ferenc József Tudományegyetem 1931-re ismét európai színvonalú egyetemé fejlődött; 3. Szent-Györgyi Albert 1937-ben elnyerte az orvosi Nobel-díjat; 4. 1940-ben a Ferenc József Tudományegyetem kisebbik része visszaköltözött Kolozsvárra, Szegeden maradt nagyobb részének története pedig Horthy Miklós kormányzóról elnevezett egyetemenként folytatódott.

1990-ig ezeket a tényeket és neveket igazából még említeni sem lehetett.

1990-ben azonban éledezni kezdett a múlt.

Az 1921. évre emlékezők egy része kompromittálva érezte magát.

Ennek ellenére a JATE még 1996-ban is megünnepelte a szegedi felsőoktatás kezdetének 75. évfordulóját (ami ugyebár a tanácssterem latin felirata szerint az 1921-es alapítást sugallta), amitől a SZOTE természetesen távol maradt. Az ok roppant egyszerű, de még akkor is csak suttogva adták tovább: az akkori SZOTE rektorának édesapja Kolozsvárott végzett orvos volt. Ezen felül még a SZOTE 1996-ban megjelent almanachjának előszavában Doboz Attila rektor a SZOTE két születésnapjáról beszél: az egyik Kolozsvárott 1872, a másik 1921 Szegeden. A rektori előszó ugyancsak megemlékezik mindarról, ami az 1872-es Ferenc József-féle alapítás előtt történt. Szép kis kontraszt! Sapienti sat!

IV.

Elkövetkezett a 2000. év január 1-je, a szegedi felsőoktatási intézmények egyesítésének napja. Ami pedig az új egyetemet illeti, ha a világ előtt be akar mutatkozni, választhat. Vagy merőben új egyetemenként, vagy valamilyen korábban alapított egyetem folytatásaként kívánja magát definiálni. Az első változatról aligha lehet szó, a korábbi alapításról pedig el kellett dönteni, hol kezdődött a történet.

Bármennyire igyekeztek egyesek, 2000-ben az 1921-es alapításról le kellett tenni (annak ellenére, hogy a tanácssterem felirata még továbbra is ezt hirdette), de a nyilvánvaló kolozsvári múltat sem lehetett letagadni. Kérdés mindössze arra redukálódott, hogy a kolozsvári történetben meddig lehet (kell?) visszamenni.

A kérdés azonban egyszeriben élére állított, amikor egy orvos-csoport (melynek magam is tagja voltam) elhatározta, hogy megírja a belklinikája történetét. Erről pedig feketén-fehéren kiderült, hogy ezt a klinikát Kolozsvárott 1831-ben alapították „orvos-sebészi kóroda” néven. Ha a klinika története Kolozsvárott és 1831-ben kezdődött, az egyetem alapítási éve aligha lehet 1872. Az 1872-es XIX. tc. első paragrafusának második mondata egy orvos-sebészi tanintézetre utal, amely az 1872-es egyetemalapítással egy időben megszűnik. Ez a felsőfokú orvos-sebészi tanintézet visszavezetett Mária Teréziáig (1717–1780). Ott pedig azt a nyilvánvaló utalást találtuk, mely szerint Mária Terézia a kolozsvári Báthory-egyetemet az 1774/75-ös tanévben újjászervezte, továbbá kiegészítette jogi és orvostudományi karral. A hivatkozott Báthory-egyetemet pedig 1581-ben Báthory István (1533–1586) erdélyi fejedelem, Lengyelország és Litvánia uralkodója alapította.

Hic Rhodus, hic salta!

V.

Ekkor szolgálati úton (tehát az orvos- és a gyógyszerésztudományi kar jóváhagyásával!) előterjesztést intéztem az új egyetem első (egyben a JATE utolsó) rektorához, Mészáros Rezső professzorhoz, hogy nyilvánítsa az új egyetemet Kolozsvár örökösének. Annak a ko-

lozsvári egyetemnek, melyek dokumentálható története 1581-ben kezdődött, és elvezetett napjaink egyeteméhez.

Mészáros Rezső rektor – 1996-os álláspontját bátran korrigálva – érvelésemet elfogadta azzal, hogy nevem említésével bejelenti az első Egyetem Napján, hogy Kolozsvár örökösei vagyunk, s történetünk 1581-re, a Báthory-féle alapításra vezethető vissza. Szerinte ez lesz a Nagy Bumm! Kértem, hogy nevemet hagyja ki ebből, de ő ragaszkodott hozzá. A rektori beszéd szó szerint olvasható egyetemünk 2000–2003-as évkönyvében (18. lap).

Lett is visszhangja!

Szavahihető tanú szerint a „suttogó” visszhangja tömören megfogalmazva: Hogy jön egy patikus ahhoz, hogy beleszóljon az egyetem történetébe! Így, ahogy leírtam! A szavahihető tanú Szabó Gábor professzor, a Szegedi Tudományegyetem jelenlegi rektora, a patikus lennék én, Minker Emil. A tények kedvéért: orvos vagyok (dr. med. univ.; 1967), az orvostudomány kandidátusa (1971), doktora (1995), aki a Gyógyszerésztudományi Karon 1975–2000 években orvosi tárgyat, gyógyszerhatástant tanított. Továbbá az orvosi tanulmányaimat megelőzően a JATE-n biológia-kémia szakos középiskolai tanári oklevelet (1953) és természettudományi doktor (1959) címet is szereztem.

Ezek szerint bejött a Mészáros Rezső rektor által megsejtett Nagy Bumm!

Többen – a hivatásos történészek közül – találva érezték magukat.

Ezzel elindult a lavina és a nyílt sajtó vita.

Itt kapcsolodom a kibontakozó sajtóvitában elhangzott, az orvosi rendünk identitásához vonatkozó, nem „suttogó”, hanem névvel megjelölt megállapításhoz. Dlusztus Imrétől, a *Szegedi Egyetem* c. lap (2006. március 20.) vitában megszólaló főszerkesztőjétől idézek: „Az orvostársadalom mindig különös kettősségben él. Egyrészt rendkívül zárt és kemény hierarchiára alapozott, másrészt tele van a társadalomtudományok és a művészetek iránt fogékony, nyitott emberekkel. Az orvosok saját közvetlen tapasztalataikon keresztül ugyanolyan sokat tudnak a mindennapok valóságáról, mint a tanárok vagy az újságírók, de saját világuk zártsága miatt csak szakkérdésekben fordulnak a nyilvánosságához. Magánemberként azonban jó ízlésű művészetpártolók,

publicisták, hely- és tudománytörténészek, elbeszélők lesznek.”

Ezek szerint mégiscsak megszólalhatunk?

Akár még az egyetem történet ügyében is?

VI.

Mészáros Rezső rektor hivatkozott beszédében költői kérdés formájában elhangzott még az is, hogy vajon ünnepelhetünk-e 2006-ban. Ha ugyanis Báthory István egyetemét 1581-ben alapította, akkor 2006-ban ünnepelhetjük volna egyetemünk fennállásának 425. évfordulóját. Mivel 2006-ra a vita még nem dőlt el, 2006-ban továbbra is a szegedi felsőoktatás indulásának 85. évfordulóját ünnepeltük. Az új egyetem rektori hivatala a régi JATE rektori hivatala lett, a tanácsterem díszes felirata továbbra is maradt. A szervezők pedig kerültek minden Báthoryra vonatkozó utalást. A Véletlen, a Nagy Rendező jóvoltából az ünnepségnek akadt egy deus ex machina-szerű mozzanata is.

Az ünnepi beszédet a JATE korábbi rektora, a matematikus Csákány Béla professzor tartotta. A beszédéből idézek: „Emberi kultúránk jól megmagyarázható sajátossága, hogy vonzódnak az öttel osztható évfordulós számokhoz, és ezek között a nyolcvanötnek megvan a maga különleges matematikai érdekessége. Aligha várja el bárki is tőlem, hogy erről szakmai részletességgel beszéljek. Azt azonban el kell mondanom, hogy egyetemünk előtörténetéhez egy másik szám is kapcsolódik, amely – érdekes véletlenként – a 85-nek éppen ötszöröse: Báthory István, akkor Lengyelország királya és Erdély fejedelme, 425 évvel ezelőtt, 1581-ben alapított egy jezsuita kollégiumot Kolozsvárott, azzal a kinyilvánított céllal, hogy az új iskola egyetemmé fejlődjék.”

A jegyzőkönyvek ilyenkor azt írják: „Enyhe morgás a teremben.” „A beszéd végén a szónokot hosszan tartó tapssal ünneplik!”

Egyszóval: a 425. éves évforduló – éppen egy volt JATE-rektor beszédében – mégis elhangzott. Ez lett a második Nagy Bumm! Csak remélni lehetett, hogy a „suttogó” Csákány Béla professzort nem minősítette egy számukra antipatikus „patikus”-nak!

A vita 2007-re azonban éppen az egyetemünk történészprofesszora, Makk Ferenc vezette történészek jóvoltából eldőlt.

Záró felvonásként a Szegedi Tudományegyetem Szenátusa 2007. július 9-én – a történészek által szerkesztett és Szabó Gábor rektor által előterjesztett dokumentum alapján döntött! A szenátus döntése szerint Szeged egyeteme az 1581-ben Kolozsvárott alapított Báthory-egyetem eszmei-szellemi örökösének tekintti magát, s egyetemünk címerében két évszámot, az alapítási évet, 1581-et és a Szegedre történt befogadás évét, 1921-et is feltünteteti.

Az előterjesztést már valódi történészek készítették!

Tényleg, hogy is nézne ki, ha „patikusok” szólhatnának bele az egyetem történetébe!

Az igazi rendező a jelenet végét harsány „Ennyi!” kiáltással szokta befejezni.

A mostani alkalomra tehát: „Ennyi!”

DR. MINKER EMIL

NAGY SZELLEM EK ERŐTERÉBEN

Példaképek árnyékában és indíttatásában

Kiváló nagy emberek, feltalálók, tudósok indíttatása nélkül hol lenne a világ?

Szombathely azonnal két nevet juttat eszünkbe: Pető Ernő sebészorvosét, aki megalapította a később híressé vált kórházat, és Markosovszkyt, e föld szülöttét, aki országosan végzett példamutató, ma is érvényes munkát.

Kettejük szelleme most is jelen van, lázas munka folyik, hogy teljesebbé, egyre modernebbé váljék ez a híressé vált kórház. A fejlődés nagyszerű, új épületek, új specialitások mindenütt, ami azt jelenti, hogy azóta is vannak névtelen Pető Ernők, akik nem hagyták abba a fejlesztés nehéz munkáját, és hisznek abban, hogy küldetésük van, és hiszik azt is, hogy a legnagyobb nehézségek között is folytatni kell a beteg emberért folyó küzdelmet.

Kellenek nagy szellemek, újtók és felfedezők, tudósok, kutatók, gondolkodók, hogy könnyebbé, jobbá váljék az életünk, tökéletesebbé a világ, csökkenjen az emberi szenvedés. Kell Edison, hogy lámpájával világosságot gyújtson, és elűzze az ijesztő sötétet. Jenner, Pasteur, Sabin és Salk zseniális oltásai nélkül milliók haltak volna meg himlőben, veszettségben, százezrek szenvednének vastüdőben, és lennének toloszékhez láncolva. Ha

Fleming nem akad fenn egy „bosszantó” körülményen – amely mellett tudósok százai mentek el káromkodva, hogy tönkrement a szép baktériumtenyésztésük –, akkor nem született volna meg a világ talán legcsodálatosabb gyógyszere, a penicillin. De Fleming érdeme még ennél is nagyobb. Felnyitotta a kutatók szemét, és bátorságot adott nekik, hogy ezen az úton számtalan további nagyszerű antibiotikumot teremtsenek meg. És folytathatnánk kezdeményező nagy elmékkal, államférfiakat, Szent Istvánt, Mátyás királyt, Kossuthot, Széchényit megidézve, 48-as és 1956-os hősök előtt fejet hajtva. Wesselényi, az árvízi hős, aki emberek sokaságát mentette. De ugyanúgy a névtelen hős, aki egy gyereket, egy embert mentett ki a vízből saját életét kockáztatva.

Előttük fejet hajtva hívom a tisztelt kolleginákat és kollegákat egy másfajta igazságkérésre: járjuk körül együtt az emberi nagyságot, a hírességet, lebbentsük fel a fátylat az árnyoldalokról is: ne tagadjuk el, hogy vannak alnagyságok, hamis érdemek is. Mindezt azért, hogy az igazi nagyok még fényesebben emelkedjenek ki.

Kiről is beszélünk? Ki a nagy ember? Aki nagyot tud ugrani, leggyorsabban futja le a 100-at? Nem! Az legföljebb adottsággal rendelkező

egyén, aki fizikai felépítése miatt egy bizonyos dologban az átlagnál valamivel többet tud. Használ valakinek a világgyőztes tennisező, boksoló vagy futó? Önmagának biztosan, a többit döntse el ki-ki a maga számára.

Ki hát a nagy ember? Az, aki többet tesz, mint amire a rend, a jog, az elvárások köteleznék. Ehhez még azt tenném hozzá: az igazi nagy ember az, aki a mások érdekében tesz valami hasznos dolgot.

A példakép a nagy ember legkiválóbbja. Sokszor névtelen marad, akire fel lehet nézni. Példakép lehet az is, aki nem talált fel egetverő újdonságot. Így példakép sok orvos, hallgatókat nevelő professzor, klinikát vezető sebész, belgyógyász, szemész, munkáját mesteri fokon végző asztalos és lakatos, akitől tanulni lehet szakmát és emberséget egyaránt. Így példaképünk volt Fernet és Kettesy, Magyar Imre és Romhányi professzor és nekem számtalan nővér is, akik gyönyörűen bántak a betegekkel. Példakép a postás, aki a veszély tudatában viszi ki idős emberek pénzét; s a tűzoltó, aki saját élete veszélyeztetésével ront be az égő házba, hogy kimentsen egy gyereket vagy egy felnőttet. Nekem példakép volt Vogl bácsi, a szombathelyi derék lakatos, akihez mindegyik fiamat odavittem, hogy lássák mi a tisztességes és szép munka.

De elvi megalapozásunknak még ezzel sincs vége. Beszélünk kell a nagyság gyanús voltáról is! Mert sokszor összetévesztjük a híres embert, az ismert embert a nagy emberrel. Vajjon a bostoni vagy clevelandi sztársebész nagyszerűbb, mint Bakay, Hüttl, Verebely és számtalan magyar sebész, avagy csak a propagandája, a felszereltsége, azaz a lehetőségei nagyszerűbbek?

Eljutottunk egy kényes ponthoz: a gyanús hírnévhez. Fiatal korunkban a gazdag agytmorosak (mint pl. Karinty) előbb-utóbb felkeresték az agysebész-császárt, Olivecronát. Nem tudok olyanról, aki ezáltal nyert volna bármit is. Hírneve – legalábbis számomra – hamis csillogás volt.

A fentiek tisztázását azért tartottam fontosnak, hogy az igazi nagyság értékét kiemeljem.

Markusovszky nevével először tanulmányaim folyamán, később az *Orvosi Hetilap*ban találkoztam – amely akkoriban az ország egyetlen neves orvosi lapja volt. Érdekes elgondolkodni azon, hogy akkor ez volt az egyetlen

szaklap, ma van vagy 25. Komolyabb, jobb, hatásosabb-e ez a világ, avagy csak a fejlődés mellékhatása ez a sokszínűség? Aprópó sokszínűség: két folyóiratot ki kell itt emelnem: egyik a Nemesánszky Elemér prof. által szerkesztett *LAM*, a másik a Gömör Béla prof. vezette *Rheuma-Info*, illetve mostani utódja, a *MediArt*, mely hasonló szellemben és gazdag tartalommal jelenik meg. Mindkét lap magasrendű szakmai cikkek mellett művészettel, alkotással, kultúrával foglalkozik, gyönyörű illusztrációkkal.

Hogy emberileg mennyire különböznek az elismert tudósok, ösztöndíjas évem alatt a Pasteur Intézetben láttam, ahol három Nobel-díjas dolgozott. Monot erélyes, mokány, izgómozgó egyén volt, mindenhez hozzászólt. Jacot magas, vékony férfi, csöndesen üldögélt, a legritkábban szólt hozzá tudományos előadásokhoz. A harmadik eltűnt a visszahúzó-dás kódében.

Említettem már, hogy nem csak kiemelt, ajnározott nagyság létezik. A szombathelyi kórház – amint számos magyar klinika és kórház – nagyszerű orvosokat, vezetőket gyűjtött össze. Romhányi, Szabolcs példáját István Lajos, Cholnoky, Széll Kálmán, Illey, Löblovics, Baltaváry, Kádas, és folytathatnám, vitte tovább és mindegyik nagyszerű gárdát nevelt ki maga körül. Ez is nagyság, ha nem is olyan (nem is elég) elismert.

Mit tanulhatunk a nagy orvosoktól, elődeinktől? Hogy gyengébb felszereltség, anyagi hiány nem sodorhat passzív feladásba. Azt, hogy tilos lamentálni, tilos belenyugodni: fejleszteni kell, harcolni betegeink érdekében. S ez ma fokozottan érvényes! Azt, hogy ötletekkel, áldozattal, végül emberi hozzáállással előre lehet törni. Azt, hogy kevesebb lehetőséggel is meg kell próbálni a maximumra törni. Persze könnyebb Amerikában apró eredmények tömegét produkálni, de ne felejtjük el, hogy a nagy találmányok nyomorúságos körülmények között születtek (Koch, Banting, Curie, Szent-Györgyi Albert).

Bosszankodások

A tudomány óriási fejlődésen ment át a XX. század közepétől a mostani időkig. Az antibiotikumok, a béta-blokkolók majd a többi antihypertensivum, lipoidcsökkentő szerek, daganat-

kezelések, Salk és Sabin csodálatos vaccinatiói, a pacemaker, a stent-kezelés, a mikrosebészet és minimálisan invazív eljárások; a radiológia nagyszerű találmányai, UH, CT, MR, PET.

VIGYÁZAT: itt azokat soroltam fel, akik nagyszerűek voltak, mégsem kaptak kellő elismerést, Nobel-díjat vagy mást. Sokkal jelentéktelenebbeket emeltek ki, és tették őket „álnaggyá!” Elrettentő példa a lobectomiáért odaítélt Nobel-díj.

Tudásunk a rengeteg új adat, felismerés révén egyre terebélyesedett. Mondhatnám úgy is, átlépett a fejünk felett, önhibánkon kívül lemaradtunk. A szakmák elkerülhetetlen felrothadása miatt ma igazi polihisztor (de még all round belgyógyász vagy sebész) sem létezhet. A mai nagy ember más, mint a régi!

Ez szakmailag elfogadható. De a beteg számára igen veszélyes: jól kézben tartják diabetesét, lipid-háztartását, reumatológiai státusát, de nincs az az orvos, aki átfogja baját, helyzetét meg tudja ítélni.

Ráadásul ez magával hordozza a másik nagy dilemmát: sok szakorvos meg tudná esetleg oldani a kísérőbetegségeket is, de nem meri beállítani a hypercholesterinaemiát, vagy kezelni az endokrinológiai vagy ízületi panaszokat, mert megtámadhatóvá válik, mivel arra szakosodott szakorvosok, intézetek vannak. Ha sikertelen, elmarasztalhatóvá válik: pláne ma, amikor levitézlett, lecsúszott ügyvédek hada lebzsel a kórházak folyosóin, hogy mint a pióca, a legkisebb problémába is belekössön és ebből nagy pénzeket tegyen zsebre.

Óriási hiba, hogy ez a gyakorlat védekező álláspontra kényszeríti az orvost, aminek főleg a beteg issza meg a levét. Az orvos így kevesebbet ad, mint amit tudna. Nem kockáztat betege érdekében, azaz csak hivatalnoki módon dolgozik, nem adja meg azt a pluszt, amiből betege profitálhatna.

Mi a kiút?

A Mayo Klinikán már kitalálták. A beteg időre megy az orvosához, aki kikérdezi, megvizsgálja, majd előírja a speciális diagnosztikákat: labor, CT, endokrinológus, mozgásszervi szakorvos stb. Amikor a leletek összegyűlnek, visszatér orvosához, aki – noha nyilván ügyetlen lett volna az endoszkópokhoz, és nem tudta volna elvégezni az endokrin laborvizsgálatot –, de képes értékelni az eredményeket, és összesíti mindazt, amit a szakemberek elvé-

geztek, ennek alapján állapítja meg a diagnózisokat, és írja elő a komplex kezelést.

Itt tehát egy szintetizáló orvos kezében volt a beteg, aki támaszkodhat a specialisták precíz adataira. Ő a karmester, aki összefogja a hangszerzakértőket vagy művészeket.

Nem kerülhetem meg: a példaképnek értéke mellett van egy veszélye is: ha nagyon előtérbe lép, ha nagyságával vagy megszerzett, esetleg ügyeskedéssel szerzett hírnevével blokkol egy tudományágat. Nagysága béníthatja a többiek tevékenységét. Gondoljunk csak a nagyhírű Virchowra, aki évtizedekig vetett vissza minden igazi újdonságot, és szinte megbénította a gondolkodást, csírájában elfojtotta a merész ötleteket. Vagy célozzunk a hazai szaktekintélyre, aki a veseátültetést évekig lehetetlenné tette, mert annak sikere esetén kiderült volna, hogy saját eredményei hamisak.

És még egy izgalmas szempont: hogy távolról sem csak az érdemet jutalmazza a világ. Vajon a Nobel-díj a legkiválóbbakat emeli-e ki? Néha igen, máskor nem. Az irodalmi és a béke Nobel-díjnál legritkábban érezzük egyértelműnek a döntést, de még a tudományoknál is sokat bosszankodunk. Mert a szívkatéterért, amelyből a modern stent-kezelés kinőtt, megadták az elismerést. De a pacemakerért, az UH, a CT, a MRI, a PET kidolgozásáért nem járt a díj. Sabin és Salk sem kapott, hiába mentett meg százezreket a szörnyű bénulástól. A nagyszerű, új gyógyszerekért sem járt a díj.

Így hát a példaképnek kiemeltek, a díjazottakat magunknak is le kell mérnünk, nehogy érdemteleneket akarjunk követni. Érdeemes lenne megalapítani a kitüntetésből kihagyott zsenik pantheonját.

Az emberi rész

Eggyel vagyok még adós: az emberi résszel. Azzal, hogy orvosnak lenni nem csak azt jelenti, hogy tudunk kezelni egy műszert, vagy ismerjük sok gyógyszer hatását és mellékhatását. Mert nekünk nem egy betegséget kell gyógyítanunk, hanem a beteg embert. Egy kétségbeejtő helyzetbe került individuumot. Ha ezt elhanyagoljuk, árnyai se leszünk nagy elődeinknek, nemhogy kitüntetés nem érdemlünk, de önbecsülésünket is elveszítjük. Nemcsak az a dolgunk, hogy a bekerült betegen alkalmazzuk a tudományunk adta lehetőségeket, ha-

nem az, hogy kezünkbe vegyük betegünk sorát, és próbáljuk őt legjobb tudásunk és legszébb emberségünk szerint kihúzni a bajból, kezelni és ember voltában gondozni gyógyulásáig. Ez megköveteli, hogy ne csak a tünetekkel foglalkozzunk, hanem a beteg félelmével, elbizonytalanodásával, rettegésével, életföladásával, elkeseredésével is. Ha ezt elhanyagoljuk, rosszabb lesz a legtámadhatatlanabb terápiánk is. Aki nem épít ki kontaktust betegével, lehet jó mesterember, de nem igazi orvos.

Nagy szellemekről szoltunk, az ő eredményeikről, elemezni próbáltuk a nagyság fogalmát, a példakép lélektani képletét. Azt mondtam, hogy az a nagy ember, aki munkájával, ötletével mások hasznára van. És most mégis bonyolítom a kérdést. Nem hiszem, hogy Mozart az embereket akarta boldogítani, amikor apja hajcsárkodására végigbolyongta a fél világot, vagy hogy Beethoven nem kínos hasi panaszai és a megsüketüléstől való félelme elől menekülve írta elérhetetlenül szép zeneszámain, amelyek később mégis az emberiség kincsevé váltak és millióknak szereztek boldogságot. A miért tehát nem meghatározója a nagyságnak.

Az életvitel se számít, ismerjük Balzac nyomorúságos életmódját, éjszakai gyötrődését kávék és lábfürdők közepette, hogy reggelre meglegyen az anyag; vagy a perverz Verlaine-t, aki megrontotta a fiatal Baudelaire-t. Életük, egyéniségük visszataszító ellenpélda, mégis a nagy írók, költők közé sorolta be őket az irodalomtörténet.

És még egy kényelmetlen megjegyzés. Ma-napság nem az lesz a nagy ember, aki valami fontosat alkot, hanem akiből a hírverés és az üzlet ilyet akar csinálni. Sikeres regényíró az lesz, akinek a könyveit minden kirakatba kite-

szik, és az ember a boltban belebotlik a föl-épített könyvkupacába. Abból lesz sztár, akit sztároznak, akit hetenként háromszor odatol-nak a képernyő elé. A mai hírességek nem lesznek, hanem csinálják őket.

Lesz-e megint egy tisztább világ, érdemek-vel szerzett ismertséggel, kiválósággal, kivere-kedett elismeréssel, értékes eredményekből származó hírnévvel? Én remélem, hogy utó-daink megérik ezt.

Ki hát a jelentős ember? A hivatalos véle-mény szerint az, aki a világot, a társadalmat, az egyes embert előre viszi, tápot, eszközt ad a kezébe, amellyel kezelni tudja örömeit és bá-natait, és picit eligazodik az élet őserdejében, függetlenül jóindulatától vagy utálatos voltá-tól, emberi hibáitól, hamis eszméitől, attól, hogy szimpatikus volt-e, vagy visszataszító.

Én magam ezt a megfogalmazást nem fogadom el. Különösen a gyógyító szakmára nem. Számomra nagy ember csak az lehet, aki alkotásai, nagyszerű célkitűzése mellett emberileg is példaadó, mint, mondjuk, Albert Schweitzer, Teréz anya, II. János Pál pápa vagy Rom-hányi professzor.

Mégsem azokkal fejezem be, akik szobrot kaptak. Hanem a hétköznapok hőseivel, akik itt élnek közöttünk: mesteremberek, postások, tűzoltók és mentősök; nővérek, orvosok, szak-személyzet, akik kétségbeejtő anyagi viszonyok között küzdenek betegeikért, igyekez-nek többet tenni, mint amit a tudomány támo-gat, gondozzák, ápolják, biztatják betegeiket. Mindazoknak, akik végzik munkájukat, hogy másoknak, elesetteknek és gyengéknek kön-nyebb legyen. Akik a gyógyszer mellé egy mo-solyt, egy reménysugarat is adnak.

DR. HANKISS JÁNOS

Márai Sándor a 20. század egyik legjelentősebb és legnépszerűbb prózaírója volt. Őt tartják az európai polgári szemlélet és hagyomány utóvédjének. Regényeit majdnem mindegyik világnyelvre lefordították. ▶

◀ A kötet áttekinti az életművet, egységben értelmezve a verseket, a tanulmányokat, a publicisztikai írásokat. Követi az életpályát, miközben jelzi az életművet leíró világképi változásokat, gondolkodástörténeti alakulásokat.

AKADÉMIAI KIADÓ

Superbrands

Tel.: (061) 464-8200 Fax.: (061) 464-8201
www.akademiaikiado.hu e-mail: info@akkr.hu

A Gyulai Várfürdő története

A Gyulai Várfürdő 2009. május 1-jén ünnepeli fennállásának 50. évfordulóját! Ez az ünnep egyben egy példaértékű összefogás ünnepe is. Az itt élők nemzedékről nemzedékre minden korban vonzódtak a fürdőkhöz, mintha mindig is tudták volna, hogy a város életének meghatározó eleme lesz egykor a fürdő.

Az első uszodaépítést szorgalmazó mozgalom elindítója 1891-ben Kövér László főszolgabíró volt, de sem neki, sem később másoknak nem sikerült előteremteni a szükséges fedezetet.

Két gyulai polgár, Pfaff és Schneider építőmesterek 1930 júniusában 50 221,66 pengő investálásával az Élővíz-csatorna medrében alakítottak ki egy 60×12 méteres uszodát, ez lett a Partfürdő, a Várfürdő elődje. A szerződés szerint 1942-ben került a város tulajdonába, majd 1943-tól a Levente Egyesület működte. Állapota az évek során folyamatosan romlott. Dr. Blanár László tiszti főorvos 1949-ben már olyan súlyosnak látta a helyzetet, hogy levélben hívta fel a polgármester figyelmét: a korszerűsítés olyan sokba kerülne, hogy nem éri meg elvégeztetni.

Az Almássy-birtok örökösei egyre súlyosabb anyagi gondokkal küszködtek, így 1941-ben 800 000 pengőért felajánlották a városnak a várat és a kastélyt a parkkal, a lovardával és a cseleedszárnnyal együtt. A város anyagiak híján nem tudott élni a vásárlás lehetőségével, de a képviselőkben már ekkor körvonalazódott egy, a parkban kialakítandó gyógyfürdő és kastélyszálló terve, mint a város felemelkedésének kulcsa. (Az 1920-as trianoni békeszerződést követően ugyanis a Gyula szempontjából gazdaságilag fontos 30 községből 26-ot Romániához csatoltak, ami elkerülhetetlen gazdasági hanyatláshoz vezetett. A következő csapás 1949-ben érte a várost, amikor 234 év után megfosztották megyeszékhelyi rangjától.)

A grófi család, hogy mentse helyzetét, a hajdúszoboszlói sikeren felbuzdulva üdülőttelep létrehozását kezdeményezte. 1942-ben megalakult a Gyulai Fürdő és Üdülő Rt, és megin-

dult a park melletti szántó felparcellázása, a telkek és részvények árusítása. Felkérték dr. Lóczi Lajost a Földtani Intézet akkori vezetőjét a terület geológiai szakvéleményezésére, aki kb. 800 méter mélységből, 40–50 °C hőmérsékletű víz feltárását valószínűsítette.

A kútfúrásra kiírt pályázatot a hódmezővásárhelyi Prónay és Fiai nyerte, mely 1943-ban el is kezdte a munkálatokat. A Fürdő Rt. – ilyen szakembere nem lévén – a fúrás szakszerűségét ellenőrizni nem tudta. A kút fúrása a következő években többször abbamaradt. A sikertelenségbe belenyugodni nem tudó városvezetés 1948-ben még egyszer szerződött a vállalkozókkal, de az eredmény egy csupán csordogáló, percnként 30 liter langyos, 29 °C-os vizet adó kút volt, amelyre jövőt alapozni nem lehetett. A szakértőnek felkért Bánky Árpád véleménye szerint a vállalkozók a fúrást szakszerűtlenül, mélyfúrásra alkalmatlan eszközökkel végezték, „lyukat fúrtak, és nem kutat építettek”.

A kudarc megviselte mind a város vezetőit, mind Gyula polgárait, de a gyógyfürdő létesítésének eszméjét nem adták fel. Az ötvenes évek elején a fürdőépítés ügye új lendületet kapott, és lelkes támogatóra talált Enyedi G. Sándor vb-elnök személyében. Fürdőbizottságot hoztak létre, melynek az anyagi források felkutatása volt a fő feladata. Széles körű társadalmi összefogás eredményeként 1957 márciusától csaknem félmillió forint gyűlt össze, részben a 10, 20, 50 és 100 Ft-os „Fürdőépítési jegyek” megvásárlásából, részben a rendezvények után befizetett összegekből. Az új szakvélemény szerint megfelelő hőfokú víz nyérésehez hozzávetőleg 2000 méter mélységű kút fúrása szükséges.

Az előkészületek 1957 decemberében kezdődtek meg, a fúrótorony és a gépegységek betonozási munkálataival, melyet a Gyulai Cementipari Vállalat dolgozói társadalmi munkában végeztek. A fúrás 1958 májusában kezdődött a Ceglédi Kútfúró Vállalat korszerű berendezéseivel. A város lakói nagy izgalom-

mal várták az eredményt, nap mint nap elzarándokoltak a fúrótoronyhoz. Végre 1958. szeptember 17-én megjelent a bélésű végén a sajátos illatú, sárgásbarna, gőzölgő termálvíz, melyet az összegyűlt tömeg üdvrivalgással fogadott. A kút talpmélysége 2004 méter, vízhozama 500 l/perc, hőmérséklete 71 °C volt. A kút beszabályozása 1959. februárig tartott. A város lakói már ebben az évben élvezni akarták az oly régóta vágyott termálvíz gyógyító hatását, de anyagi lehetőségek híján ismét csak összefogásra volt szükség. Lelkes önkéntesek segítségével a régi partfürdő medencéjét betonfallal leválasztották az Élővíz-csatornáról, ebbe, valamint az 1951-ben épült uszoda-ba vezették a termálvizet. A korcsolyázó pavilon két szintjén alakították ki a női és a férfiöltözőt. Éjjel-nappal folyt a munka, vetették a fűvet, ültették a virágokat, homokozót alakítottak ki a gyerekeknek és vendéglátó pavilont is elhelyeztek a fák alatt. A régi Partfürdő idős úszómestere oktatta az újoncokat a vízből való mentés tudományára és a vendégekkel való udvarias bánásmódra. 1959. május 1-jén a felvonulás után ünnepélyes keretek között adták át a Várfürdőt a közönségnek. A rövid idő alatt kialakított, ideiglenes fürdő meglepően nagyszámú, több mint 80 000 látogatót vonzott már az első évben, ami az akkori 3 Ft-os felnőtt és 1 Ft-os gyerekjegyárok mellett is jelentős bevételt eredményezett.

A hatvanas évek soha nem látott fejlődést hoztak a Várfürdő és a város életében: új medencéket, öltözőket építettek, műút épült a vár és a park között, csónakázótavat alakítottak ki a vár mellett, jórészt társadalmi munkában. 1960-ban 650 000 Ft értékű társadalmi munkát végzett a város lakossága. Ebben az évben már negyedmillióan keresték fel a Várfürdőt, volt olyan nap, amikor 9200 vendége volt a fürdőnek. Még ebben az évben megkezdte működését a II. kút, amely 950 m mélyből 42 °C-os vizet hozott a felszínre, összetételét tekintve hasonlót, mint az I. kút.

A város vezetése egy percig sem tétlenkedett, minden szezonnyitásra újabb meglepetésekkel szolgált. Már 1961-ben gyerekpancsoló, játszótér, új öltözők, 600 férőhelyes szabadtéri étterem, csúszdás medence kezdte meg műkö-

dését, egy évre rá elkészült a nyári főbejárat, majd újabb két kút kezdte meg működését. A lovarda épületében 1965-ben egy termálvizes uszoda és két gyógymedence épült, a parkban pedig az ülőpados iker-gyógymedencéket vehették birtokukba a gyógyulni vágyók.

A fürdő gyógyászati részlegét 1968. augusztus 1-jén adták át, amely orvosi rendelőt, fizioterápiás kezelőket, tornatermet és egy vízgyógyászati részleget is magába foglalt. A megyei reumatológiai szakrendelés Aranyosi Margit főorvosnő vezetésével működött. Még ebben az évben a főorvosnő által benyújtott szakvélemény alapján gyógyvízzé minősítették az I. sz. kút vizét. 1971-ben az Egészségügyi Minisztérium országos feladatokat ellátó gyógyfürdőnek ismerte el a Várfürdőt. Egy év múlva átadták az 50 m-es sportuszodát és a dögönyözős medencét.

13 év szünet után, 1986-ban került átadásra a fedett kupolás medence és az üzemi épület.

A fejlesztés új lendületet 1999-ben kapott, az új menedzsment munkába állásával. Egy év alatt átépítették a volt ikermedencét, a 7. strandmedencéből korszerű hullámedence lett.

2002-től a Széchenyi Terv pályázaton nyert összeg a hatvanas évekhez hasonló volumenű fejlesztésekhez adott alapot: a strand és termálmedencék új burkolatot, új élmelemekeket, új hidraulikákat kaptak. A kupolás részben élmeényfürdő kapott helyet. A gyermekmedencék helyén „Gyermekparadicsom” épült kétszer nagyobb területen. Teljes egészében átépült és megújult a gyógyászati részleg. Új térburkolatot fektettek le a fürdő egész területén, megújult a téli főbejárat, a homlokzat, az irodák és a pihenők. A felújítás teljessé 2004-ben a Széchenyi Terv II. pályázat támogatásával vált, ez adott lehetőséget a 25 m-es tanuszoda, az 50 m-es versenyuszoda és a lovarda korszerűsítésére.

A fürdő fejlődése a város folyamatos fejlődését is maga után vonta. Mára a történelmi múltú Gyula hamisítatlan üdülővárossá vált, gazdag kulturális programokkal, korzójával, szökőkútjaival, szebbnél szebb virágágyásaival marasztalja az idelátogatókat. Elődeink álma megvalósult.

DR. URBANCSOK JUDIT

Csapongások a húgysav körül II.

A „csodálatos” allopurinol

Az 1950-es években, a gyógyszeripar kitűnő antimetabolit-készítményeket fejlesztett ki. Közéjük tartozik az allopurinol, mely a hipoxantin struktúranalógiája, a xantinoxidáz (XO) és a xantin-dehidrogenáz enzim gátlásával a purinanyagcsere végterméke, s a húgysav keletkezését mérsékli. Orális adás után az allopurinol gyorsan felszívódik, ép vesefunkció mellett plazmafélideje 2–3 óra. 70%-a a vesén át távozik, a maradék a beleken át ürül. Az allopurinol rövid időn belül lebomlik oxipurinollá, melynek felezési ideje hosszabb (14–30 óra), a szövetekben is kimutatható. Az allopurinol-hatásokért lényegében az oxipurinol felelős. Állatkísérletekben és klinikai vizsgálatokban az allopurinol és az oxipurinol hatását azonosnak tekintik.

Cardiovascularis (CV) betegségek kezelése allopurinollal

Az allopurinol a hyperurikaemia első vonalbeli gyógyszere. Kérdés, hogy mi indokolja egyre szélesebb körű alkalmazását CV betegségekben? A válasz az érkárosodás(ok) patogenezisével kapcsolatos. A hypoxaemia következtében fellépő purinanyag-csere felgyorsulás endothel diszfunkciót okoz, melynek következtében CV betegségek alakulnak ki: atherosclerosis, nyomában hypertonia, szívelégtelenség, coronariascclerosis. Az allopurinol gátolja az oxidatív stresszt és a következményes endothelkárosodást.

Az allopurinol (és az oxipurinol) állatkísérletekben jelentősen javítja az endothelialis diszfunkciót. Pacher és munkatársai (1) ismeretik azokat az állatkísérleteket, melyek bizonyítják a két molekula kedvező hatását: a bal kamra kísérletesen előidézett szisztolés funkcióját javítják, a myocardialis oxigénfogyasztást csökkentik, növelik a kontrakció erejét. Kedvezően befolyásolják a remodelinget, a bal kamra hemodinamikai állapotát. Kísérletesen

létrehozott akut és krónikus szívelégtelenségben is hatékonyan bizonyultak. Pozitív inotróp hatásuk egyértelmű. Kísérletes szívinfarktusból védő hatásúak.

A klinikusok az állatkísérletek biztató eredményei alapján jutottak el az allopurinol, illetve oxipurinol-kezelés alkalmazásához CV betegségekben. Epidemiológiai vizsgálatok szerint a CV betegségben szenvedők túlélése és a húgysav szint korrelációja fordított (2, 3). A klinikai gyakorlatban számos bizonyítékát adták, hogy a XO-gátlással az endothelialis diszfunkció, illetve az atherosclerosis folyamata hatékonyan csökkenthető. A pozitív eredmények 2002 és 2006 között egyre gyűltek. A diabetes mellitusszal szövődött hypertoniában például egy hónapos napi 300 mg allopurinol-kezelés a kezdeti kóros endothelfunkciót csaknem a normális szintre térítette vissza (4). Idiopatiás dilatált cardiomyopathiában szenvedő betegeken a koszorúerekbe adott allopurinol hatására a myocardium teljesítményében gyors javulást észleltek (5).

A legtöbb tapasztalat a szívelégtelenség XO-gátló kezelése terén gyűlt össze. Súlyos szívelégtelenségben szenvedők szívfunkciója egyszeri, 15 percen át infundált allopurinol-infúzió után jelentősen javult (6). Nagy dózisú allopurinol-kezelés 1760 szívelégtelenségben szenvedő betegben javította a túlélést (8). NYHA II–III stádiumú szívbeteg klinikai állapota 1 hónapig adagolt, napi 300 mg allopurinol hatására jelentősen javult (7), más vizsgálatokban szívelégtelenségben szenvedő betegek balkamra-funkciója javult allopurinol hatására (8, 9).

Dózisösszefüggést állapítottak meg az allopurinol-terápia és az endothelfunkció javulása között. Szívelégtelenségben szenvedő betegeknek egy hónapon át allopurinolt adtak, összehasonlítva a napi 300 és 600 mg per os dózisok, valamint az urátcsökkentő probenecid és a placebo hatásokat. Csak a 600 mg-os allopurinol kezelés javította az endothel diszfunkciót (10). Szívelégtelenségben szenvedő betegek morta-

litása és hospitalizációja e vizsgálatok szerint allopurinol hatására csökken. A legkevesebb 300 mg napi dózisban adott allopurinol a szérumhúgysavat és a halálozást arra a szintre csökkenti, mint ha a beteg kiindulási húgysavértéke normális lenne (11).

A klinikai vizsgálatok alapján ekkor úgy tűnt, hogy az allopurinol a következő terápiás lépés a ventricularis diszfunkció, a szívelégtelenség hatékony kezelésében (5, 8, 9, 12, 13). A későbbi klinikai vizsgálatok azonban nem támasztották alá egyértelműen a kezdeti bizakodást (14). 2005 decemberében az allopurinol-kezelést eleinte ígéretesnek tartó Reyes maga is csalódását fejezi ki. „Allopurinol vagy oxipurinol a szívelégtelenség kezelésében: ígéretes új fejlemény, avagy a történet vége?” – szól közleményének címe (15, 16). Cuspidi és munkatársai 2007-es cikkükben kétségeiket hangoztatják az allopurinol-terápia értékét illetően. „Árnyaltabb értelmezést és megfontoltságot” követeltek (17). Bauer és munkatársai „Szérumhúgysav és CV betegségek: a legújabb fejlemények, és hol tartunk most?” című cikkéhez (18) az *American Journal of Medicine* 2005-ös szerkesztőségi közleménye hozzáfűzi: „sajnálatos módon a jelenleg rendelkezésre álló bizonyítékok nem igazolják azt a feltételezést, hogy a hypourikaemiás kezeléssel cardioprotectio érhető el”. A kérdés eldöntésére a kanadai Cardiome Pharma Corp 405 szívelégtelenségben szenvedő beteg 24 héten át napi 600 mg-os oxipurinol-kezelését indította el. Az „OPT-CHF trial” azonban némileg csalódást hozott: a szelektálatlan csoportban a placebóval megegyező terápiás eredmények születtek. A magas húgysavértékkel rendelkező betegekben azonban hatékonynak bizonyult az allopurinol (11).

A CV terápia másik területén, a reperfüziós károsodások kivédésében (elsősorban a bypass-műtétek oxidatív stress okozta károsodásainak kivédésében) biztatóbb a helyzet.

Manning és munkatársai 1984-es „klasszikus” munkája úttörő: patkányokon az allopurinol a reperfüzió okozta aritmiák számát és az infarktuszó kiterjedését csökkentette (9). Izolált perfundált patkányszíven az ischaemia-reperfüziót csökkentették allopurinollal (1).

A myocardium ischaemia-reperfusio állapotát hosszú idő óta igyekeznek a klinikumban is allopurinollal befolyásolni. A számos közlésből

kiemeljük Marosi és munkatársai (20) beszámolóját, akik szívinfarktuszó utáni reperfüziós károsodások, illetve a következményes aritmiák kivédését allopurinollal sikeresen kísérelték meg. Coronaria-bypass utáni allopurinol-kezelés gyorsan és hatékonyan javítja a betegek állapotát, kivédi a műtét szövödményeit (21–23).

Hivatkozások

1. Pacher, P. et al.: Therapeutic effects of xanthine oxidase inhibitors: renaissance half a century after the discovery of allopurinol. *Pharm. Rev.* 2006, 58, 87–114.
2. Anker, S. D. et al.: Uric Acid and Survival in Chronic Heart Failure: Validation and Application in Metabolic, Functional and Hemodynamic Staging. *Circulation* 2003, 107, 1991–1997.
3. Yusuf, S., Bosch, J.: Urate levels as a predictor of cardiac deaths: causal relation or mere association? *Eur. Heart J.* 2002, 23, 760–761.
4. Butler, R. et al.: Allopurinol normalizes endothelial dysfunction in type 2 diabetics with mild hypertension. *Hypertension* 2000, 35, 746–751.
5. Kittleson, M. M., Hare, J. M.: Xanthine oxidase inhibitors: an emerging class of drugs for heart failure. *Eur. J. Heart.* 2005, 26, 1458–1460.
6. Cappola, T. P. et al.: Allopurinol improves myocardial efficiency in patients with idiopathic dilated cardiomyopathy. *Circulation* 2001, 104, 2407–2411.
7. Farquaharson, C. et al.: Allopurinol improves endothelial dysfunction in chronic heart failure. *Circulation* 2002, 106, 221–226.
8. Doehner, W. et al.: Effects of xanthine oxidase inhibition with allopurinol on endothelial function and peripheral blood flow in hyperuricemic patients with chronic heart failure: results from 2 placebo-controlled studies. *Circulation* 2002, 105, 2619–2624.
9. Tonelli, M.: Az allopurinol hatása a mortalitásra és a hospitalizációra krónikus szívelégtelenségben szenvedő betegek esetében. *Tényeken Alapuló Orvoslás* 2006, 2, 37–39.
10. George, J. et al.: High-Dose Allopurinol Improves Endothelial Function by Profoundly Reducing Vascular Oxidative Stress and Not by Lowering Uric Acid. *Circulation* 2006, 114, 2508–2516.
11. Hare, J. M. et al.: Impact of Oxypurinol in Patients With Symptomatic Heart Failure. *Am J Coll Cardiol* 2008, 51, 2301–2309.
12. Boueiz, A. et al.: Xanthine oxidoreductase in respiratory and cardiovascular diseases. *Amer. J. Physiol. Lung Cell. Mol. Physiol.* 2008, 294, L830–L840.
13. Struthers, A. D. et al.: Effect of allopurinol on mortality and hospitalisations in CHF: a retrospective cohort study. *Heart* 2002, 87, 229–234.
14. Gavin, A. D., Struthers, A. D.: Allopurinol reduces B-type natriuretic peptide concentrations and haemoglobin but does not alter exercise capacity in chronic heart failure. *Heart* 2005, 91, 749–753.
15. Reyes, A. J.: The increase in serum uric acid concentration caused by diuretics might be beneficial in

- heart failure. *The European Journal of Heart Failure* 2005, 7, 461–467.
16. Reyes, A. J., Leary, W. P.: Allopurinol or Oxypurinol in Heart Failure Therapy – a Promising New Development or End of Story? *Cardiovascular Drugs and Therapy* 2005, 19, 311–313.
 17. Cuspidi, C. et al.: Lack of association between serum uric acid and organ damage in a never-treated essential hypertensive population at low prevalence of hyperuricaemia. *Am. J. Hypertens.* 2007, 20, 678–685.
 18. Bauer J. et al.: Serum Uric Acid and cardiovascular disease: recent developments, and where do they leave us? *Amer. J. Med.* 2005, 118, 816–826.
 19. Hearse D. J., Manning, A. S et al.: Xanthine oxidase: a critical mediator of myocardial injury during ischemia and reperfusion? *Acta Physiol. Scand. Suppl.* 1986, 548, 65–68.
 20. Marosi Gy. et al.: Megfigyelések az allopurinol infúzió reperfüziós arhythmia védő hatására acut myocardialis infarctus thrombolysis kezelése során. *Orvosi Hetilap* 1990, 131, 1946–1949.
 21. Kékes E.: Az Allopurinol – Milurit R-kezelés nem egyszerűen húgysavcsökkentés. *Medicus Universalis* 2008, 41, 103–106.
 22. Weimert, N. A. et al.: Allopurinol as a cardioprotective during coronary artery bypass after surgery. *Ann. Pharmacother.* 2003, 37, 1708–1711.
 23. Yasamura, T. et al.: Effects of repeated brief episodes of ischemia and reperfusion in isolated perfused rat hearts. *Heart Vessels* 1999, 14, 120–126.

Az obstruktív alvási apnoe szindróma (OSAS) allopurinol-kezelése

Az OSAS kórfolyamatának lényege az alvás közbeni garatlezárádások következtében beálló ismétlődő légzési elégtelenség. Az időszakos, ismétlődő légzéskimaradások repetitív agyi hypoxiát okoznak, ennek következtében a purinanyagcsere is romlik, az agy és az endothel károsodik. Az endotheldiszfunkció közvetítésével CV betegségek alakulnak ki (1). Az OSAS az atherosclerosis, a coronariabetegség, a hypertonia, a szívinfarktusz egyértelmű rizikófaktora (2). Gyakoriak az OSAS-ban a különböző kísérő szívritmuszavarok (3). A húgysavszint emelkedése és a húgysavürítés fokozódása kísérője a betegségnek (4).

Az OSAS kezelésében mindenképp szóba jön az endotheldiszfunkciót javító terápia, az antioxidáns stratégiák bevezetése. Jelenleg ugyanis a betegségnek számos próbálkozás ellenére hatékony farmakoterápiája nincs. Az egyedül hatásos CPAP kezelési módszert (mechanikus „légszínezés”) a betegek 40%-a elutasítja. Az allopurinol-kezelés ezek számára

nyújt reményt. Az eddig végzett klinikai vizsgálatok eredményei biztatóak: az allopurinol-kezelés javítja mind az endothelialis diszfunkciót (5), mind a klinikai képet (4, 6). El Solh és munkatársai 12 OSAS-ban szenvedő betegnek napi 300 mg allopurinolt adtak két héten át, kitűnő eredménnyel (az endotheldiszfunkció és a klinikai állapot egyaránt javult). Ez az első randomizált, kettős vak, placebokontrollos vizsgálat, mely egyértelműen bizonyította az allopurinol kedvező hatását OSAS-ban (7). A közölt esetek száma még csekély, az idézett vizsgálatok összesített betegszáma alacsony.

Hivatkozások

1. Dean, R., Wilcox, I.: Possible atherogenic effects of hypoxia during OSA. *Sleep* 1993, 16, 515–522.
2. Dunai A. et al.: Az obstruktív alvási apnoe epidemiológiája, diagnosztikája, kezelése és cardiovascularis következményei. *Orvosi Hetilap* 2006, 147, 1559–1564.
3. Barta K. et al.: Szívritmuszavarok obstruktív alvási apnoében. *Orvosi Hetilap* 2008, 149, 579–587.
4. Saito, H. et al.: Tissue Hypoxia in Sleep Apnea Syndrome Assessed by Uric Acid and Adenosine. *Chest.* 2002, 122, 1686–1694.
5. Lavie, L.: Obstructive sleep apnea syndrome – an oxidative stress disorder. *Sleep Med. Rev.* 2003, 7, 35–51.
6. Teramoto, S. et al.: Improvement of endothelial function with allopurinol may occur in selected patients. *Eur. Resp. J.* 2007, 29, 216–217.
7. El Solh, A. et al.: Allopurinol improves endothelial function in sleep apnoea: a randomised controlled study. *Eur. Respir. J.* 2006, 27, 997–1002; 2007, 175, 1186–1191.

A „magyar kapcsolat”

Boda Domokos gyermekgyógyász „Hyperuricaemia jelentősége új megvilágításban” címmel (1978-ban!) közölte feltételezését: „az intenzív purinkatabolizmus oxidáns károsításként is felfogható, mivel a xanthinoxidáz enzimreakció során a húgysav mellett hirtelen nagy mennyiségben szuperoxid is képződik, ami az oxidáns stresszhatás ellen egyébként is kevésbé védett újszülött, még inkább a koraszülött szervezetben a beteg sorsát determináló tényezővé válhat”. Feltételezte, hogy a XO gátlásával a sejt(ek) energiaforgalmát javítani lehet. Úsztatott patkányoknak adagolt allopurinol kitűnő hatásával bizonyította elképzelését: az allopurinol fokozta az úszásidőt. A sejtek hypoxiája véleménye szerint a purin-

anyagcsere felgyorulásával oxidatív stresszt és következményes érkárosítást okoz. További sikeres kísérletek után a klinikai gyakorlatban is kipróbálta elméletét.

„...Megállapítottuk, hogy heveny anyagcserezavarokban, klinikai shock állapotokban a betegség rendszeresen extrém hyperuricaemiával jár együtt. (...) Ennek mértéke a shock súlyosságával, illetve a hypoxiával párhuzamos. A hyperuricaemia a heveny anyagcserezavaroknak nemcsak kísérő jelensége, hanem lényegi károsító tényező is” (1). (...) „A XO gátló allopurinolról több oldalról bizonyították, hogy shock ellenes hatású”. (1)

Klinikai vizsgálatainkban különböző alapbetegségek (megégés, anaerob sepszis, encephalitis, pneumonia vesehypoplasiával, Waterhouse–Friedrichsen szindróma stb.) következtében kritikusan súlyos állapotban lévő csecsemő, illetve gyermek betegeken, akik intenzív terápiás ellátást igényeltek, i. v. allopurinol-kezelést alkalmaztak 5–10 mg/kg/nap dózisban. A 12 közül csupán egyetlen beteget veszítették el. (2)

Másik vizsgálatunkban 3 napig tartó 20 mg/kg/nap allopurinol-kezelés hatására a kontrollcsoport újszülöttjeihez képest 48 koraszülöttnél az IRDS halálózást alacsonyabbnak találták.

Az 1980-as években „az allopurinol kezelés különböző eredetű szöveti perfúziós elégtelenségben újszülött és gyermekkorban” témakörben végeztek vizsgálatokat. Az allopurinol oxidatív stresszt akadályozó szerepének klinikai bizonyítékát adták: koraszülő (vagy időse szülő) anyák egyetlen 300 mg-os allopurinol adagot vettek be, a molekula placentáris átjutása következtében az újszülöttjeikben terápiás allopurinol-vérszintet mértek. A kezelés után az újszülöttek szérum, húgysavszintje jelentősen alacsonyabb volt, mint az egészséges (kontroll)csecsemőké. Feltételezték, hogy a XO májban történő gátlásával az aktív oxigén-nyökök mennyisége – és a keletkező húgysav mennyisége – csökkenthető. Konklúziójuk szerint „az idegrendszeret érő hipoxiás-reperfúziós károsodás” preventív allopurinol kezeléssel kivédhető (1).

Hivatkozások

1. Boda, D. et al.: Treatment of mothers with allopurinol produce therapeutic blood levels in newborns.

Prenat. Neonat. Med. 1999, 4, 130–134.

2. Boda D., Németh I.: Parenterális allopurinol kezelés hatása súlyos állapotú, intenzív terápiás ellátásra szoruló gyermekbetegeken. *Orvosi Hetilap* 1981, 122, 2581–2585.

A szöveti hypoxia és reperfúzió problémaköre a sebészetben

Az ischaemiát követő szöveti reperfúzió – számos kóros állapot illetve betegség alapja – összefügg a XO-enzimrendszer aktiválódásával. Reperfúzió során a visszatérő keringéssel az oxigénellátás az adott szövetben fokozódik. Reperfúziós károsodás akkor alakul ki, ha a reaktív oxigén-nyökök (ROS) olyan mennyiségben képződnek, ami meghaladja azt a mértéket, melyet a sejtek és a szövetek károsodás nélkül képesek elviselni (1).

A CV betegségek allopurinol-kezelésével kapcsolatban bemutatott klinikai és kísérletes vizsgálatok egyaránt a reperfúzióraa vezethetők vissza. A reperfúziós károsodás másik hatalmas területe a különböző sebészi műtéti beavatkozások folyamata.

1986 óta foglalkozik a kérdéssel a sebészet – és a szakirodalom. A sebészeti szakirodalmat Ender (2) 1993-ban foglalta össze, kiemelve nem csupán a XO-gátlás, hanem a rá következő leukocytá-endothel interakciók szerepét is a károsító folyamatokban.

Az allopurinol kedvező hatását a reperfúziós ártalom kivédésében mind kísérletes, mind klinikai bizonyítékok igazolják. Pacher és munkatársai (3) a splanchnicus terület ischaemia-reperfúziós károsodása, valamint a máj-, vese-, tüdő- és egyéb, perifériás érműtétek, veseműtétek során fellépő ischaemiás-reperfúziós károsodások allopurinollal történő kivédésének összefoglalását adják. Állatkísérletes modellben az allopurinol reperfúziós oxidatív stressz elleni védő hatását Szabó és Mikó (4) is igazolták: az intestinalis anastomosisoknál bekövetkező ROS-keletkezést állatkísérletben 50 mg/kg allopurinollal sikeresen kivédtek. Véleményük szerint műtéti beavatkozások reperfúziós szövődményei kivédhetőek kellő időben (1 héttel a beavatkozás előtt) és magas dózisban (100 mg/tsdkg) adott allopurinollal. A reperfúzió allopurinolkezelése kétségtelenül csak megfelelő időben és dózisban alkalmazva hatásos (5).

A közelmúltban két kitűnő magyar sebész doktori értekezése (6, 7) foglalkozott a vese, illetve májműtétek és a reperfüziós károsodás kérdésével. Mindkettő rendkívül tanulságos, a problémakör teljes és naprakész áttekintését nyújtja.

Hivatkozások

1. Puig, G. et al.: Inhibitor of xanthine oxidase by allopurinol: A therapeutic option for ischemia induced pathological processes? *Ann. Rheum. Dis.* 1898, 48, 883–888.
2. Ender F. et al.: A szabadgyök reakciók jelentősége sebészeti kórképekben. *Aneszteziológia és Intenzív Terápia* 1993, 23, 81–93.
3. Pacher, P. et al.: Therapeutic effects of xanthine oxidase inhibitors: renaissance half a century after the discovery of allopurinol. *Pharm. Rev.* 2006, 58, 87–114.
4. Szabó Gy., Mikó I.: Ischemia-reperfusion károsodások kivédésére szolgáló allopurinol hatásának vizsgálata a vörösvértestek deformabilitására. *Ischemia – reperfusion. A Magyar Sebészeti Társaság Kísérletes Sebészeti Szekciója, Hajdúszoboszló, 2005. szeptember 8–10.*
5. Terzi, C. et al.: Prevention of deleterious effects of reperfusion injury using one-week high-dose allopurinol. *Digestive Diseases and Sciences* 2001, 46, 430–437.
6. Pető K.: Az érfal és a veseparenchyma funkcionális és morfológiai változásainak elemzése a veseartéria átmeneti lezoritását követően. Doktori értekezés, Debrecen, 2007. URL: <http://ganyemedes.lib.uni-deb.hu:8080/dea/handle/2437/5448>
7. Szijártó A.: Az ischaemia-tolerancia növelésének lehetőségei a májsebészetben. Doktori értekezés, Budapest, 2006. URL: http://phd.sote.hu/mwp/phd_live/vedes/export/szijartoattila.d.pdf

A húgysav az immunológiai folyamatokban

„Danger signal.” A fejlődés során a multicelluláris organizmusok homeosztázisuk fenntartása érdekében az életet fenyegető történések (fertőzés, szövetkárosodás) ellen mechanizmusokat fejlesztettek ki. A sérült, pusztuló sejt vészjelzést (danger signal) ad a szervezetnek (1), a meginduló immunológiai reakció a sérülést okozó ágens eliminációjára törekszik. A Massachusetts Medical School kutatói 2003-ban a húgysavat azonosították a „danger signal” molekulaként.

A vészjelzés folyamata: a sejtet ért mindenfajta sérülés hatására a környezetben megnő a mononátrium-urát (monosodium urate, MSU) koncentrációja (extracellulárisan húgysav csak kristályok formájában van jelen), és ez specifikus monocytákat, ún. dendritikus sejteket

vonz a sérülés területére, ahol ezek aktiválódnak, „éretté”, azaz immunogénekké válnak. Saját és nem saját antigéneket egyaránt felvesznek, majd az immunrendszerbe jutva „bemutatják” ezeket az antitest-termelő T-lymphocytáknak (2). Ha a károsító anyag ellen nem áll rendelkezésre megfelelő védekező anyag / antitest, akkor a „bemutatott” antigén ezek képzésére serkenti a T-lymphocytákat.

A károsodás színterén az MSU-kristályok a továbbiakban gyulladáshoz vezető citokinek képzésére serkentik a leukocytákat, a citokinek pedig tovább aktiválják, növelik az immunválaszt. A húgysav így „figyelmezteti” az immunrendszert a sejtpusztulásra, az egész szervezetet fenyegető potenciális veszélyre (3, 4).

A rendszer kutatását folytatva Oppenheim és Yang (5) 2005-ben leírta az alarminok (syn.: endokinek) rendszerét, melyek kemoattraktáns biológiai anyagok. A húgysav és a HMGB1 (high mobility group box-1 protein) endogén eredetűek: eredetileg a cytosol illetve a sejtmag alkotórészei (2, 6) Exogén alarminok a patogén-asszociált (PAMP), vagy danger-asszociált (DAMP) molekulák: a lipopoliszacharid, a vírus RNA, a bakteriális peptidoglikánok. Az alarminokkal kapcsolatos felfedezések szinte forradalmasították az immunológiai kutatásokat.

Az alarminok a „pattern recognition receptorok” közvetítésével gyors és jelentős immunválaszt indítanak meg. A celluláris immunválaszban is jelentős szerepet tulajdonítanak a húgysavnak. MSU adása növelte egérben a kontakt hiperszenzitivitási választ (7).

A húgysav szerepe a transzplantációban

Szervtranszplantációknál a donorszerv elleni immunreakció a legfőbb probléma. A vendég ellen képződő antitestek „lökik ki” a transzplantátumot. A donor allopurinol-előkezelése elvileg csökkenti az átültetendő szervben a húgysav mennyiségét, így a rejectio veszélye csökken. A donor allopurinol-előkezelésével állatkísérletekben sikeresen védtek a transzplantátumot (8).

A transzplantált betegek hyperurikaemiájának kezelése egyre inkább teret nyer, úgy tűnik, ez mind a graft, mind a betegek túlélésében kedvező hatású (9).

A transzplantációs szervek prezervációjához használt UW- (University of Wisconsin) oldat egyik alkotóeleme az allopurinol.

A húgysav adjuváns hatása

A húgysavval együtt adott antigének jelentős mértékű antitest termelést váltanak ki, jelentősebbet, mint ha csak maga az antigén kerülne alkalmazásra. A húgysav adjuvánsként erősebb hatású, mint az évtizedek óta alkalmazott alumínium-precipitált antigén keverékek.

Kísérletesen igazolták, hogy az alumíniumkészítmények a rendelkezésre álló húgysavmennyiség növelésével fejtik ki hatásukat. A testüregekben sejtkárosodást okoznak, a nekrotizáló sejtekből húgysav szabadul fel – ami megindítja az immunválaszt (7).

A húgysav a vakcinációnak kitérő alkalmazási területe lehet.

A húgysav szerepe a tumorimmunológiában

A kemoterápiás citotoxikus kezelés károsítja a tumorsejteket, a kilépő húgysav, a danger signal, mely aktiválja az immunrendszert, s a képződött antitestek fejezik be a tumorsejtek elpusztítását. A húgysav a tumor rejectio folyamatában is szerepel. A pusztuló tumorsejtekből, az RNA és DNA széteséséből származó purinok, illetve a sejtől kijutó húgysav jelentős mértékben serkenti az IgG1 alapú immunválaszt (11). Szubkután adott MSU növeli a tumor rejectiót (9).

Az autoimmun betegségek pathogenezisében a sejtkárosodást követő (immun)reakció folyamatában a húgysav jelentős szerepet játszik. A köszvény klinikai képének középpontjában az ízületekben és a periarticularis szövetekben lerakódó MSU-kristályok által keltett, igen heves, anatómiai tüneteket és fájdalmat

okozó gyulladás áll. A köszvényes ízületekben és a periarticularis szövetekben az MSU-kristály lerakódása/kicsapódása immunreakció (12). A betegség jól ismert klinikai képében az MSU-ellenes, immunrendszer-vezérelt akut gyulladásos „irtóhadjárat” jelentkezik.

Hivatkozások

1. Shi, Y et al.: Molecular identification of a danger signal that alerts the immune system to dying cells. *Nature* 2003, 425, 460–461; 516–521.
2. Klune, J. R. et al.: HMGB1: Endogenous Danger Signaling. *Mol. Med.* 2008, 14, 476–484.
3. Behrens, M. D.: The endogenous danger signal, crystalline uric acid, signals for enhanced antibody immunity. *Blood* 2008, 111, 1472–1479.
4. Matzinger, P.: The Danger model: a renewed sense of self. *Science* 2002, 296, 301–305.
5. Oppenheim, J. J., Yang, D.: Alarmins: chemotactic factors of immune responses. *Curr. Opin. Immunol.* 2005, 17, 359–365.
6. Harris, H. Reucci, A.: Alarming news about danger. Workshop on innate danger signals and HMGB1. *EMBO Rep.* 2006, 7, 774–778.
7. Liu, Lanlan et al.: The endogenous danger signal uric acid augments contact hypersensitivity response. *Pathobiology* 2007, 74, 177–185.
8. Bando, K. et al.: Prevention of free radical-induced myocardial injury by allopurinol. Experimental study in cardiac preservation and transplantation. *Thoracic and Cardiovascular Surgery* 1988, 95, 465–473.
9. Mazzali, M.: Uric acid and transplantation. *Semin. Nephrol.* 2005, 25, 50–55.
10. Kool, M. et al.: Alum adjuvant boosts adaptive immunity by inducing uric acid and activating inflammatory dendritic cells. *J. Exp. Med.* 2008, 205, 869–882.
11. Hu, De-En: Uric acid promotes tumor immune reaction. *Cancer Research* 2004, 64, 5059–5062.
12. Martinon, F., Glimcher, H.: Gout: new insights into an old disease. *J. Clin. Invest.* 2006, 116, 2073–2075.

* Az I. rész a MediArt 2. számában jelent meg

DR. GÖRGÉNYI FRIGYES

Két változás következett be Debrecenben a Reumatológiai Tanszéken:

**július 1-től egyetemi tanári kinevezést nyert
dr. Szekanecz Zoltán eddigi tanszékvezető,
és szeptember 1-től a tanszék önálló működést folytathat.**

E szervezeti átalakulás nagyobb szakmai és gazdasági teret enged az ottani reumatológusoknak.

Egy tabletta története, eddig karrierje és a mai gondok

*Magna voluisse iuvabit – In magnis et voluisse sat est
(Sextius Propertius, umbriai elégikus; Kr. e. 49 – Kr. u. 16)¹*

Sokunk emlékezetében élnek még a tanító bácsi nádpálcával kiosztott tenyeresei, amire a fegyelmetlenek és rendbontók szolgáltak rá (de kijárt a házi feladat el nem végzéséért is). Nos, a rossz és szófogadatlan gyermeket, aki zavarta az órát, aki nem figyelt, nem tanult, házi feladatát sem végezte el, a nádpálcával is nehezen kordában tartható nebulót régebben a rossz gyermek megnevezéssel illették. Mai, orvosi kifejezéssel való megnevezése németül: ADS (Aufmerksamkeitsdefizitsyndrom) – angolul: ADD (Attention Deficit Disorder), vagyis: az elégtelen figyelem tünetcsoportja. Ha ezenkívül motoros nyugtalanság is társul hozzá (tehát nyüzsgő-mozgó is a gyermek²), akkor a németben: ADHS, tehát kiegészül a H betűvel jelölt Hyperaktivitát – (túlságos mozgékony) szóval – az angolban: ADDH, ahol a H ugyanazt, a Hyperactivityt jelenti.

Nem célunk a tünetek felsorolása, ezért a továbbiakban a témáról más szempontból gondoltunk szót ejteni: a kezelésre használt szer érdekes történetéről, a kézzel fogható eredmények mellett az egyre sokasodó aggályokról.

A történet azzal kezdődött, hogy 1944-ben, a bázeli CIBA (ma Novartis) vegyész, Leandro Panizon szintetizált, tehát előállított egy Methilphenidat nevű vegyi anyagot, amelyről a gyógyszeres vizsgálatok azt mutatták, hogy „enyhe pszicho-stimuláló” hatással bír. Akkoriban szokás volt, hogy a felfedező saját magán próbálja ki a szert. Panizon nem tapasztalt hatást, de amikor felesége is kipróbálta, megállapította, hogy jobban megy a teniszjáték, s ezután bevette a tablettát játék előtt. Mindezek után a cég nevet adott az új tablettának: így született meg a felfedező teniszező felesége, Marguerite asszony Rita becenevéből az a Ritalin név, amit manapság majd’ mindenki ismer Nyugaton. Tíz év múlva, 1954-ben került forgalomba Svájcban és az NSZK-

ban, a következő ajánlólevél kíséretében: élénkítő hatású, alkalmas a fáradékonyság leküzdésére, valamint depresszióra hajlamos személyek kezelésére. Különösen éjszakai mulatság utáni másnapos bágyadtság ellen igen jól bevált, továbbá étvágycsökkentőként és a kóros álmoság, a narkolepszia³ ellen is.

A szerrel való túlságosan lezser bánásmód odáig ment, hogy vény nélkül lehetett vásárolni, mígnem a nyolcvanas évektől kezdve a drogosok is felfedezték maguknak, mivel nagyobb adagban kifejezett euforizáló hatással bír. Mindez a továbbiakban oda vezetett, hogy manapság, akár csak a kábítószereket – pl. a morfiumot is – csak szárazpepesítés vényen rendelheti az orvos.

Amikor a kábítószerpiac ráttette a kezét a Ritalinra, az a történet végét is jelenthette volna, ha nem jött volna valami közbe, nevezetesen: gyermekgyógyászok rájöttek arra, hogy nemcsak az álmosakat frissíti fel, hanem a nyüzsgő-mozgó gyermekek és a fent említett, nehezen nevelhető, „rossz gyermekek” megnyugtására is kiválóan alkalmas. Az ilyen eseteknél a hatás egyenesen csodálatos! És ezzel kezdetét vette a szer új virágkora. És a kérdések sokasága, amelyekre ma válaszok helyett csak a szokásos tudományos spekulációkkal rendelkezünk.

A legnagyobb nehézségeket azonban az jelenti, hogy az ADS és az ADHS kórismének nincsenek pontos kritériumai, csak az orvos vagy a pszichiáter megítélése dönt a diagnózisról és az abból adódó kezeléssel. Itt pedig elsősorban arról kellene döntenie, vajon a klinikai kép, a tünetek alapján ADS-ADHS azonosítható-e, továbbá, hogy a tünetek háttérben szervi betegség, netán szociális tényezők állnak-e, és az utóbbiak milyen súllyal esnek a latba. Márpedig a dolgok mai állása szerint és a gyógyszergyárak érdekeit képviselő módon majd’ mindenkit Ritalinnal kezelnek, amin semmit nem enyhít – sőt! –, hogy újabb szerek jelentek meg a piacon, pl. a Concerta.

Ahogy már előbb jeleztük, izgága, figyelmetlen, rakoncátlan, ún. rossz gyermekeknél a szer hatása csodálatos: a gyermekek nyugodtak lesznek, és képesek a figyelem-összpontosításra az iskolai órákon. Amennyiben meggondoljuk, hogy az ADS és ADHS gyermekkori gyakoriságát 3–10%-ra becsülik (a 18–44 éves korúak között pedig 4%-ra), továbbá ha számításba vesszük, hogy egy ilyen gyermek kezelése 18 éves koráig tart, ugyanakkor a kezelésben részesülő gyermekek száma állandóan nő, akkor döbbenetes számokhoz jutunk. Pontosán kiszámítva a forgalmazott Ritalin tabletták számából – a tablettánkénti 5–10–20 mg hatóanyag alapján – a gyógyszerárakban forgalmazott tiszta Methylphenidat mennyisége 1993-ban 34, 1996-ban 88, 2006-ban pedig 1221 kg-ot tett ki! Nem tévedés: 34 kg-ról felfutott a forgalom 1 (egy) tonna, két mázsa, és huszonegy kilogramm vegytiszta Methylphenidatra! A Johnson & Johnson cég a Concerta nevű készítményével a múlt évben 930 millió USD forgalmat bonyolított le, de a német cégek is több mint elégedettek a bevétellel. Azt viszont senki nem képes megmondani, vajon nem jelentkezik-e a Ritalinnal kezelt, immáron jelentős számú egyénnél valamikor később valamilyen nemkívánatos utóhatás. Ezt csak kb. 10 év múlva lehet felmérni, és statisztikailag kiértékelni. Azt azonban máris megpendítik, hogy az ADHS-s gyermekekből többen máris a bűnügyi rendőrség kuncsftjai lettek.

Kerestem, de nem találtam adatot arra vonatkozóan, hogy az összlakosság hány százaléka tartozik a kolerikus típushoz, hiszen nyilvánvaló, hogy a melankolikus-flegmatikusok eleve nem az ADHS-be sorolhatók, viszont a depressziósok nem ritkán Ritalin-kezelésben részesülnek. Ami azonban az utóvizsgálatokat és a különböző felméréseket illeti, mindenképpen szkeptikusnak kell lennünk, tudniillik az ilyen felmérések általában a megrendelő által kívántakat szokták megerősíteni. Valódi, független szakértők munkája manapság kivételnek számít; lejárt a lelkiismeretes, kifogástalan orvosi etikával folytatott felmérések ideje! Az orvosok is azt a gyógyszert írják fel, amelyikért a gyártó cég az orvosnak csúszó pénzt fizet! Az így megfogalmazott kritikus véleményekre manapság a standard válasz így hangzik: You are right, but you must not say that!

Önök igaza van, de ezt nem szabad mondani! Rendben vagyunk tehát!

Van egy, ugyancsak szó nélkül nem hagyandó vetülete is a dolgoknak, és pedig: sok jel arra mutat, hogy az ADS-be besorolhatók közül a későbbiek során némely átlagon felüli szellemi teljesítményre képes személy kerül ki, akár már ifjú korában. Itt szokás Mozart-ra hivatkozni, aki állítólag az ADS és ADHS közé sorolható lenne, ha ma valaki megvizsgálhatná. Persze, nem lenne helyénvaló arra gondolni, hogy ha már sok efféle gyermek van, nem sokára nagyszámú zseni népesítené az utcákat. E jelenség magyarázatára azt szokás felhozni, hogy a nyugtalan elmék – akik azzal tűnnek ki, hogy nem képesek valamire koncentrálni – nos, hogy ezekből leend a kreatív személyiségek java. Ugyanakkor az ugri-bugri izgágákból sokan a bűnözés határmezsgyéjére és onnan tovább, a deklarált bűnözők közé sodródnak, erre utalnak a bűnügyi statisztikák.

Van azonban a szer körül egy újabb, elgondolkodtató jelenség, ami – legfőképpen a kifogásolható dolgokkal szerzett tapasztalatainknak megfelelően – az óceánon túlról jött. Ezt manapság anglicizmussal szokás megnevezni, és olyan szer használatát jelöli, amelyet egészségesekek vesznek be, hogy még egészségesebbek lehessenek, s főképpen a szellemi teljesítményt fokozandó. Helyben vagyunk tehát, elérkeztünk a doppingkérdés ugyancsak sikamlós problémájához. Sokan és sokféleképpen írtak erről, legtalálhatóbb az lehet, ha kimondjuk kereken, miszerint ez a szociális probléma egy beteg társadalom velejárója. Az angol kifejezés pedig, a Neuro-Enhancement⁴ nem a betegek kezelésére céloz, hanem azt jelöli, hogy az egészségeseken egyenlítik ki a „teremtés által igazságtalanul osztogatott szellemi képességeket” és ilyen-olyan, nem kedvező tulajdonságokat. Persze, az elgondolás azután verhetett gyökeret, hogy egyre több részletet ismerünk az agyvelő működésének alapvető biokémiai folyamataiból. És éppen ezen a területen hat úgy a Ritalin, mint az utána forgalomba hozott újabb szerek, beleavatkozva ezen mediátorok anyagcseréjébe.

A röviden elmondottak alapján is kitetszik, hogy a részsikererektől megszedülten a tudomány újból a teremtés folyamatába való beavatkozás lehetőségének a gondolatával kacérkodik: először korrigálni a teremtő hibáját,

majd a következő lépésben beavatkozni a biológiai folyamatba. Egyszer alkalmam volt meghallgatni egy felbuzdult újságírónak egy biológussal folytatott beszélgetését arról, hogy milyen perspektívákat nyit(hat) a neurotranszmitterek gyógyszeres befolyásolása. A biológus kritikus, jórészt szkeptikus álláspontot képviselt. Az újságíró a végén megkérdezte, mit tudna befejezésül mondani? És ezt tudta mondani: mindez és sok minden más talán lehetséges lesz, de mire bekövetkezne, remélem, hogy el fogom hagyni ezt a világot.

...Magna voluisse iuvabit – hát igen, a becsvágy nagy hajtóerő, és boldogít. De ha tovább követjük Propertius gondolatát, azzal is zárhatjuk az elmondottakat, hogy néha ugyancsak jót tenne, ha sokan és sokszor beérnék a „nagyot akarás boldogító erejével”.

1. Magna voluisse iuvabit – Es wird Freude bereiten, Großes gewollt zu haben – Az is örömet okoz, hogy nagyot akartál; In magnis et voluisse sat est – Beim Großen genügt auch das Wollen – A nagyot elég csak akarni (Propertius, II. 10, 6).
2. Nyilvánvaló, hogy nem új dologról van szó ebben, hanem új értelmezésről. Heinrich Hoffmann (1809–1894) német orvos, lírikus és satirikus író 1845-ben „Struwwelpeter” című, maga illusztrálta könyvében a „Die Geschichte vom Zappelphilipp” fejezetben leírja a nyugsgő-mozgó, „ficánkoló” gyermeket. A német zappeln ige jelentése: ficánkolni.
3. Narkolepszia a megnevezése azon áldatlan állapotnak, amikor valakin napközben beteges álmoság szokott erőt venni. Sajátságos, hogy az ilyen személy napközben elvégzi feladatát, de pl. üzemi-vállalati gyűléseken nyomban elalazdik ülő helyzetben, mielőtt megkezdődik a gyűlés.
4. Enhancement – szótári jelentése: továbbfejlesztés, képességbővítés, valamint (fel)erősítés.

DR. SZŐCS KÁROLY

22 évvel ezelőtti beszélgetés Páger Antallal

Dél előtt a színházi próbán makói és szegedi emlékeit idézte. Miért ne tehetné most is, ebéd után, itt a Tisza Szálló éttermében, Juhász Gyula egykori asztala közelében.

– Történetekre kíváncsi? – kérdezi jellegzetes meditálásával.

– *Élete, sorsa alakulására vagyok kíváncsi. Szívesen hallanék makói, szegedi barátairól, vagy azokról, akikkel Argentínában ismerkedett meg...*

– Tudja, engem nagyon megrázott szegény Gerzanits Elemér barátom öngyilkossága. A makóiak közül vele igen jó viszonyban voltam. Nagyon szerettem. Barátom volt. Nemcsak ő, Kiss Ernő, Urbán Bandi is. Amikor öngyilkosságának hírért megtudtam, alig kaptam levegőt. Megemlítettem Horvai István rendezőnek is, aki szintén régről ismerte. Megdöbbenéssel fogadta a hírt, mert remek embernek tartotta Elemért. Ő azután valóban végigkísérte színészi pályafutásomat, és soha egy percre sem hagyott cserben.

– *Úgy tudom, hogy ön festő akart lenni fiatalkorában.*

– Valóban festészeti akadémiára akartam menni, de közben másképpen alakult az életem. A festészetről azonban még szólok. Műkedvelő színelőadásokon figyeltek föl rám, és ez eldöntötte a sorsomat. Az özvegyek és árvák javára rendezett előadáson látott a székesfehérvári színház pénzügyi szakembere. Ő beszélt rólam az igazgatójának, Andor Zsigának. „Láttam egy műkedvelőt Makón, olyan színész nincsen, ha összegyűrod az egész társulatodat is!” Így kerültem Székesfehérvárra, ahol három évig szerepeltem. Aztán Kecskemétre, Pécsre, Nagyváradra, majd 1926-ban Szegedre szerződtem.

– *Milyen szerepkörben lépett közönség elé?*

– Az első években többnyire táncoskomikus szerepeket alakítottam. Egy év múlva én lettem a legjobban fizetett vidéki színész.

– *Hogyan fogadta Szeged?*

– Szerepekkel fogadott, de mindjárt hozzáteszem, anélkül hogy hajhásztam volna a karriert, nekem minden sikerült. Nekem mindent megadott a sors. Volt ezerkétszáz pengő gázsim. Óriási pénz volt az akkor! Jól éltem, autót vettem. Az pedig szenzációnak számított. Tarnay Ernő igazgatóm így szólt egy napon: „Ténikém, redukálni kell a fizetésedet!” Tiltakoztam, és fölmentem a polgármesterhez, hiszen a városé volt a színház. Somogyi azt mondta: „Tónikám! Mindenkinek redukálunk, te sem maradhatsz ki, mert forradalom tör ki a színészek között. De megnyugtatlak – és kacsintott rám –, visszakapod.” „Méltóságos uram! – válaszoltam neki – most jöttem át a Széchenyi téren és a Deák Ferenc-szobor talapzatán azt olvastam: Amiről a nemzet önként mond le, azt visszaszerezni nem tudja többé.” Még azon az éjszakán leszerződtem Budapestre.

Szegedi emlékei közül nagy sikerű előadásokat említ, majd régi szegedi barátjára, Laczkó József órás-ékszerészre tereli a szót, akivel a Kassban ezres biliárdpartikat játszott. Igaz, nyolcszáz előnyt kapott egy partiban a biliárdbajnoktól... Budapestén néhány hónap múlva vezető színész lett, és tovább folytatódott sikeres pályafutása. 1944-ben elhagyta az országot, és 1956 közepéig Argentínában élt.

Szegedi emlékei közül nagy sikerű előadásokat említ, majd régi szegedi barátjára, Laczkó József órás-ékszerészre tereli a szót, akivel a Kassban ezres biliárdpartikat játszott. Igaz, nyolcszáz előnyt kapott egy partiban a biliárdbajnoktól... Budapestén néhány hónap múlva vezető színész lett, és tovább folytatódott sikeres pályafutása. 1944-ben elhagyta az országot, és 1956 közepéig Argentínában élt.

(Az alábbi részt a *Csongrád Megyei Hírlap* szerkesztője kihúzta a cikkből:

– Mielőtt külföldi élményeimről szólnék, megkérem önt, mint Laczkó József unokáját, újságírót, költőt, hogy minden rólam szóló cikkben jelentse ki, hogy Páger sohasem volt fasiszta! Ezt a kérésemet szinte végrendelet-szerűen hagyom önre!)

– Buenos Airesben éltem. A színészethez akkor már nem sok közöm volt, inkább régi szenvedélyemnek, a festészetnek hódoltam. Emlékeimet festettem elsősorban. Láttam a pálmafákat, és mégis a fűzfákat festettem a képeimre, még hozzá a Marosról. Magyar tájakat festettem, és közben szenvedtem a honvágytól. Mondanom sem kell, néhány év múlva már elismert kiállító voltam Argentínában. Kitűnően éltem a képekből.

– Más országokban is kiállított?



Páger Antal három arca

– Egyedül a fővárosban nem állítottam ki, a nagyvárosokban azonban igen, de ezenkívül kiállítottam Venezuelában, Uruguayban és Brazíliában is. Az utolsó venezuelai kiállításon is eladtam minden képemet. Szénrajzaimat 50 dollárért úgy vitték, mint a cukrot. Nem hoztam haza semmit, mindent eladtam. A másik szenvedélyem a horgászás volt. Hadd mondjak erről is egy történetet. Buenos Airesben horgászás közben fölfigyeltem egy csavargóra, akit elneveztem Don Carlos-nak. Ő pedig Don Antoniónak tisztelt meg a bemutatkozás után engem. Elmesélte, miként él. A kukából kiszedte azokat a maradékokat, amiket a tehetősebbek kidobáltak, és így jutott pénzhez. Megkérdeztem tőle, tudja-e, mi az az önbecsülés. Az önbecsülés a munkával megszerzett emberség, tisztesség – magyaráztam neki. Egyik reggel megint odaült mellém, és az önbecsülésről faggatott, meg arról, hogy ő vajon mit tehetne, mit dolgozhatna. Láttam, hogy sok horgász ül a folyónál, arra biztattam, hogy gyűjtsön gilisztákat, és adja el a horgászoknak. Hozzá is látott a munkához, és rövid időn belül igen népszerű lett a parton. Én pedig megrajzoltam alakját az emlékeket fölidéző kéziratomban...

– Elégedett ember?

– Nézze, az elmúlt harminc év alatt minden elismerést megkaptam. Színház- és filmszerepek garmadáját játszottam el, nem szólva a televíziós feladatokról...

– Befejezésül engedje meg, hogy kinyissam önnek a Színházi Élet 1926. novemberi számát. Íme a szegedi társulat fotóablója: Szirmai Vilmos, Herczeg Vilmos, Páger Antal és sokan mások....

– Na látja, így néztem ki akkor Szegeden!

DR. POLNER ZOLTÁN

Művészetterápia

A művészet felhasználása gyógyításra és fejlesztésre II.

A terápia folyamatai

A művészetterápiák megértéséhez – mint erről az előző részben szóltunk – alapvonalakban ismernünk kell a pszichoterápia lényegét. Mint említettük, a legtöbb művészetterápia csoportban zajlik, ugyanis a csoport közege, kommunikációs rendszere és légköre támasz és erőforrás a benne lévők számára. Ezt még részletesen fogjuk tárgyalni, különféle vonatkozásokban, de érdemes kiemelni, hogy ez az elrendezés egyben szervezési mód és technikai konvenció is, hiszen így több beteggel lehet egyidejűleg foglalkozni, könnyebb a feltételeket biztosítani, és ha alkalmazunk művészetterapeutát, azt jobban ki tudjuk használni. Elvben lehetséges egyéni művészetterápia is, ez vagy akkor használatos, ha valamilyen speciális terápiás cél kívánja meg, vagy ha a páciens, illetve kliens számára különleges terápiás program működik, amelynek a művészetterápia a része.

A páciens, illetve a kliens fogalom arra utal, hogy a pszichológiai fejlesztés vagy terápia nem csupán gyógy mód, hanem szolgáltatás is, amit piaci alapon is igénybe lehet venni. A helyzet hasonló a gyógytornához vagy a fizioterápiához, ezeket fitness, wellness, erősítés, testépítés stb. céljaira is fel lehet használni, de szükség lehet a gyógyuláshoz és a rehabilitációhoz is rájuk. A célok szerinti elkülönítést bizonytalanná teszi, hogy minden terápiás eszköz jótékony lehet az elsődleges és másodlagos megelőzésben, ezt viszont ma a gyógyítás, illetve a betegbiztosítás nem támogatja, miközben sok érv szól amellett, hogy távlati vagy költséghatékonysági szempontból ez előnyös lenne. A lelki gyógy módok terén is hasonló a helyzet, és ott is terjed az a gyakorlat, hogy a saját érdekeit jól felmérő ember inkább kliens lesz, vagyis a saját pénzén is vállalja, hogy fejleszti, edzi, gyógyíttatja magát. Ma a pszichológiai terápiák vonatkozásában is szinte iparág lett a sokféle szolgáltatás, ame-

lyet az emberek igénybe vehetnek. Ezekről nem csupán ismerősökön át lehet tudni, hanem komoly marketingjük is van, ezeket hirdetik a világhálón vagy különféle kiadványokban. Sokféle kombináció lehetséges, a megrendelő szükségletei és igényei szerint. Ha valaki a művészetterápiák (valamely ágának) specialistája lesz, sajátos módszerei elhíresülhetnek. Tudunk speciális zeneterápiáról egyének számára, képzőművészeti – ún. kreatív-expresszív – terápiákat alkalmazhatnak a gyász vagy a lelki trauma célzott feldolgozására, máskor erős érzelmi gátoltság oldható célzott passzív zeneterápiás vagy táncterápiás programmal. Egyéni művészetterápia lehet más, strukturált, nagyobb mérvű viselkedésváltozást munkáló egyéni terápia kiegészítője. Ma divat a hivatási fejlesztés, ennek eszköze a „coaching”, ami egyénre szabott felkészítést, „edzést” jelent, ennek során gyakran művészetterápiával megoldható feladat lehet a mozgás, a testtartás, a gesztusok, a mimika vagy a hangmoduláció fejlesztése. A művészeti eszköz – pl. pantomim, szerepjáték, tánc, balett, éneklés stb. – érzelmi oldást, fizikai önkontrollt és fejlesztő gyakorlást szolgáltat, de hozzájárul a megfelelő motivációk kialakításához is. A művészetterápiák általában a keletkező élmények tudatosítását és integrálását is segítik, mindig kapcsolódik hozzájuk tehát önfigyelés és meditáció is. Ha más, igényesebb pszichológiai gyógy mód vagy fejlesztés kiegészítője a művészetterápia, akkor a benne keletkező élmények mélyebb feldolgozása és felhasználása az alapvető technikai módszerben (pl. egyéni pszichoterápia vagy a pszichodráma stb.) történik.

A keleti kultúrákban elterjedt a meditáció és a kiváltott, irányított művészeti élmény összekapcsolása a fejlesztés vagy a lelki változás érdekében. Erre példa a zen buddhizmus számos eljárása. A zen technikák gyakran művészi mozgásformákat kreálnak a hétköznapi tevékenységekből is, pl. huzamos gyakorlat ál-

tal ilyené és emiatt sajátos élményt nyújtóvá lesz pl. a teázás vagy az íj használata. A keleti kultúrákban különösen, de Nyugaton is gyakran az a szertartások egyik hatáseleme, hogy a mozgás, cselekvés, megszólalás művészeti normákat is követ, és így végrehajtása is valamiféle művészi élményt és meditációs lehetőséget közvetít, de a megfigyelése is.

A művészetterápiák egyéni és csoportos felhasználása ma gyakori a modern értelemben vett pszichoszomatikus orvoslásban. Ma kevés szomatikus kórképet tulajdonítanak főleg lelki kórokoknak, de a krónikus betegségek egy részét érzelmi blokkok vagy az izomrendszerre kiterjedő gátlások súlyosbíthatják, illetve bizonyos karaktervonások vagy szokások nehezíthetik a megbirkózást, az együttélést velük, vagy éppen a szomatikus terápiákkal az együttműködést. Ilyen esetekben a kombináció legtöbbször a relaxáció valamely formája. A relaxáció – pl. a leginkább ismert autogén tréning – zenével vagy finom mozgásokkal együtt újszerű élményeket hívhat elő, máskor a képzőművészeti munkát segíti elő a relaxált állapotban működtetett fantázia, a képélmény. A belső problémák feltárásában előhívott képek, fantáziák központi helyet foglalhatnak el, vannak önálló pszichoterápiás irányzatok, amelyek elsősorban ezt alkalmazzák, ilyen pl. a Leuner-féle katathym imaginációs élményterápia. Az imagináció a belső képek felidézését jelenti, a katathym (kata thümon) görögül érzelem, indulat, hangulat szerinti. A modern ember nehezem boldogul érzelmeivel, elkerüli vagy elfojtja őket, az ilyen terápiák ezt a hétköznapi és általában lelki tüneteket okozó munkamódot hivatottak megszüntetni. A kiegészítő művészetterápia rendszerint objektíválja a belső képet, pl. fotó, rajz vagy agyag, gyurma révén, ezzel megbeszélhetővé teszi akár egyéni, akár csoportos formában. A pszichoszomatikus alkalmazásban is a leggyakoribb a csoportos helyzet.

Mint szó volt róla, művészetterápiáról akkor beszélhetünk, ha az több, mint az egyszerű foglalkoztatás. A foglalkoztatás is terápiás célú lehet, miként az étrend-kiegészítés vagy a vitamin is, mert valamilyen értelmes lekötődést és tevékenységet biztosít, ezért pl. krónikus osztályokon, nappali kórházakban vagy gondozókban a gyógyszerek mellett adnak feladatokat vagy írnak elő otthonra valami

munkát. A művészetterápiában a foglalkoztatás a művészi élményt szolgálja, de fontos további kritérium, hogy

- mindig terápiás megbeszélés tárgya a tevékenység,
- indikációt és terápiás célokat követ,
- folyamattervet valósít meg, azaz a haladást, az eredményeket is figyelemmel kísérik,
- a bekövetkezett változásoknak terápiás jellegűeknek kell lenniük.

Ez akkor is érvényes, ha a művészetterápia kiegészítő terapia, valamilyen önálló terápiás módszer mellett. Gyakori kiegészítő alkalmazás, amikor a művészetterápia terápiás rezsim alkotórésze. Főleg súlyosabb pszichiátriai kórképek esetében, bentlakásos intézeti keretekben szoktak ilyen rezsimet kialakítani, illetve mostanában terjed a nappali kórház, vagyis az összetett program járóbeteg-ellátás formájában, amikor is a kezelés helyén a páciensek huzamosabb időt töltenek. Szemben a régi felfogással, ma igyekeznek minden rendelkezésre álló időt kitölteni terápiás vagy kiegészítő módszerek alkalmazásával, amelyek együttesen és a rezsim tervezett kombinációjában a terápiás tervet szolgálják. A különböző módszerek facilitálják egymást, más terápiás hatások feldolgozását szolgálják, illetve az egész terapia fontos műveleteit végzik el. A legtöbb fekvőbeteg-ellátó intézet vagy nappali ellátóhely ma terápiás közösséggé igyekszik alakulni, ez azt jelenti, hogy nem csupán különféle terápiás modalitások (és köztük általában többféle csoport, ezek között rendszerint a művészetterápiás csoportok) működnek, hanem az egész rendszer közösségként is kibontakozik, átélhetővé és alakíthatóvá válik, azaz mint szervezet is megnyilvánul a benne kezelték részére. Ilyen terápiás közösség börtönökben, reszocializációs vagy rehabilitációs intézményekben is létrehozható. Ez a súlyos karakterzavarok, a kémiai anyagfüggőségek vagy a krónikus szkizofrénia kezelésében követett út.

Ma gyakoribb a közösségi terápiás rezsim, ilyenkor a páciensek (töbnyire lakó-) közösségét vonják be a terápiás folyamatba, van valamilyen ambuláns tér, ahol a kezeléseik zajlanak, de a közösség természetes csoportjaival, funkciókkal bíró személyeivel is ellenőrzött és terápiásan támogatott kapcsolatban tartják a betegeket. Ilyen módon a terápiás hatások kevésbé intenzívek, mint az intézményes teräpi-

ás közösségekben, de jobban megmaradnak a családi és rokonsági, illetve a baráti viszonyok vagy az önkéntes segítségi módok. Közösségi ellátásban pl. művészek gyakran vállalnak művészetterápiás munkát.

Művészetterápiát nem kell feltétlenül művészek végeznie, de általában valamilyen aktív művészeti tapasztalat alapján szereznek képzettséget, és végeznek ilyen munkát. A tapasztalat adja az eszközök ismeretét, kezdve a festés vagy a szobrászkodás anyagaitól és technikáitól a zenedarabokig vagy az ún. aktív zeneterápiában használható hangszerekig. A képzés elsősorban a pszichológiai bánásmódról vonatkozik. Fontos a szükségletek és a képességek felismerése, a megfelelő fokozatosság a módszerre tanításban és a módszer gyakoroltatásában, az élmények megértése, megszólaltatása, a feldolgozás módja, a folyamat illeszkedése más terápiás behatásokhoz. A művészetterapeuta számára is kell a pszichopatológia, a kórképek ismerete, kell tudni kezelni a terápiák során gyakori kríziseket, kerülni kell a páciensek, illetve kliensek felesleges meghíúsulásait, kell tudni konfliktusokat megelőzni és megoldani stb.

A felesleges meghíúsulás azért fontos szempont, mert a terápia fogalmához hozzátartozik a feladat, a kihívás, az alkalmazkodás, a spontaneitás és a nehézségek leküzdése. A pszichoterápiák elméletében optimális frusztrációnak nevezik ezt az elvet. Kellenek követelmények, amelyeket mindenki teljesít, kell fejlődés, amelyért a páciens megdolgozik, kellenek megakadások is. A megoldás mindig önbizalmat erősítő élmény. Típusjelenség, hogy a kliensek, páciensek azzal védekeznek, hogy nem tudnak rajzolni, festeni, nem tudnak írni, nem értenek a zenéhez stb., tehát nem tudnak részt venni a terápiás folyamatban. A művészetterápiában is – mint minden más pszichoterápiában – a „művészet” az, ha a terapeuta megtalálja az ösztönzés, bátorítás, tanítás módszereit és megfelelő lépéseit. Ez az, amit a különböző képzési rendszerek tanítanak. A művészi élmény kitüntetett és jelentős változata, ha valaki a saját tevékenysége nyomán éli meg az alkotást, vagy tapasztalja meg a formákban, illetve a kompozíciókban rejlő esztétikumot. Csoportban egymás alkotásai vagy az egymásnak nyújtott segítség a művészi tevékenységben vagy annak megélésében meggyorsít

hatják vagy elmélyíthetik az élményt és vele a terápiás hatást.

A képzésekben fontos elem az ún. sajátélmény, ez azt jelenti, hogy a későbbi terapeutának is át kell élnie, mit jelent a páciens helyzetében lenni, bekapcsolódni a csoportokba, alkalmazkodni másokhoz, beszélni az átélt művészi impulzusokról, vagy magáról az alkotásról. Ha a terapeuta maga is művész, és mindent tud az eszközökről és formákról, mégis van módja átélni, hogy a saját szintjén esetleg ő sem tudja – pl. elég jól – megvalósítani, amit szeretne. További fontos elem a szupervízió. Minden tevékenységet tapasztalt másik szakember megfigyelése és visszajelentése révén lehet igazán megérteni és fejleszteni, különösen, ha ez a tevékenység nem teljesen ép vagy egészséges emberekkel történik. Esetmegbeszélés, folyamatos beszámoló, közvetlen vagy közvetett (pl. videón vagy átpillantó tükrön át történő) megfigyelés, esetleg koterápiás helyzet (vagyis közös munka tapasztalt szakemberrel, a tanuló vagy a kezdő szerepéből) lehet a megfelelő eszköz.

A terapeutákra vonatkoznak a pszichoterápiák etikai szabályai. Ezek akkor is kötelezőek, ha nem a művészetterapeuta a „fő”, illetve a felelős terapeuta, ha a művészi élmények más folyamatokban nyernek feldolgozást. A páciens személyének tisztelete, a nil nocere elve, a konfliktusok elviselése és szelíd megoldása fontos. A terapeutáknak teljesíteniük kell a pszichoterapeutákkal szemben elvárt ún. minimális követelményeket, ilyen a beteg vagy kliens feltétel nélküli elfogadása és respektusa, a hitelesség a vele való kapcsolatban, illetve a terápiás folyamatban (ez őszinteséget, áttekinthetőséget jelent a viselkedésben), az empátia képessége és az empátiásan megérett élmények és lelki jelenségek visszatükrözésének, kifejezésének képessége. Újabban a jutalmazás képességének birtoklását is elvárják a terapeutáktól, a fokozatos és érdemi jutalmazás ugyanis nagy terápiás erő lehet. Mindezek a követelmények gyakran a nem verbális megnyilvánulásokon át vagy a beszéd formái, stílárius elemein át valósulnak meg. Ezért is szükséges a „sajátélmény” és a szupervízió, hiszen a terápiás tényezők gyakran olyan finom magatartásformákban vagy hangsúlyokban nyilvánulnak meg, amelyeket nehéz tudatosítani, még nehezebb uralni, különösen a terápiás

műveletek, tranzakciók sokszor eleven, lüktető folyamatában. Innen ered, hogy laikusok gyakran nem is értik, mi abban a terápia, hogy beszélgetnek, zenélnek, festegetnek vagy valamit eljátszanak – mint *commedia dell'arté*t vagy színdarabot.

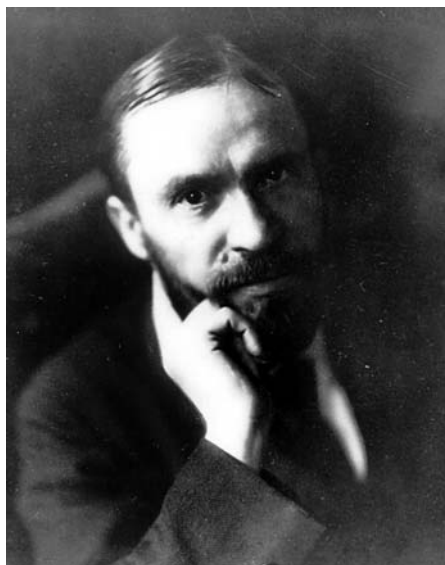
A művészetterápiákban egyvalami félreérthetetlen: maga az alkotás és az azzal kapcsolatos művészeti élmény. Az egész munka, illetve együttlét, a kommunikációs folyamat kontextusában új értelmet kap a meghallgatott, vagy

az egyszerű instrumentumokkal létrehozott zene, az esetleg ügyetlen, akadozó pantomim vagy tánc, a rajz vagy a festmény, esetleg a kerámia vagy a szobor. Színek és formák kapcsolódnak szavakhoz, viselkedésmódokhoz, emberi történetekhez, és akkor a klasszikustól a modernig terjedően megnyilvánul a művészet is, néha nagyon plasztikusan, máskor minimalista, szimbolikus vagy absztrakt módon.

DR. BUDA BÉLA

Juhász Gyula – mai szememmel

1952-ben helyezett Ortutay Gyula, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának elnöke a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum éléről a makói József Attila Múzeum élére. Közéletben városomhoz, Szegedhez, ahonnan egy évvel előbb el kellett jönnöm, mert titoizmus vádjával eltávolítottak a szegedi egyetem nyelvészeti tanszékéről, ahol demonstrátor voltam. Németh László példájára én is gályapadomból teremtettem laboratóriumot: Karcagon néprajzi kutató, Makón irodalomtörténész



Juhász Gyula

lettem. József Attila életművét kezdtem kutatni, verskéziratait, dedikált köteteit, emlékezőseket gyűjtöttem, tettem közzé. Kiállításokat rendeztem, bírálatokat írtam. Megírtam a diákköltő atyai pártfogójának, Espersit Jánosnak pályaképét. Ez az átlagon fölüli – irodalomban, hírlapírásban, művészetpártolásban, demokratikus közéletben kiemelkedő – ügyvéd ismerette meg az ifjú költőt Juhász Gyulával, a Szegedről Makóra, barátjának ihlető csöndet nyújtó házába rendszeresen kijárogató hajdani ma-

kói tanárral, a húszas évek elejének – Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád nevével együtt emlegetett – már országosan híres költőjével. Így fedezte föl 1922 karácsonyán Juhász Gyula a *Szépség koldusa* prófétai hangú előszavában József Attilát.

Espersit János alakja vezetett engem is Juhász Gyulához. Immár több mint fél évszázada foglalkoztat életműve. Elfelejtett verseit tettem közzé; életnek rejtett vagy homályos mozzanatait tártam föl;

szerkesztettem műveinek kritikai kiadását. Kandidátusi értekezésem *Juhász Gyula a forradalmakban* címmel 1965-ben, monográfiát pótló *Juhász Gyula* című tanulmánykötetemet 2002-ben jelent meg. 1963 és 2006 közt kilenc kiadásban adtam ki összes versének egyre bővülő gyűjteményét.

A Horthy-korszakban elhallgatták a munkásmozgalom ihletésében született költeményeit, az olyan nagy verseit is, mint az *Új valóság*, *Virágos barikádon*, *Május ünnepe*. Összes

verseinek az 1940. évi könyvnapokra megjelent kötetéről Babits Mihály azt írta a *Beszélgetőfüzetek*ben: „Gyalázatos kiadás.” 1941-ben megjelent második kötete tartalmazta a költő hagyatékában megmaradt, addig köteteibe nem került verseket. A hiányaiért várt bírálatot a sajtó alá rendező Paku Imre így próbálta elhárítani: „E kötet, noha minden tekintetben teljességre törekedett, nem foglalja magában Juhász Gyula azon verseit, melyek személyi éle ma élő közéleti férfiakat érint; azonkívül politikai versei – esztétikai okokból is – kimaradtak, tekintve időszerűtlenségüket és alkalmi voltukat.”

A kritikai kiadásig, 1963-ig, a költőnek 506 verse került köteteibe. Ezt a kritikai kiadás 369 költői alkotással szaporította meg. De a kritikai kiadás rendeltetésével, a teljesség igényével szemben az a kor is közbeszólt: akkor viszont az irredentának bélyegzett verseit nem lehetett közölnünk. Jellemző, hogy *Arad* (1920) című versét, noha 1849 vértanúinak emlékét idézi, csak az ország csonka jelzője miatt nem vehettük föl az „összes versek” gyűjteményébe!

Juhász Gyula költői arcát hitelesen csak a rendszerváltoztatás után, 1993-ban megjelent *Összes költeményeiből* ismerheti meg a verskedvelő olvasó.

„A magyar bánat és emberi részvét költője vagyok” – írta magáról a költő 1925-ben, arc képe alá, egy szegedi albumban. Ezt a tömör jellemzést igazolja mind költői életműve, mind publicisztikai munkássága.

Szegeden született 1883. április 4-én. Szegeden hunyt el 1937. április 7-én. Utolsó éveiben születésnapja táján újból és újból megkísérelte a halált. Hetven éve sikerült neki. A gyűjtögetett veronál megoldotta kínzó gondjait.

Az orvostudomány máig sem tudja, az ideg és az elme betegsége mennyiben függ az öröklött génektől, s mennyiben a kedvezőtlen sorsától, a gazdasági és társadalmi viszonyoktól. Nincs műszer, mely kimutatná az endogén és exogén tényezők százalékos arányát. Juhász Gyula 1936-ban a szegedi idegklinikán őt meglátogató újságíróbarátjának, Magyar Lászlónak azt vallotta: „Az én betegségem menekülés ebből a mai világból...” Bizonyos, hogy elkésérette az ellenforradalom első évtizedében a demokrácia elsorvasztása, majd a húszas évek végétől a gazdasági világválság

következtében előállott hazai nyomorúság és Hitler uralomra jutása, a kommunizmus és a fasizmus nemzetközi előretörése. Már 1926-ban Bécsben találkozott mindkét szélsőséges mozgalommal. *Bécsi emlék* címmel írt aforizmái közt szellemesen és ritka éleslátással jellemezte őket: „Horogkeresztes tüntetés után kommunista tüntetés. A zászló más, a lelkesedés egyforma. A sötétben össze lehetne őket teveszteni.”

Betegségének alapforrását azonban alighanem mégis több versében helyesen látta hátgerincsorvadásban élete delén elhunyt apjának szomorú örökségében.

A korai halál párkái várják,
És én vagyok, sötét költő fia,
Kin nem segít se asszony, se imádság,
Az élete neuraszténia.

(*Fotografiák*, 1918)

Éppen érettségi előtt állt 1902-ben a költészettel már kacérkodó ifjú, amikor elveszítette apját, s ettől kezdve az őt is túlélő édesanyjának egyoldalú szeretetére volt utalva. A szegedi kegyes oskolából a pesti egyetemre kerülő ifjú betegségtudatát már csak növelte kudarcos pályája. Az egyetemen a Négyesy-szeminarium vezéralakja. Tóth Árpád mögötte ült, nem merte megszólítani, akkora volt a tekintélye. S ez a sokat ígérő pálya megtört, amikor 1906-ban csak a mind szülővárosától, mind a fővárostól oly messze, az ország szélébe eső kisváros, Máramarossziget piarista gimnáziumába kapott helyettes tanári állást. Első szökéséről, öngyilkossági kísérletéről 1907 februárjából csak homályos adatainak vannak. Októberben Léváról hasonlóan menekült. A Lánchídról diákkori múzsája, Klima Ili vitte magához budai lakásukba. Ekkor jelent meg első verseskötete: ez adta vissza életkedvét. Amikor meglátta, így kiáltott föl: „Hamupikőke, bársonyban és ezüstben!”

1908 februárjában a nagyváradi premontrei gimnáziumban helyettesíthetett. Várad pezsgő szellemi légköre gyógyított már megtépázott idegein, de meg nem gyógyíthatta. A *Holnap* és társasága, Ady barátsága szintén kedvezően hatott rá. Ám a Sárvári Anna megismerésével érzelmeit és költészetét elöntő szerelem csak eleinte töltötte el boldogsággal: visszautasítása inkább önérzetét rongálta, önemésztését fokozta. A csaknem száz Anna-vers (külö-

nösen a két leghíresebb: a *Milyen volt...* és az *Anna örök*) költészetünket sajátos színnel gazdagította, de költőjének mélyülő melankóliájáról árulkodott.

A víg Várad után a szomorú Szokolca következett: 1911 őszén az ország másik végvárába, a morva határ mellé helyezték. Ezt végképp száműzetésnek érezte.

A szakolcai dombokon
Fiatal voltam egykoron.
Oly édes volt a bánatom,
Hogy dallá csordult ajkamon.

(*Remeteség*, 1934)

S bár szlovák tanítványai, köztük a híres operaénekesé lett Ján Blaho, mindig kedves emlékként maradtak meg benne, megkönnyebbült, amikor szegedi barátai Návay Lajos pártfogásával elérték, hogy 1913 őszén a messzi Szokolcáról a közeli Makóra helyezték. A „Maros menti Konstantinápoly”, ahogyan később József Attila nevezte, kicsiben Váradot utánozta. A nagy műveltségű Espersit János lett a legjobb barátja. Az őszirózsás forradalom után neki írta *Az első szabad éneket*:

Börtöne volt a régi, rút világ,
Innen röpité vágyai nyilát.

De néha jött, mint távoli ígéret,
Valaki, aki bátran messze nézett,
Valaki, aki a lelkembe látott,
És látta ott az igazabb világot.
Ilyen voltál, te János. Ma neked
Zengem az első szabad éneket!

Makón is megrokkant a háborús tanárkodás vesződéseiben. Balázs Béla ekkor írta A kékszakállú herceg prologusában: „A világ kint haddal tele, / De nem abba halunk bele...” Juhász Gyula 1917-et majdnem egészen a pesti Moravcsik-klinikán töltötte. Itt találkozott újból a Váradon megismert Gulácsy Lajossal. Alakját megrendítően szép költeményben örökítette meg (*Gulácsy Lajosnak*, 1922).

Tagadhatatlan, hogy depressziójából a forradalmak szakították ki. Móra Ferencel ők lettek Szegeden a polgári demokratikus forradalom legjelesebb publicistái. Juhász Gyula költészete is vállalta és hirdette az őszirózsás áta-

lakulásba vetett hitét. Illyés Gyula meggyőző magyarázatát adta annak a messianisztikus hitnek is, amely a magyar értelmiség színe javát – Babits Mihályt, Tóth Árpádot, Szabó Dezsőt, Bartók Bélát, Kodály Zoltánt, Dohnányi Ernőt, s folytathatnám – 1919 márciusában átmenetileg a proletárforradalom mellé állította. Ex Oriente lux – hitte Juhász Gyula is, és a kiálalás a háború vérzivatarából; a megszabadulás a Monarchia gyarmati alávetettségéből; a túllépés a nagybirtokos-nagytőkés társadalmon, s nem utolsósorban a fenyegető országcsönkítés elleni honvédő harcok sikerének reménye a szocializmus ígézetével biztatta őket. Én is csak 1956 forradalmi mámorából értettem meg 1918/19 légkörét.

Juhász Gyula 1907 karácsonya óta figyelemmel és rokonszenvvel fordult a munkásmozgalom felé (*Gályarabok, Féluton, Piros remény, A munkásnak, Sebesült munkás a Rókusban*). A maga kudarcos sorsát rokonnak érezte a robotosokéval: „A szenvedő mind egytestvér velem” (*Az én magányom*, 1919). Gondolkodásában és lelkében fölkészülve ment a forradalmi ígéretek elé.

A kiábrándulás hamar bekövetkezett. Szegeden, a „denaturált forradalom” városában, ahol a francia megszállás korlátozta mind a vörösök, mind a fehérek terrorját, nem voltak olyan szélsőséges tettek, mint a fővárosban és az ország más részein, de Juhász (akár Móra) egykettőre rádöbbsent a proletariátus nevében elkövetett gáztettek. Espersitet a vörösök internálták. A rákospalotai internálótáborból hazatérve beszámolhatott Juhász Gyulának is. Szeptember 25-i vezércikkében a költő így értékelte a történeteket: „Mi, akik a vörösterrorelítéltük, akik minden terrort elvből, meggyőződésből oktalan, jogtalan, céltalan és mindegyikféltől esztelen módszernek tekintünk...”

A proletárdiktatúrát a háború következményének minősítette: „A háború volt anyja ez idétlen szellemi és erkölcsi fattyúhajtásoknak...” „Forradalom és halál szükséges rosszak ott, ahol a nemzet vagy egyén betegek, és ahol nem lehet a természet parancsát, az örök evolúció törvényét betölteni. Magyarországnak kellett a forradalom a háború miatt, a szolgaság miatt, amely a sorvasztó és bénító hatalmak gályapadjára láncolta a magyart, és a csontkamrák szelét fúttá Dévény felől, Bécs felől erre a tragikus nemzetre. A forradalomnak is

megvannak a maga kérlelhetetlen törvényei a maga kilengései balra és jobbra, de talán nem tévedünk, ha kimondjuk, hogy ezekből a kilengésekből is elég volt már, hogy egyáltalán elég volt már mindenféle és fajta demagógiából, szélsőségből és jelszavakból, egyszóval elég volt már mindenféle forradalomból.”

Egyszersmind az ellenforradalomból is. Németh László a Horthy-rendszert úgy jellemezte: Habsburg-restauráció, császár nélkül. Juhász Gyula versek sorában siratta el reményeit a demokratikus jövőben:

Fáj veszni látnom annyi büszke álmat,
De ez a fájás is tilos nekem.
És panaszos nekik dalos magányom,
Idegen lettem itthon, idegen.

(*A vén cigánynak*, 1919)

A költő tagja lett az 1919 szeptemberében újszerveződő szociáldemokrata pártnak. Elnöke a szegedi munkásotthon kulturális bizottságának, munkatársa 1919 és 1921 közt megjelenő napilapjának, *A Munkának*. Kassák Lajos mellett, József Attila előtt ő a magyar munkásmozgalom legnagyobb költője. A hatalom rosszállásával mit sem törődve kitartott a munkásság mellett. Anatole France példájára hivatkozott: neki nem ártott meg szocialista meggyőződése; nincs, aki őt ezért rossz franciának tartaná. Juhász Gyulát a szélsőjobboldal akkoriban „vörös költőnek” bélyegezte. Pedig költészete magyarságáról, keresztény hitéről, demokratikus meggyőződéséről, humanizmusáról, szolidaritásáról tanúskodott. 1925-ben így vallott:

„Egy nagy bűnöm van, hogy Petőfi eljövendő országáról álmodom. Hogy szeretem a magyar dolgozókat, hogy szolidaritást vállaltam a munkássággal, és a szolidaritást állottam is azóta mindig, az üldözés és szenvedés, a megálázás és bántalmazás napjaiban is.”

Juhász Gyula szocializmusát a korabeli szociáldemokrata párttól is különböző két sajátos alkotóelem jellemezte. Az egyik fájdalom Trianon miatt. Számos versében siratta el elvesztett városainkat. 1920-ban *Magyar Straszburgok* címmel ciklust írt róluk. E verseinek jellegzetessége, hogy a megverselt városokban saját ifjúságának gyakran szomorú, fájdalmas, ám az emlékezésben mégis megszépült élményeit idézte. Amelyikhez személyes emlék nem fűz-

te, abban a magyar irodalom és történelem emlékhelyeit örökítette meg.

Szocialista szemléletének másik – korábban egyedülálló – vonása: népi katolicizmusa. Főként szintén ciklussá összeálló tápai versei vallanak erről. Költészetének egyik csúcspontja az 1923 pünkösdjén született verse, *A tápai Krisztus*:

A falu népét nézi csöndesen,
Amint ballagva munkából megyen.
Az ősi népet, mely az ősi föld
Zsellére csak, és várja az időt,
Mikor saját portáján úr leszen,
Mikor az élet néki is terem.
A magyar Krisztus, a falusi szent
Hiszen nekik is megváltást izent.

Feje fölött a nyárfa is magyar,
A fecske is, és egy zivatar,
Mely őt paskolja, s a falut veri,
És folyton buzgó őt szent sebei
Nem a magyarság sorsát hirdeti?
És ki segít már, ha ő sem segít?

Magyarság, katolicizmus, népiség, szocializmus: ezek Juhász Gyula költészetének legjellemzőbb tulajdonságai. Költészetének ez az arculata az 1920-as évek közepére alakult ki, és ennek foglalatára lett 1929-ben megjelent szűk válogatású verseskötete, a *Hárfa*. Párhuzamos kiadványként, szintén sovány prózakötete, a *Holmi* is ekkor jelent meg. Tragikus, hogy ugyanekkor mélyült el betegsége: ekkor kezdődtek immár haláláig terjedő remeteévei: lakásának négy fala közé húzódva, vagy az idegklinikára klórszagú termeiben raboskodva.

Ötvennégy éves volt csupán, amikor valódi és képzelt kínjaitól megváltotta a halál. Gazdag életművét utókorának kínálta föl:

Ti vagytok az enyéme: fiatalság,
A dalomat én nektek dalolom,
Felétek fordítom reményem arcát,
Elétek lengetem a lobogóm.

Sírom fölött hadd hallok rajta-rajtát,
Mely diadalra viszi lobogóm,
Melynek diadaláról álmodom!

DR. PÉTER LÁSZLÓ

A White Golden Book kiadó produktuma, a puha kötésű, 376 oldalas, rengeteg színes felvételt tartalmazó, idén megjelent kötet, a maga nemében különlegességet jelent. Intézetek, kórházak, osztályok működéséről számot adni (néha évente is = évkönyvek) régi és dicséretes szokás. A budapesti Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar (ÁOK) I. sz. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikájának legtöbb, több mint másfél évtizedes történetét minden részletre kiterjedő dokumentációval megjelentető kötet semmiképpen nem nevezhető szokásosnak.

A Baross utca 27. szám alatti, az akkori kor szintjének megfelelő, új klinikai épületet 1898-ban adták át a szülészeti-nőgyógyászati működés számára. Akkor az igazgató professzor (a „professzor”, hiszen még sokáig csak egyetlen egyetemi tanár létezett egy klinikán, intézetben) Kézmárczky Tivadar volt, igazgatása 24. évében. Ahogy a kötet hátsó borítója fel is sorolja, ő azonban már az 5. volt „az első magyar egyetemi szülészeti tanszék igazgatóprofesszorai” sorában. Az őt követők sorában, az 1990–2007 között igazgatásával a 11. volt Papp Zoltán, vagyis a könyv címének megfelelően valójában Semmelweis (a 3. igazgató) és Kézmárczky nyomdokain járt.

1990. július 1-jén először került a patinás klinika igazgatói székébe vidékről valaki. Papp Zoltán előzőleg 24 évet töltött a debreceni klinikán, ahol 1985-ben lett egyetemi tanár. Őróla, mint erőteljes, karizmatikus egyénről és vezetőről, sokan tudnak sok jót és talán rosszat is felelegetni, azt azonban nyilvánvalóan mindenki elismeri, hogy hallatlan energiával fogott hozzá a Baross utcai klinika minden szempontból való felvirágoztatásának, ami a tények tükrében sikerült is neki. Igazgatása alatt a klinika szédületes eredményeket könyvelhetett el az oktatási, gyógyítási és tudományos munka területén egyaránt. Erről számol be a vaskos kötet anatómiai részletességgel.

E rövid ismertetés csak figyelemfelhívó lehet, mivel az adatok gazdagsága miatt nem is bocsátkozhat tartalmi ismertetésbe. Az érdeklődők jól teszik, ha kellő figyelemmel áttanulmányozzák a könyvet.

A szerző a könyv tartalmát két részre bontotta. Az I. rész, mely 310 oldalt tesz ki: „A Baross utcai Női Klinika krónikája 1990 és 2007 között”. Az ízléses nyomdai szerkesztés révén világosan tekinthető át, évente milyen események történtek a klinika életében. Naptári pontossággal olvashatók a klinika tagjainak, hazai és külföldi vendégeinek a szereplése, a kinevezések, tudományos fokozatok elérése.

Ezek között kitüntetett jelentőséggel bír a Papp professzor által megindított, szervezett páratlan sorozat, a „Baross utcai Szülészeti Esték”. Első alkalommal 1991. október 3-án került sor a továbbképző estre, mely a továbbiakban eseménnyé nőtte ki magát. Gazdag, változatos, messze a szülészeti-nőgyógyászat határait átlépő tudományos előadásokkal, zenei és képzőművészeti programmal vonzotta a látogatókat, és a zsíros kenyér, a szendvics is mindig finom volt. A 17 év utolsó estje

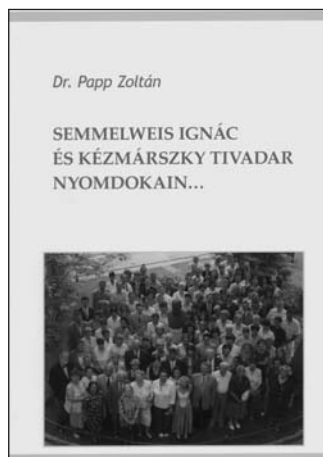
2007. május 17-én volt.

A könyvben minden évet a „A klinika tudományos munkái” összeállítás zár. Enormis mennyiségű publikációról volt lehetősége a klinikának számot adni.

Magának Papp professzornak 40 év alatt 443 magyar nyelvű és 317 idegen nyelvű közleménye született. A kötet természetesen beszámol az igazgató által kezdeményezett, igazi megújulást jelentő klinikaátépítésről, az új műtői blokk létrehozásáról is. A II. rész a „Válogatás másfél évtized írásaiból” címet viseli, és Papp professzor néhány orvostörténeti tárgyú írását, megemlékezéseket, laudációkat gyűjtött össze egy helyre az utókor számára.

Miután a 65. életév betöltésének évében a törvényi előírás szerint a vezetői (ez esetben igazgatói) posztot át kell adni, Papp Zoltán, a kötetben látható felvétel illusztrációjának megfelelően, 2007. június 29-én, Semmelweis szobra előtt átadta az igazgatói szoba kulcsait az igazgatói pályázat nyertesének, a klinika docensének, dr. Rigó Jánosnak. Ezután döntött úgy, hogy a példamutatóan elkészített és megőrzött dokumentumok alapján összeállítja e kötetet. Jól tette!

DR. GÖMÖR BÉLA



Egy festő bolyongásai

Münster – visszapillantó tükörben

Imádom a saját szimbolikus címeimet. Csak nagyon nehézkesen találok rájuk. Mások így sem értik, feloldás nélkül. A kulcs: visszapillantás a közelmúlt münsteri utazásaira, a véget nem érő autózásokra, ugyanakkor utalás a képeimbe applikált tükörsávokra amelyekben önmagammat is látni vélem.

Münster.

Ide készülődtem egy régóta vágyott, komoly, egyéni kiállításra. A távolság kitérőkkel 1600 km Budapestről, és ezt legalább kétszer (a képek szállítása miatt) autóval kell legyűrni, összesen 6400 km. A tulajdonképpeni első, előkészítő út repülővel, vonattal már megtörtént. Az évek – és éveim – előrehaladtával az utazások egyre terhesebbé válnak. Az utak nagyobb előkészületeket, fizikai és mentális ráhangolódást igényelnek, mint maguk a konkrét programok, események amelyekre irányulnak. Ugyanakkor az utazások csodálatos élményekkel, kalandokkal és látnivalókkal – néha tanulságokkal is – gazdagítanak. Egyszerre utazni számomra egyszerre gyűlöletes és imádni való létezési forma.

Intermezzo: nemrég fapados repülőn utaztam, véletlenül egy sugárzóan szép fiatal nő mellé ültetett a szerencse. Többórás út, lassan induló, végül érdekes beszélgetés, felületes bemutatkozás. A lány hivatásos teniszjátékos, ami egész életét kitölti, én képzőművész, azaz mások szemében egyben hivatásos életművész is. Váratlanul elővesz a csomagjából két frissen festett városi tájképet – ajándékba kapta, annak is szánja. A véleményemet kérdi, ugye szép? Nehéz pillanat. A lány kedves, szimpatikus, a kép kritikán aluli. Válaszolok: Maga teniszező – és igaz, hogy én is tudok teniszezni, de az értékítélete szerint az nyilván valami más. Én hivatásos képzőművész vagyok, és bár ez itt előttem egy kép, mégis ugyanúgy valami más, nem művészet, olyan, mint az én teniszem. A gép szárnya is megrezzent szavaimra. Pár feszült perc után feloldódott a hangulat, és új ismerősöm a párizsi, lon-

doni, római, berlini múzeumokról faggatott...

Utunk első állomása Münster felé Stuttgart. Fiunk is velünk van, és főleg az ő kedvéért megtekintettük a vadonatúj Mercedes Múzeumot. Hatalmas, egymásba fonódó köríveket, gyűrűket formázó épületegyüttes a stadion és a gyár között, nyolc szinten bemutatva a létező összes modellt, a kezdetektől napjainkig. A Günter Behnisch által tervezett épület persze – mint máshol is – kiváltja a hívek és ellenzők antagonisztikus vitáját; a ház költségét, gyanítom a gépkocsivásárlók fizették meg tudtukon kívül... (A Porsche Múzeum szintén Stuttgartban 2008 végére készül el.)

Másnap, dél felől a dombos, városokkal zsúfolt Ruhr-vidék felől – a valaha domináns szén-, acélnagyipar már a múlté – érkezünk Münsterlandba, ami kis folyókkal, patakokkal, csatornákkal tagolt hatalmas, sík terület, zömében mezőgazdasági földek, ligetekkel és kisebb tanyaszerű településekkel tarkítva. Az egész tartomány (Észak-Rajna-Vesztfália – Nordrhein-Westfalen – kb. 34 000 km² mintegy 20 millió lakossal) egyébként mesterséges képződmény, a második világháború után vonták össze több részből.

Hamarosan Münsterben, Vesztfália fővárosában vagyunk. Első szállásunk a kiállításom helyszínén – a Prinzipalmarktton – a galéria Hanza-stílusú házának tetőtéri vendéglakásában van, egyfajta romantikus kényelemben. A gyönyörű városról nehezebb írni, mint, mondjuk, Rómáról, nem lévén az olvasónak hasonló „információs kapaszkodója”. Építészete – főleg egyházi és oktatási épületek dominálnak – átmenet a közép-német kő- és az észak-német téglaeépítészet között. (Örök titok marad számomra, hogy a német, dán, angol stb. nyers téglafelületek miért abszolút időt állóak, az itthoni hasonló megoldásokkal ellentétben!?) Várostervezete köríves, áttekinthető. A város anyagi valóságában is szép és jó. Ez különösen azért értékelhető, mert a második világháborúban – talán értelmetlenül – alapo-

san szétbombázták. Harmadmilliónyi lakosa van, és ami a fő, igazi egyetemi város. 44 ezres diáksereg, 120 tanszék, intézet; a Wilhelm-Universität a harmadik legnagyobb – és az egyik legelismertebb – egyetem Németországban, és nagy munkaadó a városban és környékén. Münster nagysága és lakossága alapján tipikus német közepes városnak nevezhetném – ebből jó sok van szerte az országban –, kiváló atmoszférája, kisugárzása miatt mégis magasan kiemelkedik a sorból, igazi POLGÁRVÁROS. Münster leginkább Karlsruheé, másik szerelletes városomra hasonlít sok mindenben, kivéve az ottani, Németországban egyedülálló, szinte szubtrópusi klímát.

Fő nevezetessége: a német történelem egyik legnagyobb fordulópontjának, a harmincéves háborúnak a lezárása, a békekötés itt, a városháza ún. béketermében történt. Méltóságosan szép, reneszánsz, faburkolatú terem, körben történelmi tablókkal, portrékkal. A békekötést (1648) hároméves tárgyalás előzte meg, részben itt, a német császár és a katolikus hatalmak, Franciaország és Spanyolország között, részben a közeli Osnabrückben, a császár küldöttei és a protestáns svédek között. Ez a békekötés alapvetően meghatározta Németország jövőbeni útját (és szétdaraboltságát), ugyanakkor deklarálta Hollandia függetlenségét. A mai Németország „irigylésekor” nem árt figyelembe venni, hogy történelme 1945-ig nem más volt, mint kisebb nagyobb áldatlan, szörnyű háborúk sorozata.

Szent Pál-dóm. 1225-ben kezdték építeni, a kezdeti román stílusra ráakódott gótika, illetve korai reneszánsz elemek és tipikus csarnokszerkezet jellemzi. Fő érdekessége és attrakciója a minden délben harangjátékkal kedveskedő, 1542-ből származó, igen bonyolult hatalmas asztronómiai óra. A dómbelső és homlokzat gótikus és reneszánsz szobrai, szoborkoszorú gyönyörűek, ugyanakkor érdekes kontrasztot képeznek az elmúlt évtizedekben készített hatalmas, művészi üveglablókkal. Az egyik gótikus építésű mellékoltár is magában a templomban modern táblaképekkel jelzi az idők alapos változását. A dómmal egybeépült kolostor kerengőjében látható „a 20. sz. mementójaként” Ernst Barlach szoborsorozatának egy gyönyörű darabja, a *Koldus*. A szintén meglátogatott Marburgban, a Szent Erzsébet templomban is láthatjuk Barlach életmű-

vének egy darabját. Legnagyobb meglepetésemre és bánatomra hazaúton, az ulmi székesegyházban már nem találtam egy másik szép művét. A letétet a magánszemély tulajdonos felmondta. Ernst Barlach német szobrászművész (1870–1938) a 20. századi német szobrász- és grafikusművészet klasszikus humanista modernje. Munkásságát – mára érthetetlen, miért – a náci rendszer üldözte. Belső szellemi száműzetésben „elfajzott” művészként hunyt el Güstrowban (Mecklenburg). Itt igen látogatott alapítványi múzeum őrzi munkásságának emlékeit. Számtalan helyen láthatók „humanista” művei, a legjelentősebbek Lübeckben, illetve Magdeburgban.

Überwasserkirche, víz feletti templom, a 14. századból származó gótikus csarnoktemplom. Egy bizonyos pozícióból szemlélve úgy tűnik, mintha a közeli patak vizén lebegne, innen a név. Nem a templomról, hanem az ott látott különleges kiállításról szólnék. Gabriele Wilpers térinstallációja a német leányoknak, asszonyoknak, édesanyáknak állított emléket. A mennyezetről lefüggő tízezernyi gyűszű kívánta szimbolizálni munkájukat, küzdelmüket, kitartásukat, amit a – nagyon is hányatott – német történelem ezer éve során a férfiak oldalán értük tettek. Valóságosan és szimbolikusan is csodálatos kiállítás. Az ablakokon körben járó, beömlő fény igyekszik áthatolni az ezer és ezer függesztő szálon (egyenként több mint 15 méter hosszúak) és az igazi gyűszűk sokfélesége igen mély hatást váltott ki. A gyűszűk sokaságát – réges-régi varrodobozokból újságfelhívások eredményeként – az egész országból küldték az IGAZI emberek.

A Szent Lambert késő gótikus „városi” templom az óváros közepén van. A mellette állt épületekkel ellentétben viszonylag épen megúsza a második világháborút. Bizarr érdekessége a torony oldalán függő három vaskecrec. 1536-ban ezek eredetijében tették ki a nép elé szemlére a kivégzett anabaptisták holttestét. A másik furcsaság Goethe és Schiller egészalakos szobrai a portál mentén. Ma is kérdés, hogy hogyan és miért került a két protestáns humanista óriás egy katolikus templomra?! Szerintem jól van ez így... Templomszerte, városszerte sok egyéb apró jelből érzékelhető, hogy e mentalitásnak köszönhetően – köszönhetően? – ez már nem egy bigott, maradi, hanem egy modern katolicizmus. Még egy



Münster, Prinszipalmarkt, 1945



Münster, Prinszipalmarkt, 2005

unikum a Szent Lambert tornyából: 1481-től máig a „legmagasabb” (nem ellenőriztem!) állás a városban. A városi ór este 9 órától félóránként megfújja a rézkürtjét, jelezvén az időt, egyben tudatván, hogy vigyáz a városra. Semmi magnó, digitális kunszt, régi rézfúvós, igazi ember, igazi hang.

Prinszipalmarkt: enyhén íves, térszerűen széles, talán 500 méter hosszú utca, a már említett Szent Lambert-templom és a régi városháza között. Hanza-stílusú patrícius házak, árkádsorral, üzletek, vendéglők és galériák. Itt a Clasing Galériában nyílik a kiállításom. Ez az, amiről a legtöbbet tudnék mesélni, de a legnehezebben tudom leírni. Mindenesetre két emeleten, összesen 35 különböző méretű kép lett a rendezők által kiválasztva, elhelyezve. A készülődésben – sok más művésznél is láttam már ilyesmit – egyre jobban elvesztettem magamat, belülről azon imádkoztam, hogy minél

előbb túl legyenek már az egészen (ezt hívják örömteli várakozásnak). A megnyitó pillanatában összegeződik sok ember több hónapos munkája, szellemi plusz anyagi befektetése. Egy tisztességes kiállítás megvalósítása rendkívül sokba kerül! Végül is igen jól sikerült, a megnyitásra a felkért kiváló magyar és német szakemberek remek affinitással és anticipációval mutatták be a közönségnek a műveket. A kritikus pont, a megnyitó időpontja előtt öt perccel még egy árva vendég sem volt. Pár perc múlva – német pontosság, megbízhatóság – tele volt az egész ház. Ami egy vernisszáznál fontosabb, sikerült a törekvésem, a galériával hosszabb távra együttműködést kialakítani. A sikeres este után szárnyaltam örömben egészen addig, amíg hajnalban a vendéglakásban jeges hidegre nem ébredtem... Reggelre kiderült, hogy a galéria alatti üzlet átalakítása során kikapcsolták a fűtést...

A kiállítás megvalósításában és sikerében a német partner mellett felülmúlhatatlan szerepet játszottak a münsteri magyarok, pontosabban egy magyar asszony; Kati, akinek (nem amerikai könyvet írok) nagyon sokat köszönhetek. Munkája azért is elismerésre méltó, mert „kijárásai” közben meg kellett barátkoznia a számára enyhén szólva is szokatlan műveim csoportjával. Köszönöm.

A kiállítási megnyitó utáni napokban, tovább ismerkedtünk a várossal (és a nagyon jó enni-innivalókkal). Megjártuk a múzeumokat, városi parkokat – a szoborpark folyamatosan új művekkel gyarapodva mindenhol jelen van – www.skulptur-projekte.de –, a heti vásárokat (erős holland jelenlét és ennek köszönhetően holland áruk sokasága), a Dortmund–Emscsatorna kikötőnegyedét, az egyetemi városrészeket. A városi séták apró jelzői a macskakőburkolatba iktatott kb. 10×10 centiméteres fémlapocskával felcímkézett betonkockák, az ún. Stolpersteinnek, botlókövek, amelyek elszórva időnként ismétlődően hívják fel mindnyájunk figyelmét a náci időkben elhurcolt, elpusztított embertársainkra.

Rajtunk kívül az egész város kerékpározott! Hihetetlen tömegű kerékpáros jellemzi az egész várost és környékét. Első ízben láttam munka közben kerékpáros rendőröket; az ő feladatuk már nemcsak a kerékpárosok védelme a „csúnya” autósoktól, hanem a kerékpárosok féken tartása, hogy azok ne árásszanak el úgy mindent, hogy a gyalogosok sem tudnak már létezni, vagy a belvárosi üzletközpont előtti térségen ott hagyott, lerakott „parkoló” ezernyi kerékpár rendezése, így remélhetőleg a boly közepén a visszatérő is megtalálhatja és kiemelheti kerékpárját. A rend érdekében néha nem csak korholó szavakat osztogatnak a rend őrzői... A városi statisztikai adatok: 500 ezer kerékpár, 290 km kiváló, karbantartott (!) kerékpárút, a főpályaudvarnál 3000 kerékpár számára fedett, zárt parkoló...

Múzeum – üzletközpont. Szellemes építészeti húzással a belvárosi üzletközpontra nyitották meg a városi (modern) múzeum egyik szárnyát. Tehát, ha az üzletközpontban már bevásároltál (vagy akkor is, ha nem kaptad meg amire áhítottál), folytathatod a napot a múzeumban az állandó Picasso-gyűjtemény megtekintésével vagy időszakos kiállítással.

Mi igazi csemegét láttunk. Hamis vagy ere-

deti címmel a múzeum több emeletén 20. századi modernnek művei kettős tálalásban. Az alkotók Picasso (mint múzeumi névadó) és a 20. századi művészet teljes keresztmetszete – magyarok is. A bemutatott anyag fel van ugyan címkézve, de az, hogy melyik eredeti, illetve hamis, az nem; egy külön, a pénztárnál kapható füzet tájékoztat erről. Szédületes! A hamisítások sokasága és minden variációja bemutatva – szerencsére nem túl didaktikusan –, igencsak kapaszkodni kell a helyes értékítélet kialakításához (sokszor az ember ösztönösen az általában látványosabb, önmagát jobban kínáló kép mellett tenné le a voksát).

A múzeumból kijöve a kultúra fogyasztását a boltok – némileg jellegtelen – választékának nézésével váltottuk fel, csak itt már végképp nem tudtuk, hogy melyik az igazi, melyik a hamis.

Az igen zsúfolt münsteri napokat, amelyekben összegeződött az elmúlt hónapok feszültsége is, úgy gondoltuk levezetni, hogy hazaút előtt kiveszünk egy „vidéki” szobát a környéken. Így is történt. Ascheberg egy tökéletesen csendes üdülőfalu. Kényelem és természet. Kirándulások a csodás (és lapos) münsterlandi vidéken, kastélyok, vízimalmok... maga a tökély. De milyen a várostól (és a folyamatos impulzusoktól) fertőzött ember? A harmadik nap reggelén egymásra néztünk és elindultunk – vissza – Münsterbe, hogy majd egy egész napos „megerősítő” városnézés után búcsúzzunk el hosszabb időre tőle.

Lassan befejezem úti élménybeszámolómat, bár olyan érzésem támadt az eddigieket elolvastva, hogy sok minden kimaradt. Be tudom mutatni egy szűk keresztmetszetét, pontját, ennek a magyarok által alig ismert észak-nyugati német városnak? Nos, ki kell próbálni. Ha ott jártak-keltek, szívesen veszem észrevételeiket, tapasztalataikat, élményeiket. Én mindenképpen folytatni szeretném az ismerkedést ezzel a csodálatos vidékkel és a várossal, Münsterrel.

Utóirat: most olvasom, hogy az 1643-as városi tanács választásakor ezer liter jó rajnai bor fogyott el, a számolatlan korsó sörökről nem is beszélve...

2008. január–június

MATZON ÁKOS

Ők mesélték...

Kovács Ágota

Gyulladásos bélbetegségek esetében, különösen Crohn-betegség aktív szakában a betegek fogamzóképesége csökken. Amikor megismertem a 34 éves nőbetegét, már volt két serdülőkorú leánygyermek. Crohn-betegsége aktív volt, szűkületet okozott, két év gyógyszeres kezelés után műtét vált szükségessé. A beteg bélszakasz eltávolítása után a fiatalasszony panaszmentessé vált, meghízott, kivirult, hormonális ciklusa helyreállt, házasságlete rendeződött, majd másfél évtized után ismét terhes lett. Az egész család nagy boldogságára egészséges fiút szült. Közben idősebbik leánya férjhez ment. Egy alkalommal a fiatal, még gyermektelen házaspár sétálni vitték a legifjabb családtagot. Távolabbi ismerőseik azt hitték, hogy a baba az övék. Az ifjú férj önérvényesen felelte a babakocsiban fekvő csecsemőre mutatva: „Ez nem a fiam, ez a sógorom!” A történetet betegünk, a büszke anya és anyós mesélte el, aki azóta már többszörös, boldog nagymama. Legfiatalabb gyermeke és legidősebb unokája között alig néhány hónap korkülönbség van.

Magyar Anna

Mindig elégedetlen, rossz kedélyű nőbetegemtől idült májgyulladás gyanúja miatt levettem egy cső vért, és beutalót mellékelve megkértem a beteget, vigye el a vért saját kezűleg az Országos Epidemiológiai Központ Hepatitis Laborjába. A beutalóra ráírtam: T. Johan Béla Országos Epidemiológiai Központ, Hepatitis Labor! Ezután pár szavas anamnézissel indokoltam gyanúmat és kérésemet. A betegnek elmagyaráztam, hová kell vinnie a vért.

Két óra múltán a beteg izgatottan és felháborodottan jelent meg a rendelőben, dörömbölt az ajtón, majd szinte visszadobta a vérmintát és a beutalót. Szemrehányón kiabált velünk, micsoda tortúra, tudhattuk volna, hogy hiába,

őt máskor ne küldözgessük halott orvosokhoz. Kiderült, hogy a portán Johan Bélát kereste, hogy átadja neki a vérmintát, a portás pedig jóindulatúan felvilágosította, hogy Johan Béla már 20 éve elhunyt.

Szász Andrea

Kezdő belgyógyászként a tízágyas férfi-kórteremben mindig legalább 14-en voltak, jutott pótágy a csap alá is. A lepusztult, málló vakolatú, öreg épület rég megérett volna a felújításra. Bekerült az én „díszkórterembe” egy varixrupturás, kedves alkoholista, akit lege artis elláttam. Aznap ügyeletesként délután is többször benéztem hozzá: stabilizálódott az állapota, pár kedves szót is váltottunk, a Sengstaken–Blakemore-szondát is türelmesen viselte. Majd az esti vizitnél szólt, hogy néhány hangya szaladgál a sarokban. Hmm... Később már sok, majd egyre több hangya szaladgált szerinte a kórterem túlsó sarkában. Gyors telefonos neuro-pszichiátriai konzultáció után még aznap éjjel áthelyeztem Pesthidegkútra a szerintem deliráló, a hangyáktól egyre nyugtalanabb öregurat. A kórtermi lámpa tompa fényénél írtam meg az áthelyezési zárójelentését... azután jött a reggel, vele a világosság, és mint afféle friss, kezdő belgyógyász bependerültem a kórterembe reggeli vizitre. Meghűlt bennem a vér, sem szólni, sem mozdulni nem tudtam: a vízcsap melletti sarokban, az áporodott, túlszűfolt kórterem szemetesládája mellett csak úgy hemzsegték a hangyák!

A lelki-furdalás azóta sem csitul bennem, amikor erre az éjszakára és erre az áthelyezésre gondolok. Az akkori professzorom pedig nem értette, miért kérleltem őt, hogy a legrövidebb időn belül vegyük vissza az osztályra, mégpedig hozzám azt a deliráló, csöves alkoholistát! Visszakaptam. És azt sem értette senki, hogy a kis kezdő orvosi fizetésemből miért vittem neki minden nap egy sonkás zsemlet. Hát csak azért, mert a sonkás zsemlet szerette.

■ ...1949. február 1-jén vette fel a „Budapest 1” adó a Kossuth, és a „Budapest 2” adó a Petőfi nevet. (2007-ben visszarendeződtek.)

■ ...Déry Tibor regényíró, a *Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról* írója ugyanazon a napon halt meg, mint Elvis Presley – 1977. augusztus 18-án.

■ ...Magyarországnak még nem volt orvosi végzettségű államfője, talán nem is lesz. Ausztriának sem volt, de majdnem lett. Kurt Steyrer (1920–2006) Linzben született, Bécsben és Prágában végezte orvosi tanulmányait. Bőrgyógyászként tevékenykedett, majd egészségügyi és környezetügyi miniszter lett. A Szociáldemokrata Párt 1986-ban jelölte köztársasági elnöknek, de a választáson vereséget szenvedett Kurt Waldheimtől, aki 6 éven át töltötte be a tisztséget.

■ ...a Magyar Tudományos Akadémiának 31 tudományágban vannak akadémiai doktori. Míg például a biológia, fizika, kémia, orvostudomány területén sok MTA-doktor van, addig geofizikából, meteorológiából, régészetből csak egy-egy személy rendelkezik ilyen tudományos minősítéssel.

■ ...MTI-forrás szerint Japánban a legalább százéves emberek száma tavaly óta csaknem 4 ezerrel nőtt. Jelenleg 36 ezer 276 legalább évszázados embere van a szigetországnak. 1963-ban még csak 153 ennyire hajlott korú élt Japánban. A tudósok a hosszú életkor okaként az egészséges étrendet, a szoros közösségi életet említik, továbbá a könnyű hozzáférést a jó egészségügyi ellátáshoz.

■ ...ez évben jelent meg Birtalan Győző belgyógyász, orvostörténész, címzetes egyetemi tanár *Emberekről és állatokról* verseskötete.

■ ...A 32 éves magyar résztvevő, Molnár Krisztina a pekingi olimpián rúdugrásban indult. Ez volt harmadik olimpiája. Öt olimpiával ezelőtt más sportágban, a női tornacsapattal 6. helyezést ért el.

■ ...az osztrák-svájci rendezésben a nyár folyamán lezajlott labdarúgó Európa-bajnokság heteken át széles körű figyelemnek örvendett.

A sikeresen szereplő horvát válogatott esetében egy különleges hír adódott. A 28 éves Ivan Klasnic eredményesen tért vissza az élsportolók közé, miután előzőleg veseátültetésen esett át. A gólt is szerző játékos az első vese-transzplantált futballista az Európa-bajnokságok történetében.

■ ...általában az újságokban jelzik, ki írta az adott cikket. A híres brit gazdasági folyóirat az *Economist* viszont soha nem közli a cikk szerzőjének nevét.

■ ...a világ legsikeresebb szólóénekesé, az amerikai Madonna Louise Veronica Ciccone Ritchie augusztus 16-án volt 50 éves. A popkirálynő eddig több mint 120 millió albumot és 40 millió kislemezt adott el. Vagyonát közel félmilliárd dollárra becsülik.

■ ...70 éve, 1938. szeptember 17-én Pápán megnyílt az első hazai automata távbeszélő központ (Rotary 7DU típusú).

■ ...a Romániában dolgozó 35 ezer orvosnak eddig húsz százaléka kérvényezte a külföldre távozást, ami az egész ország egészségügyi rendszerének összeomlásához vezethet.

■ ...október 6-án, a magyarországi Quintiles a Magyar Tudományos Akadémián fényes körülmények között, tudományos ülésessel ünnepelte fennállásának 10. évfordulóját. A programon részt vett és előadást is tartott dr. Dennis Gillings, a Quintiles Transnational egy személyes tulajdonosa. A North Carolina (Chapel Hill) egyetem biostatistikus professzora 1974-ben kezdett foglalkozni gyógyszeripari statisztikai tanácsadással és adatfeldolgozással. Vállalkozását 1982-ben 10 munkatárssal alapította meg. A Quintiles ma a világ piacvezető cége, közel 22 000 alkalmazottal! Az elmúlt 26 évben sok más mellett a cég 30 olyan gyógyszer kifejlesztésében vett részt, melyek ma piacvezetők.

■ ...nem csodálható, hogy a Parlament épületében, a Vadászterem 225 négyzetméteres szőnyege elkopott, hiszen már 70 éves. Az új szőnyeget a híres békésszentandrászi szőnyegszövő műhely kézi csomózással készíti el, 47 millió forintért.

A fényképezéssel kapcsolatos első élményem 1948-ra megy vissza. 10 éves születésnapomra szüleim fényképsorozatot csináltattak rólam a Mosoly Albuma gyerekfényképész-műteremben, amely akkor a Szent István körúton, a Vígyszínház mellett volt. Mosolygós portréim felelevenítik zaklatott gyermekkorom ellenére megőrzött derűs világképemet.

Az aktív fotózás sokáig idegen volt számomra. Bár az utazás mindig fő kedvtelésemm volt, sokáig nem rögzítettem a látott helyszíneket, élményeket. Tudatosan hátrítottam magamtól, mondván, a fényképezőgéppel való foglalatosság, a megfelelő kép vagy irány kiválasztása elvesz a független, felhőtlen élményélvezetből. 30 éves koromban állt be a fordulat. Nagy Sándor radiológus főorvos röntgenvizitjeire jártam, aki a vizuális élmény megszállott, romantikus lelkületű közvetítője volt. A felvételek elemzésénél nemegyszer mondta: „Nézzétek, beszél a kép!” Egyszóval ő volt, aki megfeddett, mert – szerinte – fotózás nélkül nem érdemes világot látni. Minek jársz te külföldre, ha nem csinálsz képeket? – mondta. Ekkor indultam éppen Párizsba, és ő kölcsönadta fényképezőgépét, hogy felvételeket készíthessek. Fekete-fehér képeket készítettem, ekkor a színes filmet kevesen használták, mivel nem jól adták vissza az eredeti színeket. A filmet aztán főorvos barátom saját kezűleg hívta elő, és készített 15×25 cm-es képeket. Amikor megláttam a kész képeket, szinte megbabonázott a látvány: „Te, úristen! Ezeket én magam fotóztam!” Máig becsben őrzöm e képeket. Olyan ez, mint az első szerelem emléke. Ebből a sorozatból mutatok be most egy képet, mely a Place des Pyramides részletét mutatja be. Jeanne d’Arc fémes fényben ragyogó lovas szobra látható, mögötte a magasba eredő fehér zászlórudak sora az emelkedés és a rend sajátos érzetét kelti.

A következőkben Zenit E készüléket vettem Helios 44 (2/58) lencsével, hozzá széles látószögű (Mir-1, 2,8/37) lencsét és teleobjektívet (Jupiter II/A, 135 mm), és én is a fényképezés megszállottja lettem. Azóta minden külföldi utamon több tekercsre való képet rögzíték, és itthon alig várom az előhívás után a képek

megtekintését. Eleinte, természetesen, fekete-fehér filmre dolgoztam, a 70-es évek közepétől színes diákat készítettem, majd a 90-es évek elejétől színes képekre tértem át. Utazási hobbi és építészeti vonzódásom következménye, hogy főleg épületeket szerettem és szeretek fényképezni. Nagy hatással voltak rám Lucien Hervének, az építészeti fényképezés „pápájának” alapelvei és az általa készített képek. Ilyen általa sokat használt megjelenítési módszer: a vonalak játéka, a közel és a távol mestéri kompozícióba rendezése, az épület jellemző részletének bemutatása, melyben kifejeződik az egész struktúrája, hatása.

Persze mást is fotóztam, így például természeti jelenségeket: felhőket, fákat, vízparti részleteket stb. A 70-es, 80-as években részt vettem az egészségügyi dolgozók számára évente rendezett fotóversenyen és kiállításon. Ezekben mint az újpesti rendelőintézet fotókörének tagja mutattam be képeimet. A fotókör egyike volt az abban az időben hazánkban működő néhány egészségügyi fotóközösségnek. Elhivatott vezetője Tilesch Zoltán tüdőgyógyász főorvos volt. Többségében diaposzítívokkal vettem részt a mindig más városban sorra került évi bemutatókon. 1972-ben a győri seregszemlén elnyertem az egyik tiszteletdíjat az Adriai-tengeren, az alkonyat különböző fázisairól készült diasorozattal. Az építészet mellett fokozatosan a portrékészítés is kedvenc témaválasztásom lett. Ebben Gink Károly, neves fotóművész közeli ismeretsége is segített. Családtagjaimról, főleg gyerekeimről, unokáimról, újabban költőkről, írókról készítetek portrékat. A fényképezőgép mindig nálam van, így sok napközben látott jelenséget, történetet tudok rögzíteni magam – és az örökkévalóság? – számára. Nagyon élvezem, ha paradox képi jelenséget látok, és képemmel közölni tudom a gondolati fintort. Természetesen most már újabb gépet használok, egyszerű automata gépet, jelenleg Fujifilm Zoom 125 S készüléket.

Picasso a festők egymás után készült festményeit nevezte naplórírásnak – én a fotóim sorozatával írom naplóm.

DR. BOGA BÁLINT



Metszések

Dr. Boga Bálint felvétele (1969)